

LAPSEN JA AIKUISEN SANATON VIESTINTÄ ESIOPETUSRYHMÄSSÄ

Kanniainen, Katja

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila

Lapsen ja aikuisen välinen sanaton viestintä esiopetusryhmässä

Katja Kanniainen
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2009

Katja Kannainen

Lapsen ja aikuisen välinen sanaton viestintä esiopetusryhmässä

Vuosi 2009

Sivumäärä 78

Opinnäytetyöni aiheena on lapsen ja aikuisen välinen sanaton viestintä esiopetusryhmässä, ja kyseessä on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimus kuuluu osana VKK-metro -hankkeeseen, joka on pääkaupunkiseudun kuntien yhteinen hanke. VKK- metro hanke on varhaiskasvatuksen kehittämysyksikköhanke, johon kuuluu pääkaupunkiseudun kuntien lisäksi Helsingin yliopisto sekä sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. Opinnäytetyön aihe tuli Laurea-ammattikorkeakoulun kautta. Tutkimuspäiväkodin omasta tavoitteesta muotoutui opinnäytetyön tavoite, joka oli työelämän luoman havainnointilomakkeen testaaminen ja kasvattajien sanattoman viestinnän havainnointi. Tutkimuskysymyksiä oli, millainen näkemys lastentarhanopettajilla on omasta sanattomasta viestinnästään, mitkä sanattoman viestinnän piirteet tekevät kasvattajasta hyvän viestijän sekä mitä sanattoman viestinnän elementtejä näkyy päiväkodin arjessa.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelminä olivat tarkkaileva havainnointi ja teemahaastattelu. Palautteen antamisessa käytin myös palautekeskustelua. Havainnointitilanteita olivat ohjattu tilanne, siirtymätilanne ja vapaa leikki ja havainnointikertoja oli yhteensä kuusi. Havainnointiin osallistui kaksi ryhmää, joista toinen oli esiopetusryhmä ja toisessa ryhmässä puolet oli esikouluikäisiä ja puolet viisivuotiaita. Aineistonkeruun toteutin syksyllä 2009 havainnointien ja haastattelujen muodossa. Havainnoitavina kasvattajina oli kaksi lastentarhanopettajaa, yksi kummastakin ryhmästä. Sekä havainnoiteja että haastatteluja varten laadin lomakkeet, joiden avulla oli helpompaa kerätä tietoa tutkimuskysymyksiä varten.

Tutkimusaineiston jaottelin havainnointitulosten kohdalla havainnointitilanteisiin, ja käsitteelin kummatkin lastentarhanopettajat erikseen. Haastattelutulosten kohdalla jaottelin osiot haastattelulomakkeen kohtien mukaan sanattomaan viestintään sekä lomake-kohtaan. Tutkimustuloksista ilmeni, että tutkimuksessa mukana olleet kasvattajat olivat sanattomassa viestinnässään samantyyllisiä. He painottavat omassa viestinnässään katsetta ja katsekontaktia, ilmeitä ja eleitä sekä koskettamista. Viestinnästä yleensä he sanoivat, että ajan määrällä on merkitystä viestinnän onnistumisen kannalta. Lasten iällä on myös väliä sanattoman viestinnän elementtien suhteen. Pienten lasten kanssa koskettaminen on yleisempää kuin vanhempien lasten kanssa.

Tutkimusmenetelmät tuntuivat alusta asti sopivilta ja omaan tyyliin luontevilta. Havainnointin ja haastattelun avulla sain tietoa tarpeeksi vastatakseni tutkimuskysymyksiin. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi muokattu havainnointilomake, jota tutkimuspäiväkoti saa tulevaisuudessa käyttää ammattitaidon kehittämisessä.

Asiasanat sanaton viestintä, vuorovaikutus, esiopetus, havainnointi, haastattelut

Katja Kanninen

Non-verbal communication between child and adult in pre-school

Year 2009 Pages 78

The theme of the thesis was nonverbal communication between children and adults at a pre-school group. This qualitative thesis was part of the VKK-metro project which is a shared project in the metropolitan area of Helsinki. VKK-metro project is a development project for early childhood education. The metropolitan area of Helsinki, the University of Helsinki and the Center of Expertise on Social Welfare (SOCCA) participate in the project. The subject for the thesis was provided by Laurea University of Applied Sciences. The objective of the thesis became the goal of the research day-care centre, which was to test the observation form made by the day-care centre and to observe nonverbal communication of the educators. The research questions were the following: what kind of visions the kindergarten teachers had regarding their own nonverbal communication, what features a good nonverbal educator has and what elements of nonverbal communication can be seen in every day life at a day-care centre.

The research methods of the thesis were observation and theme interview. I also had discussions with the kindergarten teachers giving them feedback. There were six observation occasions which were controlled situation, transition situation and free play. Two groups of children participated in these observations, one was a preschool group and the other consisted of both preschoolers and five-year-old children. The material was collected in autumn 2009 by observing and interviewing kindergarten teachers. Two kindergarten teachers were observed, one from each group. For both observation and interview, I made a form so that it would be easier to collect answers to the research questions.

The research material consisting of observation results was divided into observation situations, and the results concerning both kindergarten teachers were analyzed separately. The interview results were divided according to the questions of the interview form on nonverbal communication and the form itself. According to the research conclusions, kindergarten teachers were similar to one another. In their nonverbal communication, they emphasized looking at the child and having an eye contact, expressions, gestures, and touching. About communication in general, they said that succeeding in communication depends on how much time there is to spend with children. The age of a child also matters a lot when considering elements of nonverbal communication. Touching is more common with small children than with older ones.

With observing and interviewing, enough information was produced so that the research questions were answered. The result of the thesis was an observation form which the personnel of the research day-care centre can use in the future to further develop their professional skills.

Keywords nonverbal communication, interaction, pre-school, observation, interviews

Sisällys

1	JOHDANTO	6
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	8
2.1	Aiheen muotoutuminen päiväkodin tarpeista	8
2.2	VKK-metro - varhaiskasvatuksen kehittämissyksikköhanke	10
2.3	Tutkimuksen aikataulu ja tarvittavat luvat	10
3	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET	11
3.1	Työyhteisön tavoitteet	11
3.2	Oman oppimisen tavoitteet	12
3.3	Tutkimuskysymykset	13
4	TUTKIMUSMENETELMÄT	14
4.1	Havainnointi	15
4.2	Haastattelu	17
4.3	Palautekeskustelu	19
4.4	Laadullinen tutkimus	20
5	VUOROVAIKUTUS - KASVATTAJAN TYÖKALU	21
5.1	Vuorovaikutus päiväkodissa	23
5.2	Sanallinen viestintä - vuorovaikutuksen näkyvämpi puoli	26
5.3	Sanaton viestintä - eleiden maailma	27
6	ESIOPETUS	29
6.1	Esiopetuksen perusteet	30
6.2	Oppimisympäristö ja vuorovaikutus	32
7	PÄIVÄKOTI TUTKIMUKSEN YMPÄRISTÖNÄ	32
7.1	Tietoja päiväkodista sekä sen ympäristöstä	32
7.2	Työyhteisön toimintaperiaatteet	33
8	AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI	33
8.1	Havainnointilomake - alkuperäisestä uudeksi	34
8.2	Kerätyn aineiston analyysi	34
8.3	Havainnointikertojen toteutuminen	35
8.3.1	Ohjattu toiminta	37
8.3.2	Siirtymätilanne	39
8.3.3	Vapaa leikki	40
8.4	Palautekeskustelujen ja haastattelujen toteutuminen	41
8.4.1	Lastentarhanopettaja 1	42
8.4.2	Lastentarhanopettaja 2	43
9	TUTKIMUSTULOKSET	43
9.1	Havainnoinnit	43
9.1.1	Kasvattajan toiminta	43

	9.1.2	Lasten vastaaminen.....	45
	9.1.3	Havainnot lapsista.....	46
	9.1.4	Havainnot tilanteista	47
9.2		Palautekeskustelut ja haastattelut	47
	9.2.1	Sanaton viestintä.....	48
	9.2.2	Havainnointilomake.....	53
10		TULOSTEN POHDINTAA	54
	10.1	Havainnoinnit	56
	10.2	Palautekeskustelut ja haastattelut	57
11		LUOTETTAVUUDEN JA ETIIKAN POHDINTAA.....	58
	11.1	Tutkimuksen luotettavuus.....	58
	11.2	Tutkimusetiikka.....	61
12		POHDINTAA AMMATILISESTA KASVUSTA	63
		LÄHTEET	68
		LIITTEET	71
		Liite 1 Tutkimuslupa.....	72
		Liite 2 Havainnoinnin lupalappu vanhemmille.....	73
		Liite 3 Haastattelulomake	74
		Liite 4 Työyhteisön laatima havainnointilomake.....	76
		Liite 5 Opiskelijan laatima havainnointilomake.....	78

1 JOHDANTO

Päiväkodin arjessa sanattomalla viestinnällä on suuri merkitys. Kasvattajat välittävät lapsille päivittäin omia tunnetilojaan, ja sanaton viestintä kertoo jopa enemmän kuin sanallinen viestintä. Jos sanaton ja sanallinen viestintä ovat ristiriidassa keskenään, saattaa lapsi hämmentyä. Ihmisen vuorovaikutuksesta suurin osa on sanatonta viestintää, joten sitä ei pidä sivuuttaa puhuttaessa vuorovaikutuksesta. Siksi opinnäytetyöni aiheena on sanaton viestintä. Päivähoitoon sisältyy niin perushoitoa kuin hoivaakin. Perushoitoon kuuluu lasten perustarpeista, kuten ravitsemus, vaatetus, ulkoilu ja riittävä uni, huolehtiminen. Hoivaan liittyy muun muassa lasten kaikenpuolisesta hyvinvoinnista ja turvallisuudesta huolehtiminen. (Koivunen 2009: 12.) Sanaton viestintä näkyy kaikessa päiväkodin toiminnassa, perushoidosta opettamiseen ja kasvattamiseen. Päiväkodin toiminnasta iso osa on perushoitoa, ja sanaton viestintä näkyy parhaiten juuri tällaisessa toiminnassa, kuten ruokailussa tai levolle menemisessä ja ulkoilussa.

Suoritin opinnäytetyöni eräässä Vantaalla sijaitsevassa päiväkodissa. Suppeasti kuvailtuna, päiväkodin tehtäviin kuuluu lasten hoitaminen, kasvattaminen ja opettaminen. Lisäksi päivähoidossa tehdään tiivistä yhteistyötä vanhempien kanssa sekä laajaa verkostotyötä erilaisten ammatillisten tahojen kanssa. Tähän verkostoon kuuluvat esimerkiksi neuvola, puheterapia, toimintaterapia, lastensuojelu sekä koulu. (Koivunen 2009: 11.) Koulun kanssa tehtävä yhteistyö liittyy etenkin esiopetusryhmiin, jotka olivat tutkimuksen kohderyhminä. Esiopetusryhmä on päiväkodin vanhimpien lasten ryhmä, ja siinä tapahtuva sanaton viestintä on muodoltaan ja laadultaan erilaista kuin pienten lasten ryhmien sanaton viestintä. Pienet lapset kaipaavat enemmän huomiota ja läheisyyttä kuin vanhemmat lapset. Tämän huomasi myös tutkimuksen edetessä.

Tutkimukseni oli osa VKK-metro- hanketta, jonka yhtenä yhteistyökumppanina toimii Laurea-ammattikorkeakoulu. VKK-metro on varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelman hanke, jossa ovat mukana pääkaupunkiseudun kunnat (Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen) sekä Helsingin yliopisto ja sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. Tutkimuspäiväkoti oli valinnut kehittämiskohdeksi kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen havainnoinnin ja arvioinnin eri tilanteissa. Rajaus oli tehty non-verbaaliin eli sanattomaan viestintään. He toivoivat käyttöönsä työvälinettä, jolla he voisivat helposti havainnoida aikuisen ja lapsen välistä sanatonta viestintää. Opiskelijalta työyhteisö toivoi päiväkodissa laaditun lomakkeen kokeilemista sekä sanattoman viestintänsä havainnoimista. Tutkimuksen edetessä tavoitteet muuttuivat erilaisiksi.

Koska tutkimus tehtiin päiväkodin esittämästä aiheesta, oli tärkeää ottaa huomioon heidän omat tavoitteensa ja toiveensa. Alun perin rooliksi muotoutui työntekijöiden työskentelyn seuraaminen käyttäen apuna heidän laatimaansa havainnointilomaketta. Näin tulisi arvioitua

lomakkeen käyttökelpoisuus sekä saataisiin tietoa kasvattajien sanattoman viestinnän käytöstä. Lomakkeen testaaminen oli työyhteisön tavoite, omana tavoitteenani oli kehittää lomaketta havainnoimisen kannalta paremmaksi. Vaikka tarkoituksena oli havainnoida sanatonta viestintää vain kasvattajien osalta, havainnointitilanteisiin liittyi myös lapsia, sillä ilman heitä ei olisi ollut vuorovaikutustakaan. Tutkimuksen tarkoituksena oli vastata henkilökunnan esittämään kysymykseen: ”kuinka tietoisia me olemme omasta sanattomasta viestinnästä?” . Kysymykseen oli tarkoitus vastata aluksi havainnoimalla kasvattajia ja sen jälkeen vielä haastatteleamalla heitä heidän omista kokemuksistaan ja näkemyksistään.

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus, jonka tutkimusmenetelminä olivat havainnointi, teemahaastattelu sekä palautekeskustelu. Kaikkia menetelmiä käytetään päiväkotimaailmassa, jossa on tärkeää kehittyä ammattilaisena. Kasvattajien täytyy havainnoida lapsia päivittäin, jotta heidän hyvinvoinnistaan voidaan huolehtia. Palautekeskustelu on tärkeää palautteenannon kannalta, ilman vertaistukea ja -palautetta on vaikeaa kehittyä kasvattajana. Siksi on tärkeää, että päivähoiton työntekijät osaavat antaa ja vastaanottaa palautetta työstään.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

2.1 Aiheen muotoutuminen päiväkodin tarpeista

Tutkimuspäiväkodilla oli VKK-Metro -hankkeen kautta asetetut tavoitteet, ja opinnäytetyön aihe muotoutui niistä tavoitteista. Tutkimus liittyi sanattomaan eli non-verbaaliin viestintään, joka on iso osa vuorovaikutustamme. Tarkoituksena oli, että menisin havainnoimaan kahden esiopetusryhmän kasvattajia apunani heidän laatimansa lomake. Käytyäni testaamassa lomaketta tutkimusryhmässä ennen havainnointikertoja, päädyin muokkaamaan sitä joiltain osin. Syynä lomakkeen muokkaamiselle oli oppimiseni edistäminen ja tutkimuksen tekemisen helpottaminen. Lomake ei palvellut oppimistani, ja havainnoiminen oli vaikeampaa alkuperäisen lomakkeen avulla, varsinkin kun havainnoijia oli vain yksi.

VKK-metro -hankkeeseen liittyen on tehty monta opinnäytetyötä. VKK-metro- hanke on merkittävä pääkaupunkiseudun yhteistyö, ja siksi on hyvä nostaa esille muitakin tutkimuksia, joita hankkeen tiimoilta on tehty. Muun muassa Kirsi Määttänen ja Salla Somervuori (2009) ovat tehneet Laurea-ammattikorkeakoulun Otaniemen yksikössä tutkimuksen liittyen lapsen havainnointiin varhaiskasvatuksen työmenetelmänä. Tutkimuksen tarkoituksena oli osallistuvan havainnoinnin ja virikkeellisen haastattelun avulla selvittää lapsihavainnoinnin mahdollisuuksia kehittää uusia pedagogisia keinoja ja menetelmiä ja sen avulla saada päiväkodin arkea paremmaksi. Tutkimuspäiväkodin henkilökunta halusi tietää, miten lapsihavainnoinnista saatu tieto välittyisi myös vanhemmille. (Määttänen & Somervuori 2009: 7.)

Virikkeellisen haastattelun avulla tutkijat kävivät läpi haastateltujen vanhempien kanssa keinoja, joilla saatu tieto saataisiin myös heidän tietoonsa. Haastattelun teemoina olivat lasten vahvuudet, mielenkiinnon kohteet ja ominainen tapa toimia, päivittäistoiminnot, sosiaaliset taidot, motoriiikka ja visuaalinen hahmottaminen, työskentelytaidot, kielelliset ja matemaattiset valmiudet, vanhempien saama uusi tieto lapsista, saadun tiedon vaikutus käsitykseen lapsesta, saadun tiedon merkitys sekä kasvatuskumppanuuden kehittyminen. Vertailun vuoksi haastattelussa käytiin läpi edellisen haastattelun tuloksia ja pohdintoja, ja mietittiin, oltiinko siitä kerrasta edistytty. (Määttänen ym. 2009: 36-42.)

Tutkimuksen kautta saatujen tietojen avulla tehtiin päätelmä, että lapsihavainnointia toteutettiin aktiivisesti tutkimusryhmässä. Tutkimuksessa nostettiin esille muun muassa lasten kannustamisen ja positiivisen palautteen antamisen yleisyys, kasvattajat pyrkivät vähentämään kielto sanojen käyttämistä. Myös ryhmän arvojen korostamista havaittiin tutkimuksen toteutuksen aikana. Lasten kaveruutta ja omaehtoista ajattelua pidettiin tärkeänä. (Määttänen ym. 2009: 42.) Päiväkodin esiopetusryhmässä korostettiin lapsilähtöisyyttä, ja kasvattajien käyttämä pedagogiikka näkyi heidän puheissaan ja toiminnoissaan. Lasten mielipiteitä kuun-

neltiin ja he pääsivät vaikuttamaan erilaisiin ryhmän asioihin. Tulosten mukaan ryhmän kasvattajat pitivät paljon juttutuokioita lapsihavainnointiin liittyen. (Määttänen 2009: 43.)

Opinnäytetyöni aiheena on sanattoman viestinnän havainnointi ja havainnointilomakkeen testaaminen. Päädyin siihen lopputulokseen, että tulisin antamaan päiväkodin henkilökunnalle palautetta lomakkeesta ja heidän sanattomasta viestinnästään. Esittelin heille myös käyttämäni parannellun lomakkeen, jotta he voisivat mahdollisesti hyödyntää sitä tulevaisuudessa. Hanna Vilkan (2005) kirjassa todetaan, että tutkimuksen tarkoituksena on luoda uutta tietoa (Vilka 2005: 23). Tässä tutkimuksessa uuden luomista oli havainnointilomakkeen työstäminen. Tein lomakkeesta uudenlaisen, ja sitä työelämä voi halutessaan hyödyntää työssään. Uuden tiedon tuottaminen ei aina tarkoita uuden teorian luomista, vaan kyseessä voi olla myös tällainen käytännönläheinen uudistus (Vilka 2005: 23). Tutkimuspäiväkodin lisäksi myös toiset päiväkodit voivat hyödyntää lomaketta omassa työyhteisössään.

Sosiaalialalla vuorovaikutustaitoja pidetään usein epämääräisenä ammatillisen pätevyyden osaamisalueena. Niitä on alettu pitää jopa itsestänselvyytenä tai toisaalta toissijaisena ammattitaitona. Näiden määritelmien sijaan vuorovaikutustaitoja tulisi pitää taitoina, joita voi oppia ja kehittää edelleen. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2002: 21.) Päiväkodin työntekijöiltä tuli toive havainnoida sanatonta viestintää erityisesti omalta osaltaan, mutta havainnointitilanteissa piti havainnoida myös lapsia, sillä he olivat olennainen osa tilannetta. Tämän takia laadin ryhmien kasvattajille lupalaput, jotka he jakoivat lasten vanhemmille ennen havainnointitilanteita.

Sosiaalialan työntekijöiden tulisi tukea toisiaan ja jakaa niin asiakkaiden kanssa koettuja vaikeuksia kuin myös omia tuntemuksiaan vuorovaikutuksen suhteen. Kun vuorovaikutus on osa työtä, voi työ olla hyvinkin antoisaa, mutta myös haastavaa, raskasta ja voimavaroja kuluttavaa. (Ekström ym. 2002: 23.) Yksi ammatillisen vuorovaikutuksen määritelmä on, että se on viestimistä eleillä, ilmeillä, sanoilla ja myös toiminnan kautta. Lapsen leikin havainnointi sekä sairaan lapsen eleiden ja ilmeiden seuraaminen, kun hän ei itse pysty kertomaan kivuistaan on vuorovaikutusta. Juuri tämä kaikki edellä mainittu on sanatonta vuorovaikutusta ja viestintää. (Ekström ym. 2002: 21.)

Aiheen rajauksessa piti ottaa huomioon sekä päiväkodin tavoitteet ja toiveet että omat mielenkiinnon kohteet. Päiväkodin puolelta annettiin pääaihe eli non-verbaalin viestinnän arviointi ja havainnointi sekä lomakkeen testaaminen. Siihen liittyi aikuisten havainnointi ja palautekeskustelun pitäminen. Tutkimuksen tavoitteiden puitteissa aiheeseen liittyivät lisäksi lapset ja havainnointilomakkeen kehittäminen.

2.2 VKK-metro - varhaiskasvatuksen kehittämysyksikköhanke

VKK-metro- hanke on varhaiskasvatuksen kehittämysyksikköhanke, johon kuuluvat pääkaupunkiseudun kunnat (Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen), Helsingin yliopisto, sosiaalialan osaamiskeskus Socca sekä muut lukuisat yhteistyökumppanit kuten eri oppilaitokset ja varhaiskasvatuksen asiantuntijat. Hankkeen tavoitteena on, että sen päättyessä vuonna 2009 varhaiskasvatuksen kehittämysyksikkö on vakiinnuttanut toimintansa osana kuntien yhteistyötä. (VKK-Metro 2009.) Hankkeeseen valittiin yhteensä 21 tutkimuspäiväkotia. Mukaan pääsi Helsingistä 10 päiväkotia, Espoosta 5, Vantaalta 5 sekä Kauniaisista 1. Näistä 21:stä päiväkodista luotiin oma yhteinen tutkimusverkosto. Näillä kaikilla päiväkodeilla on omat kehittämistarpeensa ja tavoitteensa, joiden saavuttamiseksi ne toimivat. Näiden kaikkien päiväkotien tavoitteet liittyvät varhaiskasvatuksen toiminnan dokumentoinnin ja arvioinnin teemoihin. (VKK-Metro 2009.)

Hankkeen internetsivulla sanotaan varhaiskasvatuksesta, että sen ensisijaisena tavoitteena on edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia. Laadukasta varhaiskasvatusta ja päivähoitopalvelua saadaan aikaiseksi oikein kohdistuneella, pitkäjänteisellä ja asiantuntevalla kehittämisellä. Tätä varten hanke kehitettiin ja aloitettiin. (VKK-Metro 2009.) VKK-metro- hanke itsessään on asettanut omat tavoitteensa hankkeen puitteissa. Kaikkein suurin ja ensimmäinen tavoite on suunnitella ja käynnistää kehittämysyksikkö, joka toimisi pääkaupunkiseudun neljän kaupungin alueella. Toinen tavoite on tehdä varhaiskasvatuksen käytännöstä lähtevästä käytäntö- ja kehittämistutkimuksesta ja sen edistämisestä kehittämysyksikön pysyvä työ. (VKK-metro 2009.)

2.3 Tutkimuksen aikataulu ja tarvittavat luvat

Sain opinnäytetyöni aiheen huhtikuussa 2009. Aiheen saatuani kävin tutustumassa tutkimuspäiväkotiin ja -ryhmiin. Kevään aikana tein työstäni suunnitelman, jonka esittelin toukokuussa suunnitelmaseminaarissa. Kesän ja elokuun aikana etsin teoriatietoa ja kirjoitin teoriaosuutta sekä valmistauduin syksyn havainnoiteihin, syyskuun aikana suoritin havainnoinnit sekä palautepöytäkeskustelut ja haastattelut päiväkodissa. Lokakuussa tein työn loppuun kirjoittamalla tutkimustulokset ja viimeiset teoriaosuudet, ja marraskuun alkupuolella palautin opinnäytetyöni. Työni käsiteltiin opinnäytetyöseminaarissa marraskuussa. Tutkimuksen tekemiseen tarvittiin lupa Vantaan sivistystoimesta (liite 1), sitä hain kesäkuussa, kun tutkimuksen suunnitelma oli valmis. Lisäksi tein sopimuksen tutkimuspäiväkodin kanssa. Sopimukset allekirjoitettiin toukokuun loppupuolella. Jotta havainnoimiseni olisi eettistä, laadin havainnoimislupalomakkeen lasten vanhemmille (liite 2).

3 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Työn tavoitteet ja tarkoitus olivat lähtöisin sekä työyhteisön toiveista että omista tavoitteistani. Työyhteisö halusi, että testaisin heidän tekemäänsä havainnointilomaketta. Omaksi tavoitteekseni lisäsin lomakkeen kehittämisen paremmaksi. Tähän tavoitteeseen liittyi oma päätavoitteeni ja tutkimuksen tarkoitus työyhteisön kannalta. Päätavoitteen ympärille muodostuvat myös tutkimuskysymykseni.

3.1 Työyhteisön tavoitteet

Tutkimuspäiväkodin kasvattajat olivat maininneet VKK-Metro -hankkeen alussa kehittämiskohdeksi kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen havainnoinnin ja arvioinnin eri tilanteissa. Rajauksen he olivat tehneet non-verbaaliseen eli sanattoman viestintään. Havainnoitavissa olevat elementit olivat heidän mielestään niitä, jotka tukevat onnistunutta vuorovaikutusta ja kohtaamista. Tavoitteeseen he olivat tässä kohdassa laittaneet, että saisivat arviointikeskusteluun tietoa elementtien käytöstä arjessa.

Sosiaalialan ammattilaisten on tärkeää tietää, kuinka tukea asiakkaita vuorovaikutustaitojaan käyttämällä. Päiväkodin kasvattaja ei ole terapeutti tai psykologi, mutta kuuntelemalla hän voi saada lapselle paremman mielen. Kuunteleminenkin on osa vuorovaikutusta, aivan samalla tavalla kuin puhuminen tai ilmeet ja eleet. Yhdessä kokeminen ja jakaminen on päiväkodeisakin parasta tukemista, varsinkin, jos kyse on erityislapsesta. (Ekström ym. 2002: 23.)

Kasvattajat halusivat tietää, kuinka tietoisia he ovat omasta viestinnästään ja vuorovaikutustaidoistaan. Tämä kysymys oli oleellinen palautekeskustelussa. Oli hyvä kuulla heidän näkemyksensä asiasta ja verrata sitä omaan näkemykseeni. Raportissa on osio, jossa kerron havaintojani siitä, miten ryhmien vuorovaikutus ja sanaton viestintä toimi. Kasvattajien mielestä olisi hyvä, jos olisi konkreettisempaa tietoa vuorovaikutuksen toteutumisesta arjessa juuri heidän ryhmässään ja tiimissään. Heille mieluisin ja tavoitteellinen lopputulos olisi helppokäyttöinen työväline, jolla he voisivat havainnoida lasten ja aikuisten kohtaamista non-verbaalisen viestinnän osalta.

Havainnoitaviksi tilanteiksi he olivat valinneet siirtymätilanteet, ohjatut tilanteet sekä vapaan leikin. Havainnoitaviksi elementeiksi oli mainittu asiat, joita heidän laatimassaan havainnointilomakkeessa oli. Näitä olivat muun muassa lapsen tasolle meneminen, katsekontakti ja koskettaminen.

3.2 Oman oppimisen tavoitteet

Oman oppimiseni tavoitteet liittyivät oman ammatillisuuden kehittämiseen. Lisäksi oli tärkeää, että tutkimuksessa mukana oleva työyhteisö saisi hyödyllistä tietoa omaa työtään varten oppinäytetyöstäni. Tavoitteistani suurin oli työyhteisön kannalta tärkein tavoite eli lomakkeen testaaminen, ja omalta osaltani suurin tavoite oli sen kehittäminen.

Ensimmäinen tavoitteeni oli päästä muokkaamaan havainnointilomaketta parempaan suuntaan. Omat mielenkiinnonkohteeni vaikuttivat muokkaukseen, vaikka työyhteisön asettama alkuperäinen tavoite lomakkeen suhteen piti myös muistaa. Työyhteisö laati lomakkeen aikuisten sanattoman viestinnän havainnoimiseen, mutta otin lomakkeen kehittämisessä huomioon myös lasten havainnoimisen, koska se kiinnosti minua. Siksi lisäsin lomakkeeseen lapsia koskevan osuuden alkuperäisten kohtien lisäksi. Pääpaino lomakkeen testaamisessa oli kasvatustajien sanattomassa viestinnässä. Lomakkeen kehittäminen on hyödyllinen taito, sillä työelämään siirtyessä sitä saattaa tarvita. Pitää miettiä tarkkaan, mitä valmiin lomakkeen kohdat merkitsevät ja mitä itse siihen haluaisi lisätä mukaan. Työyhteisön ammattitaidon kehittymisen kannalta havainnointilomake oli tärkeä, ja lomakkeen kehittäminen oli siksi tärkein ja suurin tavoitteeni. Siihen kiinnitin eniten huomiota. Jos olisin ottanut muut tavoitteeni yhtä isoiksi tavoitteiksi, olisi työstä tullut liian laaja ja vaativa yhden henkilön tekemäksi.

Toinen tavoitteeni liittyi työn aiheen toiseen osaan eli non-verbaaliin viestintään. Non-verbaalinen viestintä on viestinnän merkittävämpi osa, sillä siihen liittyy kaikki muu paitsi sanat. Lasten hyvinvoinnin kannalta vuorovaikutus heidän ja kasvattajien välillä on tärkeää. Pääsin työelämään havainnoimaan ja arvioimaan sitä. Sain kertoa oman näkemykseni ryhmän sanattomasta viestinnästä. Havainnoidessani päiväkotiryhmiä, sain käsityksen siitä, millaista sanaton viestintä on tällä hetkellä päiväkodeissa. Vaikka ryhmiä oli vain kaksi, edustivat lastentarhanopettajat kuitenkin suurempaa lastentarhanopettajien ryhmää. Tutustuessani sanattoman viestinnän toimivuuteen, sain tutkiskella itseäni. Mietin samalla, että minkälainen viestijä itse olisin ja mitä tekisin samoin ja mitä toisin. Havaitsin myös sen, kuinka tärkeä ja merkittävä asia sanaton viestintä on päiväkodin arjessa. Sitä on kasvattajien ja lasten välillä jokaisessa kanssakäymisessä, eikä siltä voi sosiaalialalla välttyä.

Kolmas tavoitteeni oli havainnoiminen ja siinä kehittyminen sekä haastattelutaitojen harjoittelu, kehittäminen ja parantaminen. Pääsin tutustumaan havainnoimiseen kirjallisuuden avulla. Sain kokeilla sitä myös käytännössä. Havainnoiminen on tärkeä taito päiväkotimaailmassa. Kasvattajan tulisi osata tarkkailla lapsiryhmää, jotta hän voi puuttua mahdollisiin epäkohtiin. Havaintojeni pohjalta muodostin oman näkemykseni sanattomasta viestinnästä ryhmissä. Sen avulla sain selville asioita, joita ei haastatteleminen olisi saanut kuulla kasvattajilta. Havainnoimisessa on mukana aina myös oma tulkinta, joka vaikuttaa havainnointitilanteis-

ta saatuihin johtopäätöksiin. Haastattelun kanssa yhdessä sain varmasti selville sen, millainen sanaton viestintä on hyvää lastentarhanopettajien mielestä, ja kuinka tietoisia he omasta viestinnästään ovat. Tutkimuksessa harvoin saa tarpeeksi kattavia tuloksia vain yhden tutkimusmenetelmän avulla. Siksi päädyin havainnoimisen lisäksi haastattelemaan lastentarhanopettajia. Haastattelutaidosta on hyötyä päivähoidon saralla tehtäessä yhteistyötä vanhempien kanssa. Lapsen tullessa päiväkotiin, suoritetaan kasvatushaastattelu vanhemman tai vanhempien kanssa. Vaikka haastattelutilannetta varten onkin valmis lomake, on silti tarpeellista, että kasvattaja osaa haastatella ja olla vuorovaikutuksessa vanhemman kanssa.

Neljäs tavoitteeni oli työyhteisön kehittäminen. Pääsin hyvään asemaan opinnäytetyöni kautta, sillä sain kehittää työyhteisöä. Työyhteisö on monimutkainen yhtälö, johon vaikuttaa moni asia. Siksi oli tärkeää, että pääsin tutustumaan sellaiseen toimintaan jo opiskeluaikani. Työyhteisöön kuuluu monia eri tahoja, jotka kaikki vaikuttavat toisiinsa. Tarkoitukseni oli päästä tutustumaan ja tukemaan työyhteisöä arjen askareissa. Sanaton viestintä on arkea parhaimmillaan, sillä se on mukana kaikessa, mitä päiväkodissa tapahtuu. Kaikki ei aina työyhteisössä suju niin kuin pitäisi, ja olisi hyvä tietää, mitä ongelmatilanteissa pitää tehdä. Havainnoidessani en sellaisiin tilanteisiin törmännyt, sillä olin vain vähän aikaa työyhteisön parissa. Koin vaikuttavani työyhteisöön tarjoamalla heille parannellun sanattoman viestinnän havainnointilomakkeen, jonka avulla kasvattajat pääsevät havainnoimaan toistensa havainnointia, ja sitä kautta parantamaan sitä.

3.3 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni olivat:

- 1) Millainen näkemys lastentarhanopettajilla on omasta sanattomasta viestinnästään?
- 2) Mitkä sanattoman viestinnän piirteet tekevät kasvattajasta hyvän viestijän?
- 3) Mitä sanattoman viestinnän elementtejä näkyy päiväkodin arjessa?

Ensimmäinen tutkimuskysymys tuli suoraan päiväkodin henkilökunnalta, sillä he miettivät asiaa omia kehityskohteitaan kartoittaessaan. Oli tärkeää, että tutkimuksen avulla henkilökunta sai tietoa oman viestimisensä piirteistä sekä hyvistä ja huonoista asioista. Siten tutkimuksesta oli heille parhaiten hyötyä. Kun tein havaintoni lastentarhanopettajien sanattomasta viestinnästä, sain käsityksen siitä, miten he toimivat lasten kanssa viestijöinä. Haastatteleamalla ryhmien kasvattajia, pystyin selvittämään, miten he itse kokevat viestivänsä lasten kanssa. Vielä kiinnostavampaa oli se, että sain havainnoida kahdessa eri ryhmässä. Sain hyvää materiaalia työtäni varten. Kuitenkaan lastentarhanopettajia toisiinsa vertailematta. Haastattelujen avulla saamani materiaalin avulla sain selvitettyä, millaisena viestijänä kasvattajat itseään pitivät. Kysymällä juuri oikeanlaisia kysymyksiä, ja esittämieni lisäkysymysten avulla, sain tarkoitukseen sopivimmat tiedot ja vastaukset. Kaikki haastattelulomakkeen kysymykset

viittasivat ensimmäisen tutkimuskysymyksen vastauksen selvittämiseen. Vastaus tutkimuskysymykseen löytyy tutkimustuloksista, joissa on havainnointien ja haastattelujen tulokset ja päätelmät havainnointitilanteiden ja haastattelukysymysten jaottelemana.

Lastentarhanopettajien oman viestinnän lisäksi on ammatillisesti tärkeää, että kasvattajat tietävät, millainen sanaton viestintä on varhaiskasvatuksessa hyvää ja lapsia tukevaa. Haastattelun yhteydessä kysyin kasvattajilta, että millaista sanattoman viestinnän tulisi heidän mielestään olla, että se tukisi lasta parhaiten. Näin perehdyin kasvattajien kokemuksiin sekä heidän omasta viestinnästään että sanattomasta viestinnästä yleensäkin varhaiskasvatuksen piirissä. Haastattelun yhteydessä kasvattajat saivat esimerkein kertoa, millainen sanaton viestintä on hyvää. Lähtökohdiksi haastattelun suhteen otin havainnointilomakkeessa mainitut sanattoman viestinnän elementit sekä havainnointitilanteet, joita olivat siirtymätilanne, ohjattu tilanne sekä vapaa leikki. Kasvattajilla voi olla täysin erilainen näkemys oman sanattoman viestinnän suhteen kuin kasvattajien yleisen sanattoman viestinnän kohdalla. Siksi oli hyvä ottaa mukaan kumpikin näkökohta, jotta näkemys olisi mahdollisimman laaja-alainen. Päivähoidossa työskentelevien ammattilaisten kokemus asioista oli tärkeää tutkimuksen onnistumisen kannalta.

Kolmas tutkimuskysymys liittyi pitkälti kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, sillä opinnäytetyön tärkein aihe oli kuitenkin sanaton viestintä. Muokatessani havainnointilomaketta paremmaksi, otin huomioon vanhan lomakkeen kohdat, sillä ne olivat hyviä ja sanattoman viestinnän tärkeimmät elementit oli niissä mainittu. Viestintätilanteessa on kuitenkin aina mukana vähintään kaksi henkilöä, kuten päiväkodissa on kasvattajat ja lapset. Kolmannen kysymyksen tarkoituksena olikin pohtia näitä elementtejä nimenomaan havainnointilomakkeen kannalta. Sen takia lomakkeeseen tulivat mukaan myös lapset, ja heidän vastaamisensa sanattoman viestinnän viesteihin. Havainnoidessani eri tilanteita katsoin tarkkaan myös lapsia, vastasivatko he kasvattajan viestimisyrytyksiin. Sen takia oli tärkeää kysyä lupaa havainnoimiseen vanhemmilta.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

Laadullinen tutkimusmenetelmä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa tarkastellaan maailmaa, jossa on ihmisten välistä kanssa käymistä ja sosiaalisuutta. Ihmisten välinen kanssakäyminen muodostaa erilaisia merkityssuhteita, jotka ilmenevät ihmisistä lähtöisin olevina ja ihmisiin takaisin tulevana tapahtumina. Tällaisia tapahtumia ovat muun muassa toiminnot, ajatukset, päämäärän asettamiset ja yhteiskunnan rakenteet. Tavoitteena on kuvata todellisuutta niin kuin ihmiset sen näkevät. Tätä kautta tulevat tietoon ne asiat, jotka ovat ihmisille tärkeitä ja merkityksellisiä. On tärkeää, että tutkija määrittelee, tutkiiko hän kokemuksia vai käsityksiä.

(Vilkkä 2005: 97.) Käyttämiäni tutkimusmenetelmiä pidetään laadullisina tutkimusmenetelminä. Nämä tutkimusmenetelmät ovat havainnointi ja haastattelu. Haastattelun yhteydessä oli myös palautekeskustelu. Haastattelu ei ole yksi ja ainoa laadullinen tutkimusmenetelmä, vaikka sitä eniten käytetäänkin. Muita laadullisissa tutkimusmenetelmissä käytettäviä aineistoja ovat muun muassa esineet, ihmisten puhe, kuvat ja tekstit, kuvanauhoitteet ja erilaiset dokumenttiaineistot, kuten esimerkiksi päiväkirjat, kirjeet ja elämäkerrat. (Vilkkä 2005: 100-101.)

Tutkimusmenetelmiksi valikoituivat havainnointi ja haastattelu sen takia, että ne ovat parhaimmat tavat selvittää kasvattajien sanattoman viestinnän tyylejä ja heidän omia näkemyksiään niistä. Havainnoimalla sain selville sen, mitä tutkimusryhmien arjessa oikeasti tapahtuu. Havainnointitilanteissa ei pysty huijaamaan havainnoijaa samalla tavalla kuin esimerkiksi lomakekyselyn avulla pystyy. Vielä luotettavampaa havainnointi olisi ollut, jos kasvattajat eivät olisi tienneet havainnoimisesta. Tästä samasta asiasta myös tutkimuksessa mukana olleet kasvattajat kertoivat haastattelussa. Havainnointi, josta ei ole kerrottu etukäteen, on luotettavampaa tulosten kannalta kuin etukäteen kerrottu havainnointi. Tutkimuksessa toteutuneet havainnoinnit olivat etukäteen ilmoitettuja, sillä olisi ollut osittain eettisesti arveluttavaa olla kertomatta havainnoimisesta. Havainnoiminen on yleisestikin tutkimusmetodeista yksi eettisesti arveluttavin, koska se mahdollistaa tutkittavien arkeen tutustumisen ja voi paljastaa arkojakin asioita.

Haastatteluun päädyin sen perusteella, että halusin kuulla kasvattajien omia näkemyksiä sanattoman viestinnän tyyleistä ja onnistumisesta. Näkemyksien kuuleminen auttoi tutkimuksen eteenpäin viemisessä. Työyhteisön kehittymisen kannalta oli hyvä, että kasvattajat pääsivät itse pohtimaan toimimistaan työyhteisössä. Jos he eivät pohtineet haastattelulomakkeen kysymyksiä etukäteen, pohtivat he niitä ainakin haastattelun aikana. Yksi tutkimuksen tavoitteista oli työyhteisön kehittyminen, jota haastattelun aikana parhaimmillaan tapahtui.

4.1 Havainnointi

Käytin enimmäkseen tiedonkeruumenetelmänäni havainnointia. Se oli ainoa tapa, jolla voin kerätä tietoa sanattomasta viestinnästä päiväkotiryhmässä. Havainnointi on meille kaikille jokapäiväistä, sillä kaikki ihmiset havainnoivat joka hetki, sitä ei aina vain tiedosteta. On kuitenkin paljon asioita, joita pitää ottaa huomioon, kun lähtee havainnoimaan tieteellisessä mielessä tutkimusta varten.

Havaintojen teko on yksi olennaisista osista arkielämässämme, sen avulla hahmotamme ympäristöämme, reagoimme siihen ja pyrimme ymmärtämään näkemäämme ja kokemaamme. Tieteellisesti tapahtuva havainnointi ei olennaisesti poikkea arkielämän havainnoinnista. Arki-

elämän havainnoinnissa pyrimme ymmärtämään jotain, tieteen havainnoinnissa pyrimme keräämään tietoa tietyn ongelman tai ilmiön tekijöistä. Tunnetta ja intuitiota tarvitsemme molemmissa havainnoinneissa. Tieteellisessä havainnoinnissa järki on enemmän mukana ohjaamassa havaintojamme. (Grönfors 2007: 151.)

Havainnoinnin onnistumiseen ja tutkimustulosten luotettavuuteen vaikuttaa moni asia. Havainnoitavien ihmisten ennakkokäsitykset ovat yksi merkittävä asia. Jos tutkittavat lokeroivat tutkijan johonkin tiettyyn lokeroon, voi se vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä ja sitä kautta tutkimustuloksiin. Myös tutkija itse voi vaikuttaa. Erilaiset ihmiset saattavat saada samasta ryhmästä erilaisia havaintoja, ja jos nämä havainnot yhdistettäisiin, voisi tulla laajempi näkemys asiasta. Lisäksi tutkijan oma persoonallisuus ja siihen liittyvät asiat vaikuttavat. Tutkijan ei tule lähteä muokkaamaan omaa persoonallisuuttaan tutkittavien kaltaiseksi. (Grönfors 2007: 152-153.)

Laadullinen tutkimusmenetelmä ei aina välttämättä tarkoita sitä, että tutkijalla olisi läheinen kontakti tutkittaviin. Havainnointimateriaalia voidaan kerätä myös esimerkiksi erilaisten kirjoituskilpailujen avulla tai kuvia ja esineitä havainnoimalla. Usein havainnointitapaan vaikuttaa myös se, että havainnoidaanko ihmisiä ja heidän toimintaansa vai kenties heidän tuottamia esineitä. Havainnoinnin avulla saadaan tietoa siitä, mitä ihmiset tekevät tai miltä he näyttävät ihmisten puheen sijaan. Havainnoinnilla suoritettu tutkimus ei siis vastaa laadullisen tutkimuksen miksi- kysymykseen, se vaatisi jonkun muun tutkimusmetodin, kuten haastattelun, käyttämistä havainnoinnin lisänä. Kysymyksiin vastaamista helpottaa lähdekirjallisuuden ja aiempien tutkimusten tulosten tuntemus. (Vilka 2005: 119-120.)

Havainnointityyli riippuu tutkimusongelmasta, tutkimuskysymyksistä ja tutkimuksen tavoitteista. Varsinkaan työelämässä, jossa ratkaisevat kustannukset ja tutkimuksesta saatava hyöty, ei ole järkevää lähteä havainnoimaan ilman minkäänlaista suunnitelmaa. Suunnitelman avulla tehdään havainnoinnin runko, jossa määritellään havainnoinnin kohde. Lisäksi pitää ennalta suunnitella, missä tilanteissa havainnoidaan ja miten tehdään muistiinpanoja havainnoinnin aikana. Hyötyä on myös siitä, jos havainnoija tietää etukäteen jotain havainnoitavien toiminnasta ja tavoista. (Vilka 2005: 125.)

Havainnointia on monta erilaista. Lähdekirjallisuus toteaa neljä eri havainnointimenetelmää. On havainnointi ilman osallistumista eli tarkkaileva havainnointi, osallistuva havainnointi, osallistava havainnointi eli aktivoiva osallistuva havainnointi eli toimintatutkimus sekä piilohavainnointi. (Vilka 2006: 42.) Aktivoiva osallistuva ja piilohavainnointi ovat harvinaisempia kuin havainnointi ilman osallistumista ja osallistuva havainnointi.

Havainnointi on aina vähän riskialtista, oli kyseessä sitten mikä havainnoinnin muoto tahansa. Erityisen arveluttavalta minusta kuulostavat sellaiset tilanteet, joissa tutkittavat eivät tiedä olevansa havainnoitavina, kuten piilohavainnoinnissa. Havainnoinnissa täytyy muistaa, että se koskettaa ja puuttuu aina ihmisten omaan elämään, ja silloin täytyy olla eettisesti valveutunut. Mitä enemmän tiedonkeruumenetelmä koskettaa ihmisen arkielämää, sitä tarkemmin pitää ottaa huomioon mahdolliset eettiset rajoitukset ja säädökset. Erityisesti tutkijalla on eettinen pohdinta edessä valitessaan havainnoinnin muotoa. (Vilkkä 2006: 56.)

Havainnointityyleistä valitsin käytettäväkseni tarkkailevan havainnoinnin. Toisaalta olisi voinut havainnoida myös osallistuvasti, mutta päädyin kuitenkin tarkkailevaan havainnointiin. Näin teen selväksi lapsillekin, että olen paikalla ulkopuolisena. Tarkkaileva havainnointi voi vaikuttaa havainnointitilanteeseen lapsien puolelta, sillä heitä kiinnostaa ulkopuolinen henkilö. Havainnoinnin kohteena ovat kuitenkin kasvattajat, joten päädyin sen takia tarkkailevaan havainnointiin.

Tarkkailevassa havainnoinnissa ollaan tutkimuskohteen ulkopuolella. Tutkija ei siis osallistu millään tapaa tutkimuskohteen toimintaan. Tutkija näkee kaiken ulkopuolisena. Tarkkailevan havainnoinnin tavoitteena on katsomalla oppiminen. Kaiken kaikkiaan tarkkaileva havainnointi toimii parhaiten sellaisessa tutkimustilanteessa, jonka luonne on ennakoimaton ja muuttuu nopeasti. Jos tutkittava asia liittyy vuorovaikutukseen, on kuitenkin osallistuva havainnointi parempi menetelmä. (Vilkkä 2006: 43.)

4.2 Haastattelu

Havainnoinnin lisäksi käytän toisena tiedonkeruumenetelmänä haastattelua, jonka avulla kysyn kasvattajilta heidän näkemystään asioihin. Jotta voisin olla täysin varma ja luottaa keräämäni tietoon, tulee minun kysyä havainnoitavien näkemystä samoista asioista. Koen sen myös hyödyllisenä omaa tulevaa ammatillisuuttani ajatellen. Kaikissa haastattelutavoissa on etukäteen määritellyt ominaisuudet, jotka sopivat tietynlaiseen tiedonhankintaan. Haastattelua kutsutaan järjestelmälliseksi tiedonkeruun menetelmäksi, toisin sanoen tutkimushaastatteluksi. Erilaisia tutkimushaastattelumuotoja ovat lomakehaastattelu, teemahaastattelu ja avoin haastattelu. Normaalisti haastattelut ovat yksityishaastatteluja, mutta joissain tutkimuksissa on mielekkäämpää käyttää ryhmähaastattelua. Yksilöhaastattelu on tarkoitettu tietyn henkilön kokemuksen kysymiseen, kun taas ryhmähaastattelussa selvitetään koko yhteisön kokemusta jostain asiasta. (Vilkkä 2005: 100-101.)

Eskola & Suoranta (2005) toteavat haastattelun olevan yleisin tapa kerätä laadullista aineistoa. Haastattelun avulla voi hyvin hankkia myös määrällistä tietoa eli se ei ole vain laadullisen menetelmän aineiston keruumuoto. Tavoitteena on saada selville, mitä henkilö asioista ajat-

telee. Yksinkertaisesti sanottuna haastattelu on tilanne, jossa henkilö (haastattelija) kysyy kysymyksiä toiselta henkilöltä (haastateltava). Haastattelu on vuorovaikutusta parhaimmillaan, ja siinä molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. (Eskola ym. 2005: 85.)

Koska haastattelua pidetään ihmiselle normaalina toimintona, vaikuttavat tilanteeseen normaalit fyysiset, sosiaaliset ja kommunikaatioon vaikuttavat asiat. Haastatteluun tyypillisesti yhdistettäviä ominaisuuksia ovat: 1) ennalta suunniteltavuus sekä 2) haastattelijan alullepano sekä ohjaaminen. Lisäksi tilanteeseen vaikuttaa haastattelijan tietoisuus oman roolinsa tuntemisesta ja haastateltavan hyväksynnästä sekä haastateltavan luottamus siihen, että puhutut asiat ovat luottamuksellisia eivätkä leviä eteenpäin. (Eskola ym. 2005: 85.) Haastatteluun osallistuvilla voi olla monenlaisia syitä suostua haastatteluun. Kirjallisuudessa mainitaan ainakin kolme motivoivaa tekijää. Halutaan tuoda julki oma mielipide jostain asiasta, halutaan kertoa omista tuntemuksista tai on jäänyt hyviä muistoja edellisistä osallistumisista, on koettu, että on mahdollisuus vaikuttaa. (Eskola & Vastamäki 2007: 26-27.)

Teemahaastatteluun päädyin lähinnä siksi, että halusin selvittää lastentarhanopettajan näkemykset kahdesta eri teemasta. Teemahaastattelua pidetään vapaamuotoisempänä, ja ajattelin sen sopivan paremmin itselleni. Tarkkaan suunniteltu ja strukturoitu haastattelu ei olisi ollut itselleni ominainen. Teemahaastattelua pidetään suosituimpana laadullisen tiedon keruumenetelmänä Suomessa. Teemahaastattelun ideana on se, että sellainen tehdään, kun halutaan tietää mitä joku ajattelee jostain tietystä asiasta. Kyseessä on eräänlainen keskustelu, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja usein myös hänen ehdoillaan. Eroavaisuutena on kuitenkin se, että halutaan tietää, mikä tutkittavaa kiinnostaa. Tällöin teemahaastattelu on hyvä, sillä sen avulla saadaan luotua teemat, joiden alueella pysytään. Nykyaikana onkin suosittumpaa keskustelumainen haastattelutilanne kuin kysymys-vastaus-tilanne. (Eskola ym. 2007: 25-26.) Teemahaastattelua kutsutaan myös puolistrukturoiduksi haastattelumuodoksi, ja siinä on tarkoitus poimia vain tietyt teemat, joista kysymyksiä kysytään. Teemat ovat niitä, jotka tutkijaa itseään kiinnostavat. Haastattelun aikana ei ole väliä, missä järjestyksessä kysymykset kysytään, sillä tavoitteena on pyytää haastateltavaa kertomaan oma kokemuksensa kysytyistä teemoista. Teemahaastattelua voi käyttää laadullisen tutkimuksen lisäksi myös määrällisessä tutkimuksessa, siksi se poikkeaa jonkin verran muista haastattelumuodoista. Ryhmähaastattelu on mielekäs teemahaastattelumuodon valinta silloin, kun tutkimushankkeessa halutaan selvittää tietyn alan yhteinen kieli, käsitteet ja toimintatavat ja halutaan käydä keskustelua alan omin käsittein. (Vilka 2005: 101-102.)

Teemahaastattelussa aihepiirit on siis etukäteen määrätty. Kysymyksiä ei kuitenkaan ole strukturoidusti luotu, vaan ne on jätetty auki. Tilanteessa halutaan varmistaa, että tietyt aihealueet käydään läpi, järjestyksellä ei ole väliä. Haastattelijalla voi olla jonkinlainen tuki- lista mukana aihepiireistä, mutta kysymyslistaa ei ole. (Eskola ym. 2005: 86.)

Keskustelunomaisessa tilanteessa on kuitenkin syytä muistaa yksityisyyden rajat, joita ei sovi ylittää. Näin voi helpommin käydä, kun haastattelutilanne on rento. Sääntö koskee niin tutkijaa kuin tutkittavaakin. Voi olla helpompi saada tietoa tutkittavalta, jos tutkija paljastaa jotain myös itsestään. Tämä voi kyllä osoittautua huonoksi vaihtoehdoksi myöhemmin. (Eskola ym. 2007: 26.)

Tutkimusaineiston keräämisen jälkeen nauhoitettu haastattelu pitää litteroida. Tämä tulee tehdä, jotta aineiston saisi muotoon, jossa sitä voidaan tutkia. Nauhoitettu haastattelu siis kirjoitetaan puhtaaksi. Litterointi on tärkeää, koska tutkijan pitää saada määritellä riittävä tulkinta. Aineiston voi litteroida joko kokonaan tai vain osittain, tietyistä kohtaa. Litteroinnin tarkkuuden vaatimus riippuu tutkimusaiheesta, toisissa tutkimuksissa litteroinnissa on oltava tarkempi kuin toisissa. (Vilka 2005: 115-116.) Haastattelut tehdessäni nauhoitin keskustelut, mutten litteroinut nauhoja kokonaan. Halusin ottaa nauhalta vain muutamia lauseita, joita kasvattajat sanoivat. Siten sain elävyyttä tulosten kirjoittamiseen ja lopulliseen tutkimusraporttiin.

4.3 Palautekeskustelu

Tuntuu siltä, että suomalaisille on vaikeaa antaa ja saada palautetta. Kuitenkin molempia näistä taidoista on mahdollista oppia ja kehittää (Keskinen ym. 1999: 11). Palautteen antaminen ja saaminen ovat välttämättömiä, jotta pystyisi selkeyttämään ja arvioimaan tavoitteitaan (Keskinen ym. 1999: 11). Sen takia annoinkin palautetta oman tutkimusryhmäni aikuisille. Palaute auttaa myös ammatillisen osaamisen edistämisessä ja tavoitteiden saavuttamisen mittaamisessa (Keskinen ym. 1999: 11).

On tiettyjä asioita, jotka tekevät palautteen antamisen vaikeaksi. Näitä asioita ovat mm. erilaiset käsitykset tehtävän tavoitteista tai standardeista, negatiivisen palautteen ylikorostaminen ja positiivisen palautteen alikäyttäminen, liian epämääräiset ja yleiset käsitteet, palautteen antamisen motiivien epäilyttävyys tai epäselvyys, turhan negatiivisen informaation välittäminen, palautteen kohdistuminen yleisiin käyttäytymispiirteisiin ja väärä ajoitus. (Keskinen ym. 1999: 12-13.) Tuulikki Venninen (2002) on tehnyt tutkimuksen palautteen merkityksestä päiväkodin työntekijän ammatillisessa kasvussa. Tutkimuksesta selvisi, että kasvattajat haluavat ja tarvitsevat enemmän palautetta kaikista osaamisalueista. Palautetta oltiin annettu em. lisäksi myös henkilökohtaisista luonteenpiirteistä. Esteenä pidettiin negatiivisen palautteen mahdollista tunteiden loukkaamista. (Venninen 2002: 2.)

Päiväkodissa työskentelevä kasvattaja joutuu työssään kuuntelemaan kaikenlaista palautetta. Lasten vanhempien palaute saattaa vaihdella päivästä toiseen, vanhemman mielialan mukana.

Palautetta antavat työkavereiden ja vanhempien lisäksi mm. päiväkodinjohtaja tai muut päiväkodissa käyvät sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaiset kuten kiertävä erityislastentarhanopettaja sekä puheterapeutti. Suurimmat palautteen antajat ovat kuitenkin työkaverit ja lasten vanhemmat. Kasvattajan rooli vaatii itsensä tutkiskelua, jotta voisi kehittää itseään paremmaksi kasvattajaksi. Päiväkotitoimi on eettisesti rankka työpaikka, jossa voi helposti tehdä asioita ”väärällä tavalla”. Ryhmän kasvattajien on syytä keskustella keskenään arvoistaan ja taustoistaan, sen avulla kasvattajat voivat kehittyä ja mahdollisesti välttyä ristiriidoilta. (Venninen. 2002: 7.)

4.4 Laadullinen tutkimus

Koska tutkimus on laadullinen, on tarpeen avata laadullisen tutkimuksen tarkoitusta ja merkitystä. Laadullinen tutkimus on suosittu sosiaalialalla, sillä se pyrkii vastaamaan laadullisiin kysymyksiin, ei määrällisiin. Laadullinen tutkimus on luonteeltaan sopivampi sosiaalialalle, sillä tutkimuskysymysten vastaukset eivät vastaa määrällisiin kysymyksiin, kuten ”kuinka monta”, vaan esimerkiksi kysymykseen ”miksi”.

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus tarkoittaa isoa joukkoa erilaisia tulokannallisia tutkimuskäytäntöjä, ja sitä on vaikea määritellä selvästi. Tutkimusmuodolla ei ole täysin omia metodeja. Tärkeitä laadullisen tutkimuksen käsitteitä ovat teoria, hypoteesi, metodologia sekä metodi. Teoria tarkoittaa selittävien käsitteiden kokoelmaa, hypoteesilla taas voidaan testata väitteitä. Metodologia on yleisesti käytetty lähestymistapa tutkia tutkimusaihetta ja metodi on tutkimustekniikka. (Metsämuuronen 2006: 83.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on, että siinä kuvataan todellista elämää. Todellisuus nähdään moninaisena, ja on mahdollisuus löytää ja muodostaa monensuuntaisia suhteita. Ajatellaan, että tapahtumat muovaavat toisiaan samanaikaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään näkemään ja tutkimaan kohde mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Arvot muovaavat tutkijaa, jolloin tutkija ei voi yhtäkkiä irtisanoutua arvolahtokohdastaan. Yleinen käsitys kvalitatiivisesta tutkimuksesta on se, että siinä pyritään löytämään tai paljastamaan tosiasioita eikä todentamaan jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005: 151-152.)

Kun avataan termiä ”laadullinen tutkimus”, se sisältää monenlaisia merkityksiä. Omat traditiionsa tutkimuksella on sosiologiassa, psykologiassa, kasvatustieteissä sekä antropologiassa. Kvalitatiivinen tutkimus on moninainen joukko tutkimuksia. Tämä moninaisuus on hyödyksi opiskelijoille, jotka voivat saada laaja-alaisen näkemyksen perehdyttyään moniin tarinoin. Kvalitatiivisen tutkimuksen lajeja on monia, kuten esimerkiksi diskurssianalyysi, elämäntutkimus, fenomenologia, hermeneutiikka, intensiivinen arviointi, kenttätutkimus, mielikuva-

psykologia, osallistuva havainnointi, sisällönanalyysi sekä tulkinnallinen ihmistiede. (Hirsjärvi ym. 2005: 152-153.)

Hirsjärvi ym. (2005) listaavat kirjassaan laadullisen tutkimuksen tavanomaisia piirteitä. Tällaisia piirteitä ovat muun muassa:

- tutkimus on kokonaisvaltaista tiedon hankkimista
 - aineisto kootaan todenmukaisissa tilanteissa
 - ihmistä pidetään parhaimpana tiedon keruun kohteena
 - tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysia
 - aineiston hankinnassa käytetään laadullisia metodeja
 - kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti
 - tutkimussuunnitelma muuntuu, kun tutkimus etenee sekä
 - kaikki tapaukset ovat ainutlaatuisia ja niitä tulkitaan sen mukaisesti
- (Hirsjärvi ym. 2005: 155.)

Yksinkertaisimmillaan kvalitatiivista tutkimusmenetelmää pidetään aineiston ja analyysin muodon kuvaamisena. Tutkimusmenetelmään yhdistetään myös mm. seuraavanlaisia tunnusmerkkejä: aineistonkeruumenetelmä, tutkittavien näkökulma, harkinnanvarainen tai teoreettinen otanta, hypoteesittomuus, tutkijan asema sekä narratiivisuus. (Eskola & Suoranta 2005: 13-15.) Laadullista tutkimusta sanotaan myös pehmeäksi menetelmäksi, joka saatetaan sen takia nähdä vähemmän tieteellisenä tutkimuksena kuin tilastolliset menetelmät. Toisaalta sitä saatetaan pitää myös laadullisempaan tutkimukseen. (Eskola ym. 2005: 13.)

Kun laadullista tutkimusta verrataan määrälliseen eli kvantitatiiviseen tutkimukseen, järkevintä on ottaa jompikumpi päämetodologiaksi, koska niillä on niin paljon eroavaisuuksia. Eri laisten tutkimusmenetelmien käyttö on eri syistä käytössä kummassakin metodologiassa. Kvalitatiivinen metodologia haluaa enemmän ymmärtää tutkimuksen kohdetta, kvantitatiivinen on laskelmallisempaa ja tilastollisempaa. (Metsämuuronen 2006: 88-89.)

Vaikka laadullista ja määrällistä tutkimusta pidetäänkin vastakkaisina tutkimusmenetelminä, ei raja näiden kahden välillä ole täysin selvä. Aineistonkeruumenetelmänä voidaan molemmissa menetelmissä käyttää esimerkiksi haastattelua. Kysymykset ja analyysitavat ovat vain toisistaan eroavat. (Eskola ym. 2005: 13.)

5 VUOROVAIKUTUS - KASVATTAJAN TYÖKALU

Ihmisten välistä toimintaa erilaisissa ympäristöissä kutsutaan sosiaaliseksi vuorovaikutukseksi, jonka alakäsitteinä ovat sosiaaliset suhteet ja sosiaaliset taidot. Ihminen alkaa jo varhain

lapsuudessaan kehittyä hiljalleen yhteiskunnan jäseneksi sosiaalisten taitojen suhteen. Tätä prosessia kutsutaan sosialisatioprosessiksi. Tähän samaan sosiaalisen vuorovaikutuksen käsitteeseen liitetään kommunikaation käsite, jolla tarkoitetaan sanallista ja sanatonta viestintää tai kommunikointia. (Kauppila 2005: 19.) Rouvinen-Kemppinen (1998) määrittelee vuorovaikutuksen vähintään kahden ihmisen välillä tapahtuvaksi molemminpuoliseksi riippuvuudeksi. Vuorovaikutus syntyy tunteista, tahdosta, ajattelusta sekä toiminnoista. Vuorovaikutukseen kuuluu sekä antamista että saamista. (Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen 1998: 2.) Hyvän vuorovaikutuksen tuntee siitä, että se jättää vuorovaikutuksen molemmille osapuolille hyvän olon tunteen, kun viestit menevät perille ja tulee molemminpuolinen ymmärrys. (Kemppinen ym. 1998: 3).

Vuorovaikutukseen ja viestimiseen vaaditaan vähintään kaksi henkilöä, joista toinen on lähettäjä ja toinen on vastaanottaja. Vuorovaikutustilanteessa on aina oma viestinsä, joka yritetään välittää toiselle henkilölle. Viestin vastaanottajan oma käsitys maailmasta ja asioista vaikuttaa siihen, miten hän tulkitsee lähettäjän viestiä. Siksi on todennäköistä, että yksi ihminen voi tulkita viestin aivan toisella tavalla kuin joku toinen ihminen. Lisäksi tulkintaan vaikuttaa sanallisen ja sanattoman viestinnän yhdenmukaisuus tai ristiriitaisuus. Senkin takia on tärkeää, että viestijä kiinnittää huomiota niin sanalliseen kuin sanattomaankin viestimiseensä. (Kielijelppi 2008.) Vuorovaikutustilanne ei pääty siihen, kun lähettäjä saa viestinsä perille. Jotta tapahtuisi vuorovaikutusta, pitää vastaanottajan myös ilmaista itseään. Tämä tapahtuu muun muassa oman mielipiteen ilmaisemisella, kommentoimalla tai aloittamalla uusi puheenaihe. (Kielijelppi 2008.)

Kiesiläinen (2004) toteaa kirjassaan, että ihmisen, jonka ammattina on vuorovaikutus, on pidettävä huolta vuorovaikutuksen sujuvuudesta. Vuorovaikutuskanavaa ei voi katkaista ilman hyvää syytä, vuorovaikutukselle on aina jokin edistävä syy tai vaikutus. Vuorovaikutusta ei voi katkaista omista henkilökohtaisista syistä tai hetken mielijohteesta. Kiesiläinen toteaa myös, että jokaisella ihmisellä on vuorovaikutuskanava omana työkalunaan, oli töissä missä tahansa. Etenkin sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten on oltava tarkempia viestiensä laadusta ja ilmaisemisesta kuin monissa muissa ammateissa olevien. (Kiesiläinen 2004: 39.)

Päiväkodissa tapahtuva vuorovaikutus tähtää osaltaan myös siihen, että lapset osaisivat tulevaisuudessa toimia erilaisissa tiimeissä ja ryhmissä. Nykyaikaisessa työmaailmassa ei enää korosteta yksilötyötä, vaan tiimityötä ja yhdessä toimimista arvostetaan entistä enemmän. Ihmiset ovat pitkin päivää erilaisissa ryhmissä ja verkostoissa, sitä pidetään nykyajan muoti-ilmiönä työelämässäänkin. Siksi ryhmätyötaitoja korostetaan niin lapsien kuin kasvattajienkin osalta. (Kemppinen ym. 1998: 47.)

5.1 Vuorovaikutus päiväkodissa

Kalliala (2008) toteaa tutkimuksessaan, että aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus on osa päiväkodin kaikkea toimintaa. Vuorovaikutuksen sävy voi olla iloista, lämmintä, apeaa, kylmää tai neutraalin mitänsanomaton. Vaikka lapset ovat yksilöitä ja omia toimijoitaan, ovat aikuiset silti pääasemassa vuorovaikutuksen luomisessa. On aikuisen tehtävä luoda vuorovaikutukselle suotuisa ilmapiiri. Ilmapiiri vaikuttaa myös kasvattajien keskinäiseen vuorovaikutukseen. (Kalliala 2008: 11.) Kalliala on sosiaalialalla tunnettu tutkija, jonka tutkimuksia arvostetaan suuresti. Hän otti kyseisessä tutkimuksessa käsittelyyn kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen, jota tässäkin tutkimuksessa käsitellään sanattoman viestinnän osalta. Mahdollisimman laajan tietopohjan avulla on parempi lähteä havainnoimaan sanatonta viestintää.

Lasten kasvattajilla on työssään mahdollista luoda kokonaisvaltainen suhde lapsiin, sillä he huolehtivat muun muassa lasten perushoidosta, opetuksesta ja psyykkisten tarpeiden huomioidmisesta. Kun kasvattaja on täysin läsnä psyykkisesti, voi hän luoda kokonaisvaltaisen suhteen lapseen. Päiväkodit ovat erilaisia siinä, kuinka ne pitävät huolta psyykkisen läsnäolon toteutumisesta. Myös kasvattajien yksilöllisyys vaikuttaa asiaan. (Keskinen & Virtanen 1999: 52.)

Psyykkiseen läsnäoloon kuuluu muun muassa huomaamista, yhteydessä olemista, integroitumista ja keskittymistä. Psyykkistä läsnäoloa kuvaillaan kokemukselliseksi tilaksi, kun taas persoonallinen sitoutuminen on asia, jonka pystyy havaitsemaan ja näkemään. (Keskinen ym. 1999: 53.) Päiväkodissa yksi tärkeimmistä vuorovaikutuksen muodoista on huomioiminen. Sen avulla voi kertoa paljon lapsista ja heidän hyvinvoinnistaan. Huomioimalla käyttäytymistä, kasvattaja voi auttaa parhaalla tavalla lasta. Käyttäytyminen näkyy lapsista monin tavoin, esimerkiksi nauruna, itkuna, yhteisleikkienä ja ongelmanratkaisuna. (Keskinen ym. 1999: 53.) Yhdessä oleminen on myös tärkeää päiväkodissa, se on toisen ihmisen ymmärtämistä ja tukemista.

Keskittyminen taas tarkoittaa toisen ihmisen konkreettista tukemista ja sitä kautta hänen toimintansa helpottamista. Toisen tukemiseen keskittymistä auttaa työntekijän tietoisuus hänen omista tunteistaan, kyky hahmottaa oman työroolinsa synnyttämiä vaikutuksia muissa ja lisäksi ammattitaito oikeiden havaintojen tekemiseen. (Keskinen ym. 1999: 54-55.)

Kun lapsen kommunikaatiotaitoja arvioidaan, kiinnitetään huomiota äidinkieleen, kehitystasoon, ympäristöön, sairauksiin ja aistien toimintakykyyn. Lapsen kommunikointi on erilaista kasvattajien kanssa kuin lapsiryhmän parissa, vaihtelevuutta on myös sen mukaan, onko kyseessä ohjattua vai vapaata toimintaa. Vireystila on yksi kommunikointiin vaikuttava asia. (Keskinen ym. 2005: 9.)

Holkeri-Rinkinen (2009) on tehnyt tutkimuksen lasten ja aikuisten välisestä vuorovaikutuksesta päiväkodissa. Siinä hän on luokitellut kasvattajien aloitteesta alkavat vuorovaikutustilanteet lähinnä kehotuksiin, käskyihin ja määräyksiin. Päiväkodin aikuisilla on valtaa lapsiin nähden, ja tätä valtaa käytetään erilaisin käskyin. Käskyn erilaisiksi alatyypeiksi tutkimuksessa määriteltiin määräys, vaatimus, kehotus, pyyntö, myönnytys ja ehdotus. Määräys ja kehotus todettiin jonkinlaiseksi pariaksi samanlaisen merkityksensä takia, sillä kummankin käyttäjällä on aina jonkinlainen määräysvalta tukena. Juuri tällaista määräysvaltaa on päivähoiton hoitohenkilökunnalla. Kehotuksen ja määräyksen välinen ero on siinä, että kehotus jättää vastapuolelle mahdollisuuden kieltäytyä. Päiväkodissa kehotus vain tarkoittaa usein samaa kuin määräys, sillä aikuisen sanaa on toteltava joka tapauksessa. Esimerkkinä Holkeri-Rinkinen mainitsi ruokailutilanteen, jossa kasvattaja kehottaa lasta syömään lautasensa loppuun kiltisti. Usein on myös lapsesta itsestään kiinni, miten hän vastaa kasvattajien käskyihin. Lapset voivat joko myötäillä tai olla vastahakoisia, mikä vaikuttaa vuorovaikutustilanteen sujuvuuteen. Toisaalta aikuinen voi myös itse myötäillä lapsen tahtoa, jotta tilanne olisi mieluista. (Holkeri-Rinkinen 2009: 89.)

Sanalliseen viestintään päiväkodissa liittyvät myös erilaiset tarkoitusperät, joilla kasvattajat yrittävät vaikuttaa lapsiin. Tällaisia tarkoitusperiä ovat esimerkiksi oikeutus, vähätteleminen, etuuskien saaminen sekä läheisyyden luominen. Kasvattajan käyttämä puhetyyli määräytyy usein tarkoituksen mukaisesti, mitä halutaan saavuttaa tai sanoa lapselle. Tämän vuoksi määräykset ja kehotukset saavat lasten korvissa niin kutsutun käskemiseffektin, ja lapset tottelevat heitä. (Holkeri-Rinkinen 2009: 90.) Tämänkin tutkimuksen kohdalla huomaa, kuinka paljon päiväkodissa tapahtuvaa vuorovaikutusta on tutkittu ja tullaan tulevaisuudessakin tutkimaan.

Emma Oförsagd ja Marjut Salminen (2008) ovat tehneet opinnäytetyön varhaisesta vuorovaikutuksesta sekä lapsen sopeutumisesta päivähoitoon. Heidän kohderyhmänsä oli 1-3-vuotiaat, ja tutkimus tehtiin ryhmää havainnoimalla. Yksi tutkimuksen teemoista oli omahoitajuus sekä omahoitajan ja omahoidettavan lapsen välinen vuorovaikutus. Tutkimusmenetelminä olivat havainnointi, ryhmähaastattelu sekä työpäiväkirjat, joita lapsiryhmän kasvattajat olivat tehneet tutkimuksen aikana. (Oförsagd & Salminen 2008: 1.) Aiheen tutkijat olivat valinneet sillä perusteella, että se on ajankohtainen varhaiskasvatuksen alalla. Päiväkodin tavoitteena oli saada käyttöönsä menetelmiä, joilla he olisivat saaneet syvennettyä omahoitajuutta ja varhaisesta vuorovaikutusta hoidettaviin lapsiin. Teoriatietoja saatiin monista jo tehdyistä tutkimuksista, kuten esimerkiksi Nuppu- ja kenguru-projekteista. (Oförsagd ym. 2008: 7.)

Tutkimustulos-kappaleessa selostettiin tutkijoiden tekemiä havaintoja, jotka selittivät vuorovaikutuksen toteutumista ja toimimista. Havainnoitavia tilanteita olivat muun muassa päiväkotiin tuleminen, ruokailu, vapaa leikki, ohjattu toiminta sekä erilaiset siirtymätilanteet.

Kaikkien havainnointitilanteiden kohdalla pohdittiin omahoitajuuden tärkeyttä ja näkyvyyttä. Esimerkiksi, että miten omahoitajuus näkyy ruokailun tai päiväkotiin tulemisen yhteydessä. (Oförsagd ym. 2008: 52-59.) Havainnoitavat tilanteet olivat siis osittain samoja, joita tässäkin tutkimuksessa havainnoitiin. Tutkimuksessa pohdittiin myös sitä, kuinka tärkeänä asiana kasvattajat pitivät omahoitajuutta sekä vuorovaikutusta lasten ja kasvattajien välillä (Oförsagd ym. 2008: 60-62). Johtopäätökset-kappaleessaan Oförsagd & Salminen (2008) totesivat, että lapsen terveyden ja kehityksen edistäminen kuuluu päivähoiton tehtäviin (Oförsagd ym. 2008: 72). Vaikka tutkimuksessa kohderyhmänä olivatkin 1-3-vuotiaat lapset, koin silti saavani hyvää tietoa havainnoinnista ja vuorovaikutuksesta yleensä päiväkodin kohdalla. Havainnoitavana olivat kasvattajien sijaan lapset, mutta työstä oli silti apua tämän tutkimuksen tekemisessä.

Vuorovaikutus on tärkeä asia päiväkodissa. Siihen sisältyy monta eri asiaa, joiden summa tekee hyvän vuorovaikutustilanteen. Yksi iso asia on läsnäolo. Kummankin osapuolen tulee olla läsnä tilanteessa, muuten ei voi syntyä mielekästä vuorovaikutusta. Vuorovaikutustilanteen tulee olla myös kiireetön, osapuolten tulee saada keskittyä toisiinsa ilman kiirettä ja liiallista häiriötä. Arjessa tapahtuvat tilanteet ovat usein kiireisiä ja häiriötekijöitä on monenlaisia, siksi päiväkodissa olisi tärkeää, että kasvattajat pystyisivät rauhoittamaan pienen ajan päivästä ollakseen vuorovaikutuksessa lapsiin. Tänä päivänä sellainen ei ole mahdollista, sillä lapsiryhmien koot kasvavat koko ajan, ja kasvattajia on lasten määrään nähden liian vähän. Pienryhmätoiminta on nykyajan päiväkodeissa jonkinlainen henkireikä, sillä edes siten yhdellä kasvattajalla on pienempi määrä lapsia hoidettavanaan ja vuorovaikutustilanne on parempi.

Strandell (1995) huomasi tutkimuksessaan, että aikuisen tärkein asia päiväkodin arjessa on olla läsnä lapsille ja sitä kautta luoda turvallisuuden tunnetta heille. Lapsilla on oma maailmansa, johon aikuisten ei tarvitse erityisesti puuttua, eikä aina voikaan puuttua. Lapselle riittää usein se, että aikuinen on lähettyvillä, ja tulee apuun silloin, kun sitä tarvitaan. Lapsilla onkin "velvollisuus" tulla aikuisen luokse oma-aloitteisesti ongelma- tai hätätilanteissaan. (Strandell 1995: 184-185.)

Kalliala (2008) totesi tutkimuksessaan, että lapset haluavat aikuisilta leikkiin osallistumista, auttamista ristiriitatilanteissa, hyvien tekojen huomaamista ja heidän lähestymisyhteyksiinsä vastaamista (Kalliala 2008: 223). Strandell (1995) teki tutkimuksen päiväkodista lasten kohtaamispaikkana. Tutkimuksessaan hän otti esille lapset päivähoitossa, mutta kiinnitti huomiota myös kasvattajiin. Syyksi tutkimuksen tekemiseen Strandell kertoi uteliaisuuden lasten maailmaa ja vertaissuhteita kohtaan. Hän kuvaili päiväkotia lasten "sosiaalisesti näyttämöksi". (Strandell 1995: 7.) Aikuisten roolista päivähoitossa Strandell mainitsi, että osallisena ja mukana oleminen ovat tärkeitä asioita lasten kannalta (Strandell 1995: 183). Strandell käsiteli tutkimuksessaan juuri sitä olennaista asiaa, eli miten lasten ja kasvattajien välinen vuorovaikutus toimii päiväkodissa. Kaikista tutkimuksista, jotka on tehty päiväkodin vuorovaiku-

tuksesta, on hyötyä niin päiväkotien henkilökunnalle kuin myös tutkimuksia tekeville opiskelijoille.

5.2 Sanallinen viestintä - vuorovaikutuksen näkyvämpi puoli

Tutkija Mehrabian määritteli vuonna 1972, että viestinnästä sanallista on vain seitsemän prosenttia, kun taas sanatonta on loput 93 prosenttia (Kemppinen ym. 1998: 3). Jos haluaa varmistaa viestin perille menemisen, on olemassa erilaisia tehokeinoja. Esimerkiksi kouluissa käytetään eri aisteihin vaikuttavia opetuskeinoja, jotkut opettajat käyttävät auditiivista opetusmenetelmää ja toiset taas visuaalista. Tutkimukset ovat osoittaneet, että kuullusta viestinnästä perille menee kymmenen prosenttia, luetusta viestinnästä 20 prosenttia ja nähdystä viestinnästä 30. Jos taas näitä kaikkia edellä mainittuja viestintäkeinoja yhdistelee, viesti menee varmimmin perille. (Kemppinen 1998: 3-4.)

Kun ihminen kommunikoi sosiaalisessa tilanteessa, on sillä aina vuorovaikutukseen tähtäävä merkitys. Viestintätaito on siis tärkeä väline, jotta viesti menisi perille. Hyvä vuorovaikutustaito edellyttää aina hyvää viestintätaitoa, mutta viestintätaitoa ei sinänsä voi sanoa sosiaalisiksi taidoksi. Viestimiseen kuuluu varsinaisten merkitysten lisäksi myös lisämerkityksiä, ja sanoja tietyllä tavalla käyttämällä voi niin sanotusti rivien välistä luettavat viestit olla tärkeämpiä kuin itse sanoma. Ollessaan vuorovaikutuksessa ihminen kantaa mukanaan eräänlaista tunnekuormaa, joka vaikuttaa hänen äänensävyssään ja lauseenrakenteissaan, jopa ilmeissä ja eleissä. Ihmisten ollessa vuorovaikutuksessa keskenään, siihen kuuluu erilaisia tavoitteita, jotka toinen osapuoli voi havaita herkkyydellään. Viestintä ei ole pelkästään tarpeellisten tietojen välittämistä, se on myös moniulotteista sosiaalista toimimista. (Kauppila 2005: 25.)

Viestimällä ihminen saa tarvitsemiaan henkisiä resursseja toimimiseen, henkiseen vahvistumiseen ja terveyteen. Puhutun kielen avulla ihmiset ymmärtävät toisiaan paremmin. Pitää kuitenkin muistaa, että kielen avulla ihmiset voivat myös pitää kiinni oikeuksistaan ja olla eri mieltä asioista. Viestintä on perusta sille, että voimme olla vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. Viestintäprosessiin kuuluu viestin lähettäjä, välittäjä, vastaanottaja sekä sen hetken tilanne. Se on moninainen prosessi, johon kuuluu edellä mainittujen tekijöiden lisäksi mm. kieli, kielioppi, sosiaaliset normit ja odotukset. Tietyt sanat luovat myös tietynlaisia mielleyhtymiä, jotka värittävät keskustelua. Jotta suuria virhetulkintoja ei pääsisi syntymään, tulisi viestin lähettäjän tarkentaa viestiään tarpeeksi. (Kauppila 2005: 26.)

Verbaalisessa viestinnässä on kahdenlaista kieltä, kirja- ja puhekieli, joita käytetään. Siksi onkin tärkeää tietää, kumpaa kieltä tulisi käyttää erilaisissa tilanteissa. Viestissä esimerkiksi internetin kautta, on viestiminen tarkempaa, sillä viesti on saatava perille ilman, että on kasvotusten toisen kanssa. Kasvotusten taas on helpompaa, sillä silloin pystyy selittämään

itseään paremmin. Lisäksi pitää muistaa myös erilaiset murteet ja aksentit, jotka vaikuttavat viestin perillemenoon. (Kielijelppi 2008.)

5.3 Sanaton viestintä - eleiden maailma

On todettu, että ihmisen viestinnästä suurin osa on sanatonta viestintää, ja se kuuluu oleellisena osana sosiaalisiin taitoihin. Sanattomaan viestintään kuuluvat ilmeet ja eleet ovat merkittävämpiä kuin sanat, ne paljastavat ihmisen viestinnässä enemmän. Kriittisessä tilanteessa sanattoman viestinnän on havaittu olevan luotettavampaa kuin sanallisen. Hyvään vuorovaikutukseen kuuluu sanallisen ja sanattoman viestin yhdenmukaisuus. (Kauppila 2005: 33.) Sanattomasta viestinnästä noin 38 prosenttia on äänellä ilmaistua sanatonta viestintää, ja 55 prosenttia muodostuu ilmeistä, eleistä ja asennoista (Kempainen 1998: 3).

Eleet kertovat usein, onko viesti oikea ja yhdenmukainen. Aikuisten viestimiseen kuuluu läheisesti käsien liikkeet, joita jo pieni vauva osaa käyttää. Myös ilmeet ovat hyvin universaaleja, ainakin perusilmeet. Eleet ja asennot ovat vaikeammin tulkittavia, ja siinä saattaakin tulla virhetulkintoja. (Kauppila 2005: 33.)

Yksi paljon käytetty sanattoman viestinnän aistimus on kosketus. Siihen liitetään usein pitäminen, rakastaminen, turvallisuus ja ymmärtäminen. Myös lapset käyttävät viestinnässään paljon kosketusta. Se on kuitenkin niin intiimi aistimus, että sille on monissa kulttuureissa asetettu tietyt selvät normit ja rajat. Läheiset ihmiset koskettavat toisiaan paljon enemmän kuin muut, vieraammat ihmiset. Intiimeissä suhteissa kosketus on hyvin tärkeä asia. (Kauppila 2005: 33-34.)

Sanattoman viestinnän toiseksi nimeksi voidaan sanoa ruumiinkieli, sillä se on kaikkea muuta paitsi sanat. Monimutkaisempi määritelmä mainitsisi ruumiinkielen sisältävän ihmisen kommunikaation sanattomat osat, jotka täydentävät, korostavat, vastustavat, sääntelevät tai korvaavat sanat. (Quilliam 1994: 6.) Sanaton kieli pitää sisällään monenlaisia elementtejä kuten ilmeet, eleet, asento, olemus, ulkoasu, ajankäyttö, tilankäyttö ja etäisyys, äänet ja tempo, kosketus, fyysiset toiminnot, sisäinen ruumiinkieli, äänien salaiset viestit ja tietoinen ja tiedostamaton toiminta. (Kauppila 2005: 34 & Quilliam 1994: 8-9.)

Näissä kaikissa edellä mainituissa elementeissä on omat piirteensä, jotka vaikuttavat elementtiin. Esimerkiksi ulkoasussa/-näössä vaikuttavia tekijöitä ovat mm. terveys, sukupuoli, rotu ja kulttuuri. Etäisyys taas kertoo suhteesta, asemasta, asenteesta, mielialasta ja reaktiosta. Asento paljastaa perusluonteen, tunteet ja asenteen. Eleiden avulla voi nähdä tunnelan ja jonkun asian tai ihmisen tärkeyden. Kosketuksella voi hallita, tukea, painottaa ja osoittaa tunteita. Fyysisten toimintojen elementillä tarkoitetaan mielialaa, aktiivisuutta ja stres-

siä, ja ne tulevat esille mm. hengityksen, sydämensykkeen ja verenpaineen myötä. Sisäinen ruumiinkieli on ihmisen oma kokemus itsestään. (Quilliam 1994: 8-9.)

Päiväkodissa on tiettyjä sanattoman viestinnän elementtejä, jotka ovat paljon käytössä. Yleisesti käytössä olevia elementtejä ovat kosketukset, ilmeet ja eleet sekä äänen käyttö. Käytötarkoitukset riippuvat siitä, onko viestijä lapsi vai kasvattaja. Edellä mainittu psyykinen läsnäolo näkyy sanattomana viestintänä. Erilaiset sanattomat eleet, kuten ilmehtiminen, nyykyttely sekä puheen tehostaminen erilaisten liikkeiden avulla osoittavat, että kasvattaja on halukas olemaan vuorovaikutussuhteessa (Keskinen ym. 1999: 54-55).

Lapset käyttävät kosketusta mm. silittämiseen, kutittamiseen, halaamiseen, lyömiseen, potkimiseen, nipistämiseen ja jopa puremiseen. He käyttävät kosketusta siis niin hyvässä kuin pahassakin mielessä. Yleensä lapset leikkivät keskenään, ja silloin tulee ristiriitatilanteita, jolloin usein käytetään ratkaisuna lyömistä tai jotain muuta huonoa tapaa. Kasvattajilta taas haetaan hyviä kosketuksia, kuten halauksia. Lapset haluavat tuntea olevansa turvassa, ja aikuisen syli on silloin hyvä paikka. Lapset käyttävät myös paljon ilmeitä ja eleitä näyttääksään tunnetilojaan. Aikuisen onkin hyvä tunnistaa mahdolliset negatiivisten tunteiden ilmaistut, jotta hän pystyisi auttamaan ja lohduttamaan lasta. Äänen sävyillä lapset osoittavat myös tunnetilojaan, tai jos haluavat saada jotain. Lapsi voi esimerkiksi sanoa vihaisella äänellä toiselle lapselle, jos haluaa lelun itselleen.

Aikuiset käyttävät samoja keinoja kuin lapset, tarkoitukset ovat vain erilaiset. Kosketuksessa he käyttävät halaamista, kutittamista ja silittämistä. Esimerkiksi rauhoittamistilanteessa halaaminen ja silittäminen ovat hyviä tapoja, samoin nukkumistilanteessa usein silittelään lasta. Vanhempien lasten kanssa lohduttelua ei ole niin paljon kuin pienempien, ja esimerkiksi esiopetusryhmässä ei aina edes nukuta, jolloin nukuttamista ei samalla tavalla käytetä tai tarvita. Ilmeitä ja eleitä aikuiset voivat käyttää ihan siinä missä lapsetkin, he voivat myös hassutella ilmeillä lapsille, tai esittää esimerkiksi surullista. Äänen sävyillä aikuinen voi osoittaa lapsille olevansa tosissaan, jos lapset eivät tottele. Samoin he voivat ilmaista lapsille, että heitä pitää totella. Äänen sävyillä aikuinen voi osoittaa olevansa vihainen tai pettynyt tai iloinen. Päiväkotimaailmassa on tärkeää pystyä osoittamaan lapsille erilaisia tunnetiloja ja ilmeitä ja eleitä. Sitä kautta lapset oppivat kommunikoimaan ja viestimään.

Alami (2001) on tehnyt Diakonia-ammattikorkeakoululle opinnäytetyön, jonka aiheena oli hieronnan ja kosketuksen vaikutus päivähoidossa. Hän halusi selvittää hieronnan tuomia mahdollisuuksia kasvattajan ja lapsen vuorovaikutuksen ylläpitämiseksi. Tutkimuksessa mukana olleet kasvattajat, joilla oli tietämystä ja kokemusta hieronnasta, pitivät sitä hyvänä menetelmänä. Alami toteaa tutkimuksessaan, että hieronta on rauhoittava elementti päiväkodin kiireellisessä ja hektisessä arjessa. (Alami 2001: 1.)

Tutkimuksen tarkoituksena oli nimenomaan kosketuksen käyttämisen tutkiminen päiväkodin arjessa, miten sitä voisi hyödyntää. Tutkimusmenetelmänä oli teemahaastattelu. (Alami 2001: 22-24.) Tutkimustuloksissa havaittiin, että päivähoidon henkilökunta ei pitänyt vaikeana hieromisen sisällyttämistä päiväkodin arkeen eikä se vaadi suurta vaivaa heiltä. Hierontatekniikat olivat helposti opittavia. Hieromista ei koettu vaikeaksi asiaksi, joka pitäisi opettaa, vaan sitä pidettiin lapsen koskettamisena ja huomion antamisena. (Alami 2001: 27.) Alamin tutkimus oli tämän työn kannalta olennainen, sillä siinä käsiteltiin koskettamista ja sen tuomaa mahdollisuutta päiväkodissa. Pienikin kosketus voi antaa lapsille paljon kiireisessä arjessa.

Nykyaikana lapsiryhmien koot kasvavat ja kasvattajalla on yhä vähemmän aikaa olla lasten kanssa rauhassa kahden kesken. Lapset pitävät kosketuksesta, ja läheisyydestä. Miksei hierontaa voisi tämänhetkiseen päiväkotimaailmaan lisätä, eihän siihen sen kummempia valmisteluja tarvita, eikä hierontahetkien tarvitse olla pitkiä. Kuitenkin, jos lapsiryhmien kokoja pienennettäisiin tai kasvattajia palkattaisiin lisää, voisi pidempiäkin hierontahetkiä olla vaikkapa viikoittain.

Myös Karlsson ja Monthén (2006) ovat tehneet opinnäytetyön liittyen vuorovaikutukseen päiväkodissa. Heidän aiheenaan oli sanaton leikki esiopetusikäisten lasten päiväkotiryhmässä osana päiväkodin arkea. Lapsiryhmässä oli lapsia, joista osa tarvitsi tukea puheen ymmärtämisessä, tuottamisessa sekä käyttämisessä. Opinnäytetyö liittyi lasten hyvinvointiprojektiin. (Karlsson & Monthén 2006: 5.) Tutkimuksessa todettiin, että sanaton leikki koostuu sanattomasta vuorovaikutuksesta. Sanattomaan vuorovaikutukseen kuuluvat muun muassa lasten eleet, ilmeet, liikkeet, olemus, katse ja äänet. Tutkimuksen aikana tehdyt muistiinpanot olivat tutkijoiden mukaan hyvinkin erilaiset kuin mitä Strandell (1995) oli omasta tutkimuksestaan saanut. Lasten leikkien sanattomuuden todettiin olevan monipuolista ja vuorovaikutukseen liittyvää. Leikin havainnoiminen todettiin alussa varsin haastavaksi, johtuen epävarmuudesta. Yhtenä tutkimuksen tuotoksena oli tutkijoiden laatima havainnointilomake, joka onnistui heidän mielestään hyvin. (Karlsson & Monthén 2006: 37-38.) Karlssonin ja Monthénin tutkimus oli lähellä tämän tutkimuksen aihetta esiopetusryhmän ja havainnoinnin kannalta. Tutkimukseen sisältyi myös sanaton leikki, joka on suureksi osaksi sanatonta viestintää.

6 ESIOPETUS

Havainnoin esiopetusryhmää sekä ryhmää, jossa puolet olivat esikoululaisia. On tärkeää tietää teoriatietoa esiopetusryhmästä. Yleensä ryhmä on aivan tavallinen lapsiryhmä, jossa leikitään ja tehdään samoja asioita kuin pienempien lasten ryhmässä. Erona on vain se, että heillä on esiopetusta aina tietyin väliajoin. Jos esiopetus tapahtuu päiväkodin yhteydessä, on opetusta

esimerkiksi kerran viikossa parin tunnin ajan. Jos taas esikoulu toimii erillisenä, tulevat lapset varta vasten esikouluun.

Esiopetuksen perusarvot perustuvat yhteiskunnan perusarvoihin, ja niiden ilmentäjinä toimivat kansallinen lainsäädäntö sekä kansainväliset julistukset, suositukset ja sopimukset, jotka pyrkivät vaalimaan ihmisoikeuksia ja maapallon elinkelpoisuutta. Tarkoituksena on edistää lasten kasvua ihmisinä yhteiskunnan jäseniksi opettamalla heille sääntöjen noudattamista ja toisten ihmisten arvostamista. Esiopetuksen yksi keskeinen tehtävä on edistää lasten suotuisia kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksiä tukemalla ja seuraamalla fyysisiä, psyykkisiä, sosiaalisia, kognitiivisia sekä emotionaalisia edellytyksiä ja siten ennaltaehkäistä mahdollisia ongelmia. (Opetushallitus 2000: 7.)

6.1 Esiopetuksen perusteet

Esiopetuksen tavoitteet muodostuvat niin lasten yksilöllisistä tarpeista kuin yhteiskunnan tarpeista. Tavoitteena on lasten myönteisten minäkuvien vahvistuminen ja oppimaan oppiminen sekä perustietojen, -taitojen ja -valmiuksien omaksuminen heidän omien edellytystensä mukaisesti. Periaatteena on, että lapset oppivat parhaiten leikkimällä ja leikin kautta ja oppimisen ilo säilyy. Lapsia rohkaistaan olemaan iloisia, innokkaita, rohkeita ja luovia kohdatessaan uusia oppimishaasteita. Esiopetuksessa pohditaan oikeaa ja väärää sekä vastuuntuntoisuutta sekä yhteiselämän perussääntöjä ja yhteiskunnan hyviä tapoja. Myös tasavertaisuutta ja ihmisten erilaisuutta pyritään opettamaan esiopetuksessa. (Opetushallitus 2000: 8.)

Brotherus (2004) on tehnyt tutkimuksen esiopetuksen toimintakulttuurista lapsen näkökulmasta. Tutkimukseen osallistui neljä esiopetusryhmää ja tutkimuksessa tutkittiin niiden toimintakulttuureja, samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Tarkoituksena oli tutkia, miten tietyt asiat, esimerkiksi eri instituutiot ja ikäryhmät, vaikuttavat esiopetuksen toimintakulttuuriin. Asiaa haluttiin tutkia nimenomaan lasten kannalta. (Brotherus 2004: 3.) Esiopetus ei ole poikennut muusta päivähoitosta ennen vuotta 2000. Silloin esiopetukselle luotiin opetussuunnitelman perusteet sekä omat tavoitteet, sisällöt ja toimintatavat. (Brotherus 2004: 4.)

Tutkimustulosten mukaan esiopetusperusteissa korostettiin luonnon hyödyntämistä esiopetuksessa sekä äidinkielen tärkeyttä. Samassa määritelmässä ei esiopetukselle oltu määritelty tietynlaisia tavoitteita lasten kasvatuksen suhteen eikä siinä ollut mitään tiettyä toiminta-ajatusta tai periaatteita. Erilaisia sisältöalueita olivat etiikka ja uskonto, liikunta ja terveys, looginen ajattelu, luonto- ja ympäristökasvatus, luova toiminta sekä kieli ja viestintä. Suunnitelmassa oli määritelty kaikille sisältöalueille omat tavoitteensa. (Brotherus 2004: 85-86.)

Tutkimuksensa tarkoituksiksi Brotherus mainitsi esiopetuksen toiminnallisuuden vertailemisen lasten näkökulmasta sekä toimintakulttuuria luonnehtivien piirteiden löytämisen. Tutkimuksesta kävi ilmi, että opetussuunnitelma ei ollut kaikissa ryhmissä yhtä merkittävä tekijä esiopetuksen ohjaajana ja toimintaan vaikuttajana. Toisin oli siinä tapauksessa, jos opetussuunnitelman oppiaineiden tavoitteet ja suurimmat aihealueet määrittelivät oppituntien sisältöjä. Tutkimuksen ajankohtana ei ollut yleistä, että opetussuunnitelmaa olisi noudatettu yhtenäisillä ohjeilla ja säännöillä. (Brotherus 2004: 250-251.) Tutkimustulokset osoittivat, että esikoululaiset sitoutuivat ahkerasti toimintaan, kun oli kyse esiopetuksen toimintakulttuurista. Lapset osallistuivat paremmin toimintaan, kun he saivat huomiota opettajaltaan. Satujen kuunteleminen ja aikuisten läsnäolo lisäsivät lasten halukkuutta toimia esiopetustilanteessa, lapset pitivät eniten vapaamuotoisesta esiopetustoiminnasta. Eniten he pitivät ulkoilusta ja leikkimisestä esiopetuksen muotoina. (Brotherus 2004: 252.) Brotheruksen tutkimuksesta sai hyvin käsityksen siitä, millaista on esiopetus ja mikä siihen vaikuttaa. Vaikka tässä tutkimuksessa ei esiopetus ollut pääsijalla, on se silti vaikuttava tekijä sanattoman viestinnän määrän ja laadun suhteen. Kuten myöhemmin selviää.

Esiopetusta kuvaillaan lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen edistämiseksi ja oppimisen tukemiseksi kokonaisopetuksena ja sen piiriin kuuluvat kaikki alle kouluikäiset lapset. Opetus pohjautuu lapsen henkilökohtaiseen opetussuunnitelmaan ja se toteutetaan ryhmätoimintana. Opetuksessa tuetaan lapsen kehitystä niissä asioissa missä hän on hyvä ja hyvin edistynyt, mutta myös niissä asioissa, joissa hän ei vielä ole niin hyvä ja joita hän ehkä jopa välttelee sen takia. (Lummelahti 1995: 13.)

Esiopetuksen tehtävänä on antaa lapselle tietynlainen kuva siitä, millainen ihmisen pitäisi olla ja millaisena hänet tulisi nähdä. Tällaisia ihmiseen yhdistettäviä kriteerejä ovat: hyväkuntoisuus, tasapainoisuus, itsenäisyys, vastuuntuntoisuus, yhteistyökykyisyys, luovuus ja omaperäisyys, hyvätapaisuus, rauhantahtoisuus ja halu oppia. (Lummelahti 1995: 15-16.)

Esiopetuksen kasvatuksellisia tehtäviä ovat yksilöllistäminen ja sosiaalistaminen. Vaikka lapsi työskentelee ryhmässä, on hän silti yksilö. Yksilöllistämässä aikuisen tarvitsee antaa lapselle itsenäisyyttä, riippumattomuutta sekä omatoimisuutta. Näitä kolmea aikuinen antaa lapselle luottamalla häneen sekä arvostamalla ja kunnioittamalla häntä. Tätä kautta lapselle syntyy terve itsetunto. Sosiaalistamisessa aikuisen tarvitsee antaa lapselle turvallisuutta, luottamusta, myötäelämistä sekä kiintymystä. Ne aikuinen takaa lapselle antamalla hänelle hellyyttä, vuorovaikutusta sekä myönteisyyttä. Tätä kautta lapselle syntyy yhteistyökykyisyys. (Lummelahti 1995: 17.)

6.2 Oppimisympäristö ja vuorovaikutus

Kun puhutaan esiopetuksen oppimisympäristöstä, kuuluu siihen fyysinen, psyykinen, sosiaalinen, kognitiivinen sekä emotionaalinen ulottuvuus. Tärkeää siinä ovat niin lasten ja kasvattajien välinen kuin lasten kesken tapahtuva vuorovaikutus sekä toimintatavat ja tehtävät. Lapsikeskeisyyttä korostava esiopetus edellyttää sitä, että kasvattaja opastaa ja asettaa lapselle rajoja sekä kohdistaa heihin odotuksia ja vaatimuksia. Toimiva oppimisympäristö antaa lapsille mahdollisuuden olla uteliaita ja kiinnostuneita sekä lisää lasten oppimismotivaatiota ja tukee heidän aktiivisuuttaan ja itseohjautuvuuttaan. Oppimisympäristön tulee olla iloinen, avoin, rohkaiseva ja kiireetön. Välineiden ja materiaalien tulisi olla lasten tasolla, jotta he voisivat saada niitä helposti itse niitä halutessaan. Esiopetuksen oppimisympäristön tulisi olla myös esteettisesti lapsia miellyttävä. (Opetushallitus 2000: 8-9.)

Esiopetuksessa suuri merkitys on etenkin aikuisen roolilla opettajana ja toiminnan ohjaajana. On tärkeää miettiä, miten aikuinen osallistuu opiskelutapahtumaan. Hän voi toimia ohjaajana, opettajana tai tarkkailijana. Jos aikuinen on liian passiivinen sivusta seuraaja, ei se hyödytä lapsia samalla tavalla kuin aktiivinen osallistuminen opetukseen. Merkitystä on myös suunnittelulla eli sillä, mitä tapahtuu, kun aikuinen ei opeta lapsia. Opettajan rooli on hyvinkin haastava, sillä hänen tulee jäsentää opiskeluympäristöä ja olla aktiivisena tekijänä siinä. Suurta haastetta tuovat nykyajan suuret lapsiryhmät, sillä ne vaativat paljon enemmän työtä. (Brotherus ym. 1999: 89-90.)

7 PÄIVÄKOTI TUTKIMUKSEN YMPÄRISTÖNÄ

7.1 Tietoja päiväkodista sekä sen ympäristöstä

Työni ympäristönä toimi Vantaalla sijaitseva päiväkotikoti, joka perustettiin vuonna 2005. Päiväkotikoti on avoinna joustavasti aamu kuudesta ilta kuuteen, ennalta sovittujen tarpeiden mukaisesti. Päiväkodissa on kuusi ryhmää, joissa on 1-6-vuotiaita lapsia. Yksi lapsiryhmä toimii eri osoitteessa kuin muut ryhmät. Yksikössä on myös esiopetusta sekä luontokerhotoimintaa ja avointa kerhotoimintaa. (Vantaan kaupunki 2009.) Vantaan kaupungin internetsivuilla päiväkotia kuvaillaan ympäristöltään valoisaksi, viihtyisäksi ja luonnonläheiseksi. Pihalla on tilaa liikkua ja leikkiä. Lähistöllä oleva metsä toimii hyvänä retkeily- ja seikkailupaikkana lapsille. (Vantaan kaupunki 2009.)

Varhaiskasvatuksen ympäristön muodostaa fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen kokonaisuus. Hyvä ympäristö kannustaa lasta leikkimään, tutkimaan, liikkumaan, toimimaan ja ilmaistamaan itseään. Kun lapsi saa toimia itselleen luontevalla tavalla, se vahvistaa hänen hyvinvoin-

tiaan ja itsetuntoaan ja lisää hänen osallistumismahdollisuuksiaan. (Keskinen & Parkkinen 2005: 8.)

7.2 Työyhteisön toimintaperiaatteet

Luonnonläheisyyden ja monipuolisen liikunnan arvostus näkyy päiväkodin toiminnassakin. Yksikön varhaiskasvatustoiminta perustuu hyvin toimivaan ja lasta tukevaan arkeen. Perushoitto, leikki ja pienryhmätoiminta toimivat erilaisina toiminnanmuotoina.

Kasvattajan aidon läsnäolon ja lapsen lämpimän kohtaamisen kuvataan olevan niitä asioita, jotka luovat lapselle turvallisuuden tunnetta. (Vantaan kaupunki 2009.)

Päiväkodin toiminta-ajatuksena on kasvatusyhteisön kannattelemisen lapsen persoonallisessa kasvussa, kehityksessä ja sosiaalisessa vahvistumisessa. Kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa kuvataan myös yhdeksi peruspilariksi. (Vantaan kaupunki 2009.)

Päiväkodin vuosittaisen suunnittelun lähtökohtia ovat lapsiryhmien tarpeet, vanhempien toiveet sekä toiminnan monipuolisuuden varmistaminen. Yksikön toiminnan arvioiminen ja kehittäminen tapahtuu saatavan palautteen pohjalta. (Vantaan kaupunki 2009.)

Päiväkodissa lapset ja aikuiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ja lapsilähtöisyys on ohjaava periaate. Lähtökohtana tulee olla lapsi yksilönä ja subjektina. Lapsen käyttäytyminen on vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja se muokkaa hänen ominaisuuksiaan koko elämänsä ajan. (Keskinen ym. 2005: 9.)

8 AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI

Aineiston keruusta ja analysoinnista alkaa tutkimuksen toteutus. Toteutukseen kuuluu yhteensä neljä osaa: 1) aineiston hankinta, 2) aineiston luokittelu tai ryhmittely tutkittavaan muotoon, 3) aineiston analyysi, tulkinan tekeminen edellä hankittujen tietojen perusteella ja käsitteiden luominen ja 4) tutkimustulosten, johtopäätösten ja kehittämis- tai toimintaehdotusten esittäminen. (Vilkkä 2005: 61.) Tutkimusotokseni ei ollut suuri, sillä tarkoitus oli testata lomaketta. Havainnointia oli yhteensä noin kolmen tunnin ajan ja haastattelutilanteet kestivät yhteensä noin 1,5 tuntia. Vilkkä (2005) mainitsee kirjassaan, ettei tutkimusaineiston koolla ole väliä eikä laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyssä tutkimuksessa tehdä otoksia. Eli tärkeää ei ole määrä vaan laatu. (Vilkkä 2005: 126.)

8.1 Havainnointilomake - alkuperäisestä uudeksi

Ryhmässä oli laadittu sanattomien viestien havainnointilomake (liite 4). Siinä kiinnitettiin huomiota niin kasvattajan toimintaan, lapsiin kuin havainnoitavaan tilanteeseenkin. Kasvattajien toiminnassa havainnoitiin katsekontaktia, lapsen tasolle menemistä, koskettamista, pyhähtymistä ja odottamista, hymyä ja lasta tai tilannetta tukevaa ilmettä. Lapsista havainnoitiin tyytyväisyyttä eli lasten hyvää oloa, luottamusta ja hyväntuulisuutta sekä sitoutuneisuutta eli lasten keskittymistä, kysymyksiä ja keskustelua aiheeseen liittyen, avunpyyntöä silloin, kun lapsi sitä tarvitsee ja motivoituneisuutta. Tilanteen havainnointiin liittyi tilanteen rauhallisuus ja myönteinen ilmapiiri. Piti havainnoida, onko ilmapiiri kannustava, lämmin, tukeva ja läsnä oleva. Lomakkeen toisessa osassa oli mahdollisuus kirjoittaa ylös onnistumiset ja kehittämiskohteet. Niitä käytiin läpi pitämässäni palautekeskustelussa ryhmän kasvattajan kanssa. Palautekeskustelussa sain antaa myös neuvoja siitä, miten kannattaisi jatkaa eteenpäin sanattoman viestinnän ja lomakkeen suhteen.

Kokeiltuani havainnointilomaketta kerran, havaitsin siinä muutamia kehityskohteita, joiden muuttaminen helpottaisi omaa havainnoimistani. Pidin tärkeänä, että hyötyisin työstä yhtälailla kuin päiväkodin henkilökuntakin. Lisäsin lomakkeeseen (liite 5) kohdan, jossa havainnoidaan lasten vastaamista kasvattajan viestintäyrityksiin. Esimerkiksi vastaako lapsi katsekontaktiin tai kosketukseen. Kasvattajan toiminnan kohdassa pidin huonona ideana tukkimiehen käsikirjaa, sillä määrä ei mielestäni korvaa laatua. Siksi vaihdoin tukkimiehen käsikirjan hyvähuono-janaan. Näillä tekemilläni muutoksilla helpotin lähinnä omaa työtäni havainnoijana. Tekemieni muutosten jälkeen lomakkeesta tuli kolmisivuinen.

8.2 Kerätyn aineiston analyysi

Keräsin aineistoa havainnoimalla ja haastatteleamalla. Havainnointi on hyvä tapa kerätä tietoa sanattomasta viestinnästä. Havainnointi oli muutenkin varma tapa, sillä päiväkodilla oli valmis havainnointilomake. Halusin kuitenkin tarkempaa tietoa kasvattajilta itseltään, ilman lasten läsnäoloa. Siksi päädyin lisäksi haastatteluun. Haastattelu oli parempi tapa kerätä tietoa, sillä sen avulla sain kasvattajien kokemukset heidän omasta sanattomasta viestinnästään. Havainnoinnin ja haastattelun tiedot täydensivät toisiaan, eikä ilman toista olisi tullut tarpeeksi tietoa, jota olisin voinut hyödyntää tutkimuksessani.

Havainnoitavat tulivat kahdesta tutkimukseen osallistuvasta ryhmästä. Kohteina oli kaksi lastentarhanopettajaa, joiden osallistuminen oli toiveeni. En halunnut montaa havainnoitavaa, jottei havainnoinnista olisi tullut liian työlästä. Havainnointiin osallistuvat lapset olivat suurimmalta osin esikoululaisia, toisessa ryhmässä osa oli 5-vuotiaita. Havainnointitilanteissa oli 3-12 lasta kussakin, vapaassa leikissä eniten ja siirtymätilanteissa vähiten.

Vilka (2005) mainitsee kirjassaan kolme tapaa merkityssuhteiden lähestymiseen. Nämä tavat ovat fenomenologinen, sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi. Fenomenologinen tapa on enemmän kokemuksellinen, merkityksellinen ja yhteisöllinen. Sisällönanalyysi ja sisällön erittely yhdistetään joskus toisiinsa, mutta sisällönanalyysi on enemmän laadullisen tutkimuksen lähestymistapa, kun taas sisällön erittely määrällisen tutkimuksen. Diskurssianalyysissä on säännömukaisia merkityssuhteiden järjestelmiä, jotka muodostavat sosiaalisen todellisuuden, jossa elämme. (Vilka 2005: 142.)

Tähän tutkimukseen otin analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin, koska sitä käytetään yleisesti laadullisessa tutkimuksessa. Sisällönanalyysistä otin aineistolähtöisen analyysin. Menetelmä etenee seuraavilla vaiheilla: 1) toiminnan logiikan tai tyyppillisen kertomuksen valitseminen aineiston keruun jälkeen, analyysia ennen, 2) pelkistäminen, 3) uudelleen ryhmittäminen johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi ja 4) kattokäsitteiden nimeäminen (Vilka 2005: 140.) Sisällönanalyysi oli loogisin menetelmä havainnoinnin aineiston analysointiin, sillä tuloksia piti pelkistää ja pienempiä ominaisuuksia piti laittaa isompien käsitteiden alle. Lisäksi sisällönanalyysi oli vaihtoehtoista tutuin itselleni.

Jaottelin saamani tutkimustiedot neljään eri osaan, joissa kussakin käsittelin erikseen kumpaakin kasvattajaa. Tähän lopputulokseen päädyin siksi, ettei ollut mielekäästä vertailla kahta kasvattajaa. Tutkimuksen päällimmäinen tarkoituskin oli testata havainnointia, eikä analysoida kasvattajien sanatonta viestintää.

8.3 Havainnointikertojen toteutuminen

Havainnoin kahta eri ryhmää, joista toisessa kaikki lapset olivat esikoululaisia (Ito 1) ja toisessa ryhmässä (Ito 2) puolet olivat esikoululaisia ja puolet viisivuotiaita eli "viskareita". Ryhmä 1:ssä oli kaksi lastentarhanopettajaa, joista toista havainnoin. Ryhmä 2:ssa oli vain yksi lastentarhanopettaja, joka oli havainnointini kohteena. Halusin havainnoida vain yhtä ryhmän kasvattajaa, jotta palautekeskustelun ja haastattelun pitäminen olisi helpompaa. Myös havainnointi oli helpompaa, kun havainnoin vain yhtä henkilöä. Tulevan lastentarhanopettajan pätevyytteni takia ajattelin, että näiden kasvattajien tulisi olla lastentarhanopettajia, yhtään sen enempää lastenhoitajia ja heidän taitojaan väheksymättä.

Havainnoin kummassakin ryhmässä kolme kertaa. Havainnoitavia tilanteita olivat ohjattu tilanne, vapaa leikki ja siirtymätilanne. Tasapuolisuuden takia päätin, että kaikki tilanteet olisivat samoja kummallekin ryhmälle. Ohjattu tilanne oli esiopetustuokio ja siihen sisältyvä aamupiiri-tyylinen kokoontuminen nukkumahuoneessa ja siirtymätilanne oli ulos tai sisälle siirtyminen. Ajattelin aluksi, että siirtymätilanne olisi ruokailusta nukkumahuoneeseen siirty-

minen, mutta pienen vastoinkäymisen takia en voinut havainnoida kyseistä tilannetta toisessa ryhmässä. Havainnointikerrat toteutin aamupäivän aikana, koska ryhmissä osa lapsista lähti kotiin ennen päivälepoa, ja aamupäivä oli kasvattajien oma toivomus. Kasvattajat perustelivat havainnoimisajankohtaa sillä, että osa lapsista lähti jo ruokailun jälkeen. Havainnointit tein muokkaamaani havainnointilomakkeeseen, johon tein lisäksi vapaita merkintöjäni. Joihinkin lomakkeisiin tuli enemmän merkintöjä kuin toisiin. Havainnointit toteutuivat 10.-18.9.2009.

Aamupiiriä pidetään tärkeänä tuokiona päivähoitossa, sillä se on lasten ja kasvattajien päivän ensimmäinen yhteen kokoontuminen. Aamupiirin tunnelman tulisi olla hyvä ja sisällöltään motivoivaa ja mielenkiintoista. On yleistä, että aamupiiriin kokoontuvat ryhmän kaikki lapset, ja lasten kanssa käydään läpi esimerkiksi viikonpäivä, kuukausi ja millainen sää on. Kun aamupiirissä on monenikäisiä lapsia, esimerkiksi 3-6-vuotiaita, tulisi toiminnan olla miellyttävää, viihtyisää ja kaikki lapset huomioon ottavaa. Hyvä keino kaikkien huomaamiselle on esimerkiksi nimilaput tai -lorut. Ryhmän nuorimmille ei niin sanottu kalenteriosuus ole mielekäs, sillä heillä ei ole vielä kehittyntä aikakäsitystä. Sen takia kalenteriosuus on hyvä 5-6-vuotiaille. Aamupiiri ei saa olla liian rasittava tai pitkäkestoinen, tuokion tulee olla mieluisa tapa aloittaa päivä kasvattajien ja lasten kesken. (Koivunen 2009: 60.)

Leikki on lapselle tärkeä kehitystehtävä, joka harjaannuttaa fyysisellä, psyykkisellä ja sosiaalisella tasolla. Leikki on aluksi yksin leikkimistä, joka muuntuu vähitellen toisten lasten kanssa tapahtuvaksi rinnakkaisleikiksi. Lopulta lapset alkavat leikkiä yhdessä saman leikin parissa. Vanhempien lasten leikit ovat yleisesti roolileikkejä, esimerkiksi kotileikit tai lääkarileikit. Esikouluikäiset leikkivät ryhmissä tehden yhteistyötä. Päivähoitossa on huomattu, kuinka tärkeä asia leikki on lapsille, mutta lapset eivät pysty leikkimään, ellei aikuinen ole läsnä ja tukena. Läsnäolo luo turvallisuuden tunnetta, ja kasvattajat voivat tarpeen tullen ohjata leikkiä ja ratkoa konfliktitilanteita. Leikitilanteissa lapset saavat olla luovia ja kehittää ongelmanratkaisutaitojaan. Leikitilanteet ovat mahdollisuuksia, joiden avulla kasvattajat voivat havainnoida lapsia ja oppia tuntemaan heitä paremmin. Esimerkkejä leikitilanteista ovat musiikkiliikunta, musiikkisadut, sääntöleikit ja ohjatut ulkoleikit. Edellä mainittujen leikkien avulla lapset oppivat keskittymistä, vuorottelemista ja sääntöjen noudattamista. (Koivunen 2009: 40-41.)

Kolmesta havainnointitilanteesta levottomin on yleensä siirtymätilanteet. Osasyys levottomuuteen on todettu tilanteen strukturoimaton rakenne, toisaalta levottomuutta voi aiheuttaa lasten itsenäinen toimiminen, lapset eivät tiedä mitä tehdä ja missä järjestyksessä. Toimivan siirtymätilanteen periaatteena on, että kasvattaja on siellä minne lapset menevät. Olisikin helpompaa, jos siirtymätilanteisiin siirrytään vaiheittain, pieninä lapsimäärinä kerrallaan. Vaiheittainen siirtyminen onnistuu parhaiten ulos ja sisälle siirtymisessä sekä ruokailuun ja

päiväunille menemisessä. Tilanteesta rauhallisemman tekisi se, että lapsille kerrotaisiin yhtä aikaa, että ollaan menossa ulos ja pitää alkaa siivota. Silloin kaikille lapsille on selvää, mitä tulee tehdä. (Koivunen 2009: 58-59.)

Huomasin havainnoidessani, että kahden eri ryhmän tavat esimerkiksi esiopetuksen suhteen olivat erilaiset. Sen takia sain eri määrän havainnointimateriaalia toisesta ryhmästä. Koen kuitenkin onnistuneeni lomakkeen testaamisessa ja eteenpäin kehittämisessä, vaikka en havainnointimateriaalia saanutkaan niin paljoa. Havainnointitilanteista hankalin molempien ryhmien kohdalla oli siirtymätilanne, sillä se kesti niin vähän aikaa. Normaalisti siirtyminen kestää 5-10 minuuttia, joskus jopa vähemmän. Esikoululaiset ovat nopeampia kuin pienemmät lapset eikä apua tarvita pukemisessa tai riisumisessa. Toisaalta vuorovaikutusta voi olla paljonkin, sillä lapset tykkäävät puhua kasvattajille ja toisilleen.

Jaottelin havainnointitulokset kolmeen osaan: ohjattuun toimintaan, siirtymätilanteeseen ja vapaaseen leikkiin. Kummankin ryhmän havainnointikerrat olivat eri järjestyksessä, joten esimerkiksi ohjatun toiminnan kohdalla ensimmäisen lastentarhanopettajan havainnointi tapahtui vasta viimeisenä.

8.3.1 Ohjattu toiminta

Lastentarhanopettaja 1

Ensimmäisen lastentarhanopettajan kolmas havainnointikerta oli tiistaina 15.9. Silloin havainnoin ohjattuna toimintona esiopetustuokiota. Tunti alkoi nukkumahuoneesta, jonne mentiin tavanomaiseen aamupiiri-järjestykseen. Kasvattaja ja lapset kävivät läpi kirjaimet, joita he harjoittelivat tunnin aikana. Piirissä käsiteltiin kirjaimia A ja S, ja s-kirjaimeen liittyen lapset ja kasvattaja lausuvat sisilisko-runon. Sisiliskoihin liittyen kasvattaja kysyi minulta sisiliskoista ja niiden hännistä. Muuten pysyin täysin ulkopuolisena, kasvattajan silmissä.

Lapset huomasivat välillä ulkopuolisen läsnäolon, muttei asia vaikuttanut heihin tai tilanteeseen muuten. Tarkoituksena olikin, että havainnointi olisi tarkkailevaa, sillä en halunnut vaikuttaa havainnointitilanteisiin. Osallistuminen olisi voinut viedä huomiota itse havainnoitavasta, eli kasvattajasta. Jotta saisin kunnon käsityksen kasvattajan viestinnästä, oli järkevää pysyä tilanteiden ulkopuolella. Piirin aikana kasvattaja ja lapset piirsivät ilmaan harjoittelun alla olevat kirjaimet ja lausuvat niiden äänteet.

Piirin jälkeen lapset siirtyivät pöytien ääreen tekemään esiopetuskirjojansa, ja havainnoin sitä, kuinka kasvattaja oli ja toimi lasten kanssa. Lastentarhanopettajan lisäksi mukana oli myös lastenhoitaja, mutta en kiinnittänyt häneen huomiota. Ohjatun tilanteen havainnoinnin

aikana tuntui, että olisi ollut helpompaa havainnoida sanallista viestintää. Kasvattaja puhui paljon lapsille ja opetti heitä. Esiopetustilanteessa painottuu muutenkin sanallinen viestintä, sillä lapsia opetetaan.

Ryhmässä käytettiin hyvin käytössä olevia tiloja, sillä esiopetus tapahtui ensin nukkumahuoneessa ja sitten yleisillassa pöytien ääressä. Nukkumahuoneen tunnelma oli rento ja kotoisa, pöytien ääreen siirryttäessä lapset alkoivat innoissaan tehdä tehtäviään. Esiopetustuokio alkupiireineen kesti noin 45 minuuttia. Esiopetustunti on muissakin käymissäni esiopetusryhmissä kestänyt noin tunnin verran, joten eroa ei muihin päiväkoteihin paljoa ollut.

Lastentarhanopettaja 2

Toisen havainnointiryhmän ensimmäinen havainnointikerta oli torstaina 10.9. Vuorossa oli ohjattu toiminta, joka piti sisällään nukkumahuoneen alkupiirin ja esikoulutunnin. Ennen toiminnan alkua mietin, osaisinko tehdä oikeanlaisia havaintoja ja huomaisinko kaiken tarpeellisen ja oleellisen. Loppujen lopuksi huomasin havainnoinnin olevan helpompaa kuin ajattelin sen olevan. Havainnoinnista tuli osa tutkimustyötä, jota olin siellä suorittamassa. Havainnointitilanne oli rento, ja siksi havaintoja oli helppo tehdä. Kasvattajan rentous ja aitous vaikutti omaankin oloon, ja havainnoissa oli hyvä mieli. Havainnointi oli myös mielenkiintoista, sillä kasvattaja käytti paljon ilmeitä ja eleitä, jotka tekivät viestinnästä eloisaa.

Havainnointi alkoi nukkumahuoneesta, jossa kasvattaja istui tuolilla ja lapset lattialla piirissä. Käytyään läpi yleiset asiat, kuten päivän ja kuukauden, ryhmä alkoi pelata bingoa. Ennen bingon aloittamista kasvattaja kertasi lasten kanssa yhdessä numerot yhdestä kuuteen. Bingo ajatuksena oli hyvä, sillä se sai lapset innostumaan numeroista. Bingon jälkeen siirryttiin toiseen huoneeseen harjoittelemaan numeroita. Kasvattajasta aisti, että ohjattu toiminta ja esiopetus on hänelle tuttua.

Tilanteessa oli mukana toinenkin kasvattaja avustamassa lasten kanssa. Häntä en havainnointiin mukaan ottanut, sillä olin päättänyt havainnoida vain yhtä kasvattajaa. Sanallinen viestintä oli kasvattajalla selvää ja nivoutui hyvin sanattomaan viestintään. Tällä havainnointikerralla oli helpompaa havainnoida ja keskittyä sanattomaan viestintään kuin muilla kerroilla, ajatukset eivät harhailleet sanalliseen viestintään. Havainnointikerta kesti yhteensä noin tunnin.

Toisen ryhmän esiopetuskerta kesti noin 15 minuuttia kauemmin kuin ensimmäisen ryhmän, mutten pystynyt vaikuttamaan kertojen määriin. Ensisijaisena tarkoituksena olikin testata lomaketta, joten havainnointikertojen pituudella ei ole niin suurta merkitystä kuin jos olisin ollut havainnoimassa vain kasvattajien sanatonta viestintää. Havainnointikertojen kestot vaih-

telivat muutenkin kummankin ryhmän kohdalla. Myös havainnointikerta vaikutti keston. Ohjattu toiminta kesti kauemmin kuin siirtymätilanne.

8.3.2 Siirtymätilanne

Lastentarhanopettaja 1

Siirtymätilanteen havainnoiminen oli samana päivänä kuin vapaan leikin havainnointi eli 11.9. Vaikka olin aluksi ajatellut, että kaikki havainnointikerrat olisivat eri päivinä, oli silti hyödyllisempää havainnoida siirtymätilanne samana päivänä kuin toinen pidemmistä havainnointikerroista. Muuten olisin joutunut menemään päiväkotiin vain noin kymmenen minuutin takia. En kokenut raskaana kahden eri havainnointitilanteen havainnoimista saman päivän aikana, sillä aikaa oli riittävästi kirjoittaa ensimmäisen kerran havainnoinnit ennen seuraavaa havainnointikertaa. Pystyin hyvin pitämään erossa kahden eri havainnointikerran muistiinpanot ja ajatukset, kunhan vain käytin riittävästi aikaa kirjoittamiseen ja jäsentämiseen. En kokenut meidän sekaisin muistiinpanoissa, ja seuraavan havainnoinnin aloittaminen oli helppoa.

Havainnoin siirtymätilannetta, jossa lapset menivät sisältä ulos. Koska kummassakin ryhmässä havainnoinnin kohteena oli aina sama kasvattaja, ei siirtymätilanteessa ollut kuin muutama lapsi. Muut lapset olivat ehtineet jo lähteä ulos toisen kasvattajan kanssa. Kasvattajan ei tarvinnut auttaa lapsia juuri ollenkaan, joten kanssakäymistä ei syntynyt niin paljon kuin pienempien lapsien ryhmässä olisi ollut. Tilanteessa oli toinenkin ryhmän kasvattaja, joka oli myös lastentarhanopettaja. Kasvattajat juttelivat keskenään, mutta huomasivat myös lapset, kun heillä oli sanottavaa.

Huomasin havainnoidessani, että sanallista viestintää on helpompaa lähteä havainnoimaan, sillä sen huomaa paremmin kuin sanattoman viestinnän. Sisäistin kuitenkin, että sanaton ja sanallinen viestintä kuuluvat yhteen, ja sen ei saa antaa häiritä omien havaintojen tekemistä.

Lastentarhanopettaja 2

Toisen ryhmän siirtymätilanne oli samana päivänä kuin ohjatun tilanteen havainnointikerta eli 10.9. Siirtymätilanteena oli esikoululaisten sisääntulo. Alun perin piti havainnoida ruokailusta nukkumahuoneeseen siirtymistä, mutta ryhmän 5-vuotiaiden vanhemmille ei oltu vielä annettu lupalomaketta, joten en voinut havainnoida muita kuin esikoululaisia.

Aivan kuten ensimmäisessä ryhmässä, lapset olivat oma-aloitteisia. He eivät tarvinneet apua minkään asian kanssa. Kasvattaja sai muistuttaa lapsille siitä, mitä heidän pitäisi tehdä ulkoisella tullella. Lapset olivat kovia puhumaan, ja kasvattajalla oli kova työ kuunnella kaikkia lapsia.

Kuten ensimmäisen ryhmän kohdalla, huomasin tälläkin havainnointikerralla, että olisi ollut helpompaa havainnoida sanallista viestintää, sillä sitä oli paljon. Siirtymätilanne kesti noin 10 minuuttia ja lapsia oli mukana 3-5. Toisin kuten ensimmäisessä ryhmässä, kasvattaja oli yksin siirtymätilanteessa. Se auttoi häntä keskittymään lapsiin täysin.

8.3.3 Vapaa leikki

Lastentarhanopettaja 1

Ensimmäisen ryhmän ensimmäinen havainnointikerta oli perjantaina 11.9, ja havainnointitilanteena oli vapaa leikki. Molemmilla ryhmillä on perjantaisin leikkipäivä, ja siksi vapaan leikin havainnoinnit olivat perjantaisin. Yksi ryhmän lapsista ei ollut saanut lupaa osallistua havainnointiin, joten hän jäi havainnoinnin ulkopuolelle. Tilanne oli rento, sillä lapset saivat leikkiä keskenään. Lapset levittäytyivät leikkimään eri paikkoihin, kuten eteiseen, nukkumahuoneeseen ja pöytien äärelle. Ryhmän tilaa osattiin hyödyntää, sillä lapsia leikki jokaisessa huoneessa. Lapsilla ei ollut vaikeuksia keksiä tekemistä, osa heistä piirsi ja toiset leikkivät kaikenlaisilla leluilla kuten barbeilla.

Voisi sanoa, että lapset tuovat leikin mukanaan tullessaan päiväkotiin. Leikki on aina perusluonteeltaan sosiaalista, vaikka leikkiä voi myös yksinkin. On aikuisen tehtävä luoda puitteet sellaiseksi, että lapsi pystyy leikkimään päiväkodissa. (Kalliala 2008: 39.)

En ollut oikein varma, millainen havainnoinnista tulisi, sillä kyseessä oli vapaa leikki. Mietinkin havainnointia tehdessäni, että vapaa leikki ei ole niin helppo havainnoinnin kohde kuin jokin ohjattu tilanne. Aluksi havainnointi keskittyi yleisesti kasvattajaan, joka kiersi lasten luona. Kasvattaja ei itsekään tiennyt, mitä hänen tulisi tehdä tai minne mennä havainnoimisen aikana. Lopulta hän päätti liittyä kahden lapsen leikkiin, jota pääsin havainnoimaan tarkemmin.

Havainnoin kasvattajan käyttäytymistä leikin aikana, ja oli vaikeaa sulkea pois sanallista viestintää. Kasvattaja leikki lasten kanssa noin puoli tuntia, ja havainnointi loppui siihen, kun paikalle tuli lapsi, jonka vanhemmat eivät olleet tuoneet lupalomaketta päiväkotiin. Koin tärkeäksi sen, että noudatan eettisiä lähtökohtia toimiessani tutkijana. Koko havainnointi kesti yhteensä noin 45 minuuttia.

Vaikka sanallista viestintää ei ollut tarkoitus havainnoida, tein siitäkin muutamia muistiinpanoja. Pienessä ryhmässä leikkiessään kasvattaja puhui paljon lasten kanssa ja kehui heitä. Välillä tuntui, että kasvattaja puuttui liikaakin lasten leikkiin kyselemällä ja ehdottamalla

heille leikin etenemisestä. Havainnointitilanne tuntui luonnottomalta, koska harvoin kasvattajat puuttuvat lasten leikkeihin, varsinkaan esikouluikäisten ryhmässä.

Lastentarhanopettaja 2

Vapaa leikki oli toisen ryhmän kolmas havainnointikerta, ja se oli 18.9. Tullessani paikalle, oli leikit lapsilla jo käynnissä. Se johtui siitä, että tulin päiväkotiin vasta yhdeksän aikoihin. Kasvattaja saapui paikalle vähän myöhemmin, joten havainnoin sitä ennen hetken aikaa tilanteen yleistä tunnelmaa.

Koska lapset leikkivät päiväkodissa, on aikuisten oltava läsnä ja omalla tavallaan otettava kantaa heidän leikkeihinsä. Nykyään on puhuttu siitä, että pitäisikö aikuisten puuttua lasten keskinäisiin leikkeihin. Päiväkotimaailmassa asiaan ei ole löydetty yhtä oikeaa vastausta, sillä kasvattajat ovat asiasta erimielisiä. Toisaalta pitäisi tukea lasten omatoimisuutta ja itsenäisyyttä, toisaalta luoda toimintaa, jossa aikuiset pääsevät vaikuttamaan (Kalliala 2008: 49-50.)

Lastentarhanopettaja päätti mennä istumaan nukkumahuoneeseen seuraamaan lasten leikkejä. Lapsia oli huoneessa yhteensä noin kymmenen. Leikkejä oli erilaisia. Esimerkiksi kirjasto-leikki, kotileikki ja eläinleikki. Lopulta osa lapsista halusi, että kasvattaja lukisi heille kirjoja. Hän lukikin kahta kirjaa heille havainnoinnin aikana.

Havainnointi meni hyvin, sillä olin saanut kokemusta havainnoinnista edellisiltä kerroilta. Tunnelma oli rentoa tilanteen, kasvattajan, lasten ja havainnoijan puolelta. Perjantain merkitys näkyi niin lapsissa kuin myös kasvattajassakin, joka oli rauhallinen ja rento. Lapsetkin vaikuttivat tyytyväisiltä ja iloisilta. Vain osa lapsista huomasi havainnoijan, johtuen siitä, että havainnointitilanteista oli tullut jo tuttuja lapsille.

8.4 Palautekeskustelujen ja haastattelujen toteutuminen

Kummatkin palautekeskustelut ja haastattelut pidettiin perjantaina 25.9. Oli kätevää tehdä molempien kasvattajien haastattelut saman päivän aikana, sillä kyseessä oli viimeinen käynti päiväkodissa. Nauhoitin kummatkin haastattelut, joten ei tarvinnut keskittyä liikaa muistiinpanojen tekemiseen ja puhtaaksi kirjoittamiseen. Lisäksi kirjoitin kasvattajien vastaukset haastattelulomakkeeseen (liite 3).

Molemmat haastattelut olivat rentoja, ja keskustelua käytiin molemmin puolin. Tilanne ei ollut tyypillinen haastattelutilanne. Halusin tilanteista rennon, sillä oli tärkeää, että kaikilla oli hyvä olla. Olin lähettänyt molemmille kasvattajille etukäteen haastattelulomakkeen, jotta he voisivat tutustua kysymyksiin ja aiheisiin ennen haastattelua. En itsekään ollut pahemmin

valmistautunut haastatteluihin, jota kaduin jälkikäteen. Kirjoitin tiivistelmät omista havainnoistani, mutta muuten en valmistautunut. Haastatteluista olisi voinut saada tietoa ja materiaalia enemmän hyvän valmistautumisen avulla.

Kummankin haastattelun yhteydessä juttelimme kasvattajien kanssa samanlaisista asioista, ja haastattelut olivat samantyyllisiä monella tapaa. Toisaalta olisi toivonut erilaisia haastatteluja, sillä se olisi tehnyt haastatteluista mielenkiintoisempia. Tehdessäni muistiinpanoja haastatteluja varten, huomasin niiden olevan melko samanlaisia. Olisi ollut niin havainnointien kuin myös haastattelujen kannalta mieluisampaa, että havainnoitavat ryhmät ja kasvattajat olisivat olleet erilaisia.

8.4.1 Lastentarhanopettaja 1

Kasvattaja 1:en haastattelu meni hyvin, sillä en jännittänyt sitä enää niin paljon. Syynä siihen oli se, että suoritin ensimmäisenä kasvattaja 2:en haastattelun. Haastattelu tapahtui päiväkodin toimistohuoneessa, jossa ei ollut muita. Tilanne oli rauhallinen, ja haastattelu eteni hyvin keskustelumaisesti. Vaikka olin lähettänyt haastattelulomakkeen kasvattajalle sähköpostilla, ei hän silti ollut erityisen valmistautunut. Hänellä ei ollut valmiina esimerkkejä sanattomasta viestinnästä ja arjen tilanteista. Hän kuitenkin keksi muutamia esimerkkejä haastattelun edetessä.

Haastattelu eteni tietyn kaavan mukaan. Aluksi keskustelimme kasvattajan käsityksestä omasta sanattomasta viestinnästä. Kaksi seuraavaa kohtaa olivat sisällöltään ja kasvattajan vastusten osalta samanlaisia kuin ensimmäinen kohta, kumpaankin tuli silti myös uusia näkemyksiä asioista. Esimerkiksi ensimmäisessä ja toisessa kohdassa oli samat lisäkysymykset, mutta kolmannessa kohdassa, lastentarhanopettajan viestinnän suhteen, olivat lisäkysymykset toiset. Sen avulla sain erilaisia vastauksia. Neljäs ja viides kysymys olivat lomakkeeseen liittyviä, ja sainkin hyvää palautetta kasvattajalta laatimastani lomakkeesta. Hän lupasi viedä lomakkeen päiväkodin palaveriin ja esitellä sitä muille ryhmille.

Käytyämme lomakkeen kysymykset läpi, kerroin kasvattajalle omat näkemykseni hänen sanattomasta viestinnästään. Haastattelu kesti yhteensä noin 45 minuuttia, joista 20 minuuttia meni haastattelukysymyksiin ja noin 25 minuuttia palautteen antamiseen. Keskustelimme melko paljon lomakkeen asioista, jonka takia haastattelu venyi maksimiaikaan eli 45:een minuuttiin. Jos haastattelussa olisi ollut tiukempi rakenne tai olisin haastatellut eri tavalla, olisi haastattelutilanne kestänyt vähemmän aikaa.

8.4.2 Lastentarhanopettaja 2

Kasvattaja 2:en haastattelu oli tilanteena jännittävämpi, sillä häntä haastattelin ensimmäisenä. Vaikka molemmat haastattelut olivat rakenteeltaan samanlaisia, haastattelu oli kestoltaan hieman lyhyempi. Haastattelutilanne kesti yhteensä noin 40 minuuttia. Kuten kasvattaja 1:n kohdalla, oli tilanne rento myös tässä haastattelussa. Kasvattaja oli hyvin tietoinen omasta sanattomasta viestinnästään, ja siitä keskustelimme hyvillä mielin. Puheenaiheet olivat samanlaisia kummassakin haastattelussa, johtuen kasvattajien samantyyppisyydestä. Haastatteluaiheiden lisäksi puhuin molempien kasvattajien kanssa varhaiskasvatuksen ajankohtaisista aiheista, mutta ne eivät kuulu tutkimuksen piiriin, joten niistä ei tässä työssä mainita.

9 TUTKIMUSTULOKSET

9.1 Havainnointitilanne

Sisällönanalyysin avulla ryhmittelin havainnointilomakkeen osiot neljään isompaan ryhmään, joita käsittelemme omia osioinaan. Nämä neljä ryhmää ovat kasvattajan toiminta, lasten vastaaminen, havainnot lapsista sekä havainnointitilanne. Kussakin kappaleessa käsittelemme kumpaakin kasvattajaa, heitä toisiinsa vertailematta. Tutkimuksen päätarkoituksena ei ollut sanattoman viestinnän tulkitseminen, vaan havainnointilomakkeen testaaminen ja kehittäminen. Sen takia ei ollut syytä alkaa vertailla kasvattajia toisiinsa sen kummempin. Neljään edellä mainitsemaani osioon päädyin havainnointilomakkeen osioiden mukaan. Oli parempi tehdä tutkimustulokset niin, että kasvattajat, lasten vastaaminen, havainnot lapsista ja havainnointitilanne pidettäisiin erossa toisistaan. Osioiden avulla oli helpompaa lähteä analysoimaan ja pohtimaan syitä ja seurauksia sanattoman viestinnän osalta. Suurin huomio keskittyi kuitenkin kasvattajiin, lasten vastaamista en niinkään huomioinut.

Kasvattajan toimintaan kuuluu katsekontakti, lapsen tasolle meneminen, koskettaminen, pysähtyminen/odottaminen sekä lasta/tilannetta tukeva tilanne. Lapsen vastaamisissa kerron lasten reaktioista ja vastaamisista kasvattajan viestintäyrityksiin. Havainnot lapsista-kohtaan kuuluu lasten tyytyväisyys ja sitoutuneisuus ja havainnointitilanne-kohtaan tilanteen rauhallisuus ja ilmapiiri.

9.1.1 Kasvattajan toiminta

Molemmat kasvattajat ottivat usein katsekontaktia lapsiin, ja heillä oli samantyylinen sanaton viestintä. Hyvään katsekontaktiin vaikuttaa moni asia. Kasvattajalta se vaatii rauhallisuutta, kärsivällisyyttä ja oikeanlaista mieltä. Jos kasvattaja on nopeampainen, ei hän voi luoda

lapsiin tarpeeksi pitkää katsekontaktia, joka on tärkeä asia. Nopea vilkaisu ei tarkoita katsekontaktia, sillä silloin lapsi ei usein ehdi vastata siihen. Lasten tasolle menemistä oli molemmilla paljon, ja se näytti olevan heille tärkeää. Kasvattajat ottivat aktiivisesti lapset mukaan toimintaan, ja toimivat tavalla, jonka lapset ja tilanne vaati. Molemmat olivat hyvin ilmeikkäitä, ja se näkyi heidän tavoissaan olla lasten kanssa. Kumpikin kasvattaja vaikutti olevan sinut viestintänsä suhteen, ja se näkyi heidän viestintänsä tyyliin. He olivat itsevarmoja ja saivat hyvin kontaktia lapsiin, eikä se olisi onnistunut ilman hyvää suhdetta lapsiin ja muihin aikuisiin. Kuten edellä on mainittu, vaatii hyvä vuorovaikutustilanne kunnioitusta molemmilta osapuolilta. Kasvattajat kunnioittivat lapsia ja lapsista näkyi, että he kunnioittivat kasvattajia.

Lastentarhanopettaja 1

Katsekontakti oli yleisesti hyvä, ja esiopetustilanteessa kasvattaja nyökkäsi lasten vastatessa. Hän käytti päätään kertoakseen ymmärtävänsä lapsen vastauksen tai kun hän antoi lapselle luvan vastata. Siirtymätilanteessa katsekontakti oli hyvä, ja kasvattaja keskusteli lasten kanssa. Aina kun kasvattaja puhui lapsille, hän piti heihin hyvän katsekontaktin. Vapaassa leikissä kasvattaja yritti luoda usein katsekontaktia lapsiin, joiden kanssa leikki. Lapset eivät aina vastanneet kontaktiyrityksiin, mikä oli ymmärrettävää, sillä lapset leikkivät yhdessä, eivätkä huomioineet mukana olevaa aikuista.

Vapaassa leikissä kasvattaja meni kyykkyyin, kun lapsella oli asiaa. Lasten kanssa leikkiessään hän istui heidän viereensä. Esiopetustilanteessa kasvattaja otti lapset mukaan esimerkiksi silloin, kun he tekivät kirjaimia ilmassa, tai lausuivat kirjainrunoa. Esiopetuksessa kasvattaja istui aluksi tuolilla lasten tasolla. Siirtymätilanteessa hän meni lasten tasolle aina auttaessaan heitä, muuten ei tarvinnut, sillä lapset pystyivät tekemään itsenäisesti asioita, kuten pukeminen ja vessassa käynti. Koskettamista ei ollut kovinkaan paljon missään havainnointitilanteissa, sillä lapset olivat jo niin isoja, ettei koskettamista vaativia tilanteita tullut. Siirtymätilanteessa kasvattaja kosketti lapsia lähinnä auttamisen yhteydessä. Kuten myös esiopetustilanteissa.

Vapaassa leikissä kasvattaja jutteli lapsille ja kyseli heiltä erilaisia asioita (verbaalinen viestintä). Hän odotti hyvin lasten vastausta ja kehui lapsia tarpeen tullen. Enemmän tilanteissa oli verbaalista viestintää. Siirtymätilanteessa kasvattaja odotti lapsia siinä mielessä, että hän antoi heidän yrittää ensin itse, ja auttoi vasta tarvittaessa. Esiopetustilanteessa kasvattaja odotti lasten vastausta ja kuunteli yhtä kerrallaan niin, että kaikki saivat puhua vuorollaan. Kasvattajan ilmeet olivat tilanteita hyvin tukevia. Näkyviä ilmeitä olivat muun muassa yllätynyt, hymyilevä, naurava ja ihmettelevä. Kasvattaja käytti käsiään apuna puhumisen vahvistamiseksi.

Lastentarhanopettaja 2

Siirtymätilanteessa kasvattajalla oli hyvä katsekontakti lapsiin. Vapaassa leikissä hän otti katsekontaktia niihin lapsiin, joille puhui ja oli muillakin tavoilla yhteydessä heihin. Kaikkiin lapsiin kasvattaja ei kuitenkaan ollut yhteydessä, koska lapset olivat niin hajautuneita. Hän käytti käsiään selittäessään lapsille kirjan asioita. Esiopetustilanteessa kasvattajalla oli hyvä katsekontakti lapsiin aina kun hän kysyi heiltä jotain. Kasvattaja otti aktiivisesti katsekontaktia lapsiin.

Siirtymätilanteessa kasvattaja meni hyvin lasten tasolle auttaessaan heitä, mutta ei muuten. Siirtymätilanteessa ei lapsen tasolle menemistä ole yleensä muutenkaan muuta kuin auttamistilanteissa. Vapaassa leikissä kasvattaja oli läsnä ja luki heille, sitä kautta hän oli lapsen tasolla. Lapset tulivat mielellään kasvattajan viereen istumaan. Esiopetustilanteessa hän istui tuolille, eikä seisonut lasten yläpuolella. Aamupiirissä kasvattaja istui lasten kanssa lattialle, ja lausui numeroita heidän kanssaan yhdessä. Esiopetuksessa kasvattaja seiso, mutta aina kun hän auttoi, hän meni lasten tasolle. Siirtymätilanteessa kasvattaja kosketti lapsia paljon heitä auttaessaan. Vapaassa leikissä kasvattaja kosketti melko paljon, koska kaikki istuivat tiiviisti yhdessä. Aamupiirissä tai esiopetustilanteessa hän ei paljoakaan koskettanut, sillä koskettamista ei tarvita niin paljoa sentyyllisessä tilanteessa.

Siirtymätilanteessa oli paljon odottamista ja pysähtymistä, sillä kasvattaja antoi lasten yrittää itse pukeutumista. Vapaassa leikissä hän odotti lasten reaktioita ja vastauksia. Kasvattajan innostus kirjojen aiheesta näkyi sanattomassa viestinnässä. Tilanteessa ei ollut ristiriitaa sanattoman ja sanallisen viestinnän välillä. Esiopetuksessa kasvattaja malttoi odottaa, kun lapsi mietti vastausta, ja hän kuunteli lapsia. Kasvattaja kertoi vastauksen vasta, kun lapset eivät sitä tienneet. Kasvattaja oli hyvin kannustava, ja hän kehui lapsia paljon.

Siirtymätilanteen ilmeet olivat sopivat tilanteeseen nähden. Kasvattaja muun muassa nauroi lasten kanssa ja hymyili lapsille. Vapaassa leikissä tilannetta tukevia ilmeitä ja eleitä oli paljon, kasvattajan ilmeet olivat eloisia ja hän esitti hyvin kirjan hahmoa, jolla oli tutti suussa. Esiopetustilanteessa kasvattajalla oli hyvät ilmeet, esimerkiksi kysyvä ilme. Kasvattajan äänenkäyttö oli hyvää ja tarkoituksenmukaista. Hän ilmeili hyvin esimerkiksi silmien kautta.

9.1.2 Lasten vastaaminen

Molemmissa ryhmissä lapset näyttivät olevan valmiita ja herkkiä kasvattajien viestintäyrityksille, ja se auttoi kumpaakin kasvattajaa. Lasten vastaamisessakin huomasi, että he kunnioittivat kasvattajia. Lapsiryhmissä on tärkeää, että lasten ja kasvattajien välillä vallitsee molemminpuolinen kunnioitus ja kuuntelu- ja keskusteluyhteys on auki kaikissa tilanteissa. Vuor-

rovaikutustilanteet ovat tilanteita, joissa keskustelu- ja kuunteluyhteys on tärkeää. Sen ovat myös nämä kasvattajat huomanneet työssään.

Kasvattaja 1

Lapset eivät aina vastanneet kaikkiin kasvattajan sanattoman viestinnän yrityksiin, mikä saattoi johtua siitä, että he olivat niin itsenäisiä. Vapaassa leikissä ja siirtymätilanteessa lapset olivat varsin itsenäisiä, joten apua he eivät tarvineet. Lapset eivät suuresti välittäneet havainnoijan läsnäolosta. Siirtymätilanteessa lapset vastasivat sanattomaan viestintään varsin hyvin, huomasivat katsekontaktit ja sen, milloin kasvattaja oli valmis kuuntelemaan heitä. Esiopetustilanteessa lapset olivat välillä melko rauhattomia eivätkä malttaneet viitata. Esiopetusta edeltäneessä piirissä katsekontaktiin vastaaminen oli lapsilla parempaa kuin itse esiopetustilanteessa.

Kasvattaja 2

Siirtymätilanteessa lapset auttoivat mielellään toisiaan, eivätkä tulleet usein kasvattajan luokse. Lapset vastasivat hyvin sanattoman viestinnän yrityksiin. Yksi lapsista tuli kysymään havainnoitsijalta neuvoa vaatteiden suhteen. Tilanteessa oli paljon keskustelua ja kuuntelemista. Vapaassa leikissä lapset itse hakivat kontaktia kasvattajaan. Lapset huomasivat havainnoijan, mutta eivät antaneet sen vaikuttaa tilanteeseen tai itseensä mitenkään erikoisella tavalla. Lapset pitivät välillä havainnoijaa yhtenä kasvattajana. Esiopetustilanteessa lapset vastasivat hyvin kasvattajan katsekontakteihin ja he maltoivat viitata hyvin, syynä saattoi olla kasvattajan rauhallisuus? Tilanteen aikana yksi lapsi liittyi seuraan myöhässä, eikä se vaikuttanut tilanteen ja lasten rauhallisuuteen.

9.1.3 Havainnot lapsista

Kasvattaja 1

Esikoulussa lapset olivat hyvällä tuulella ja reippaita, lapsilla oli hyvä olla ja sen huomasi. Kenelläkään ei ollut paha mieli. Lapset olivat keskittyneitä ja uteliaita, ja he pyysivät apua aina, kun sitä tarvitsivat. Lapset vaikuttivat hyvin motivoituneilta. Siirtymätilanteessa ei ollut montaa lasta, joten heistä oli vaikeaa havainnoida mitään. Lapset olivat itsenäisiä eivätkä tarvitse apua kuin pari kertaa. Lapset puhuivat kasvattajille mielellään, vähän liikaakin, sillä pukeutuminen unohtui heiltä välillä. Vapaassa leikissä lapset olivat hyväntuulisia ja iloisia. Lapset keskittyivät leikkiin hyvin ja pyysivät apua sitä tarvitessaan.

Kasvattaja 2

Siirtymätilanteessa lapset olivat hyväntuulisia tullessaan ulkoa sisälle. Esiopetustilanteessa lapset olivat hyväntuulisia ja uteliaita. Lapset keskittyivät hyvin tehtäviin ja pysyivät apua aina, kun sitä tarvitsivat. Toisaalta lasten keskittyminen herpaantui aika ajoin. Vapaassa leikissä lapset olivat iloisia ja hyväntuulisia sekä hyvin innokkaita. Sitoutuneita he eivät olleet ja keskittyminen herpaantui aikalailta silloin tällöin, mutta kyse olikin vapaasta leikistä, jolloin keskittymisen herpaantuminen on ymmärrettävää. Lapset olivat uteliaita ja kiinnostuneita leikkimisessään.

9.1.4 Havainnot tilanteista

Kasvattaja 1

Tilanne esiopetuksessa oli melko sekava, toisaalta siivoojien saapuminen saattoi vaikuttaa. Välillä tilanne oli rauhallisempi. Ilmapiiri esiopetuksessa oli kannustavaa ja tukevaa ja kasvattaja oli läsnä tilanteessa. Siirtymätilanne oli rauhallinen, sillä lapsia oli vain muutama. Ilmapiiri oli positiivinen, ja kasvattaja oli läsnä tilanteessa. Vapaa leikki oli rauhallista ja lapset leikkivät keskenään omia leikkejään.

Kasvattaja 2

Siirtymätilanne oli välillä aika levoton, muuten ilmapiiri oli myönteinen ja tukeva. Toisaalta siirtymätilanteet ovat yleensäkin aika levottomia. Esiopetustilanteessa tilanne oli rauhallinen, mikä oli ihme, sillä kyseessä oli aamutoiminta. Esiopetuksen alku oli hieman rauhatonta. Ilmapiiri oli kannustava ja läsnä oleva, ja kasvattaja tuki lapsia hyvin. Vapaan leikin lopussa oli hieman rauhallisempaa, kun kasvattaja luki lapsille kirjaa ja sai ison osan lapsista ympärilleen ja kuuntelemaan. Alussa oli hieman levottomampaa, kun lapset saivat leikkiä vapaasti, lisäksi oli perjantai ja se saattoi vaikuttaa tilanteen rauhallisuuteen. Melkoista melua ja meteliä oli. Ilmapiiri oli kuitenkin lämmin ja kannustava sekä läsnä oleva.

9.2 Palautekeskustelut ja haastattelut

Myös haastattelutulosten analysoinnin jaottelin haastattelulomakkeen osioiden mukaisesti. Se oli selvin ja varmin tapa, sillä jaottelu on tehty jo etukäteen. Sanaton viestintä ja lomake oli muutenkin parempi pitää toisistaan erossa, sillä ne ovat niin erilaisia asioita. Haastattelussa keskityttiin enemmän sanattomaan viestintään, ja lomakkeesta puhumiseen käytettiin noin 5-10 minuuttia koko haastatteluajasta. Haastattelutuloksissakaan ei ollut tarpeellista alkaa sen kummemmin vertailemaan kahta kasvattajaa, muutamia samankaltaisuuksia mukaan ottamat-

ta. Kasvattajat olivat monessa mielessä samanlaisia, joten siksi oli hyvä nostaa muutamia samankaltaisuuksia esille tutkimustuloksia käsittelevässä kohdassa.

9.2.1 Sanaton viestintä

Kasvattaja 1

Kasvattaja ei ollut etukäteen miettinyt esimerkkejä, vaikka pyysin sitä lähettämässäni sähköpostiviestissä. Hän totesi käyttävänsä paljon sanatonta viestintää kasvattajana, esimerkkeinä hän mainitsi katseen, ilmeet ja eleet. Hänelle sanaton viestintä on luonnollista ja ominaista, ja hän mainitsi sanallisen viestinnän omaksi kehityskohteekseen. Kasvattaja sanoikin hyvin, että lasten kanssa on usein kuin näyttelijä, joka uppoutuu viestintään ja rooliinsa. Hän kokee, että lasten kanssa viestiminen on helpompaa kuin aikuisten kanssa. Hän kertoi, että lasten kanssa monotonisesti puhuttaessa huomaa otteen herpaantuvan. Tällöin hän pyrkii vaihtamaan puhetyyliään erilaiseksi.

Kasvattaja mainitsi tapanaan olevan tarkkailla toisten ihmisten olemusta ja eleitä. Siitä on apua myös lastentarhanopettajan ammatissa, jossa lapsia pitää tarkkailla jatkuvasti.

”Pitää tuntosarvet pitkinä tarttua lasten viestintäryhtyksiin”.

Kasvattajan mielestä on tärkeää havainnoida lasten viestejä ja tunnistaa ne. Hän kertoo, että heidän ryhmässään on ”mököttäjiä”, jotka eivät suostu kertomaan ongelmistaan, vaikka heistä näkyy, että kaikki ei ole kunnossa. Siksi esiopetusryhmän kuuluu valmistaa lapsia koulua varten, pitää puhua aikuiselle asioista, koulussa ei enää saa mököttää.

Omasta sanattomasta viestinnästään hän mainitsi sen, että hän saattaa aina silloin tällöin koskettaa lapsia huomaamattaan, esimerkiksi silittää selkää tai koskettaa olkapäätä. Esiopetusryhmässä erityisen tärkeänä kasvattaja piti koulun kannalta sitä, että lapsille annetaan aikaa puhua ja kertoa asioistaan ilman, että muut lapset keskeyttävät heitä. Omasta lapsiryhmästään kasvattaja mainitsi, että lapset käyttäytyvät hyvinkin eri tavalla riippuen kasvattajasta, joiden seurassa he ovat tai kuka heitä opettaa.

Kasvattaja mainitsi havainnointitilanteiden ulkopuolisena tilanteena päivälepo-tilanteen, jossa sanaton viestintä on tehokasta. Pelkkä katse tai ilme saa lapset rauhoittumaan, ja nukkumatilanteessa käytetään paljon koskettamista rauhoittelussa. Nukkumatilanteesta hän mainitsi myös, että silloin hän käy silittämässä kaikkia lapsia kerran, jotta varmistaisi sen, että hän koskettaisi kaikkia lapsia edes kerran päivässä ja kaikki lapset saisivat olla hänen seurassaan joka päivä. Koskettamista hän piti tärkeänä, sillä se on ensimmäinen asia, mitä vastasyntynyt lapsi saa kokea ja se on tärkeää myös vanhuksen elämässä.

Havainnoinnista kasvattaja mainitsi, ettei vapaan leikin tilanne ollut mitenkään luonnollinen, sillä yleensä kasvattajat eivät puutu lasten leikkeihin samalla tavalla kuin havainnointitilanteissa. Hän kertoi tilanteen olleen luonnoton eikä hän ollut sitoutunut tilanteeseen. Hänellä ei ollut mielenkiintoa, eikä kasvattajaa hänen mielestään olisi tilanteessa tarvittu.

Kasvattaja kertoi haastattelussa, että lapsen tasolle meneminen, kosketus ja muukin sanaton viestintä korostuu mitä pienempiä lapset ovat. Pienten ryhmässä sanaton viestintä on tärkeämpää kuin esiopetusryhmässä. Sen takia kasvattaja oli sitä mieltä, että sanatonta viestintää olisi ollut helpompaa havainnoida pienten lasten ryhmässä. Esiopetusryhmässä sitä vastoin yritetään poistaa sanatonta viestintää sanallisen viestinnän tieltä, jotta lapset pärjäisivät paremmin koulussa. Sanallista viestintää korostetaan paljon esikoululaisille, sillä koulussa sitä käytetään paljon enemmän.

Yleisesti kasvattajista hän sanoi, että heillä pitäisi olla tiettyä herkkyyttä ollessaan lasten kanssa. Kasvattajien tulisi olla aidosti läsnä, sillä jos he eivät ole, sen huomaavat niin lapset kuin toiset kasvattajatkin. Ohjatusta tilanteesta kasvattaja kertoi esimerkin, että jos lasta tai lapsia ei saa sanallisesti hiljentymään, auttaa siihen koskettaminen tai tilanteen pysäyttäminen. Sanattoman viestinnän suhteen on hyvä, jos kasvattaja on monipuolinen viestijä, ja käyttää erilaisia sanattoman viestinnän tyynejä. Se saa lapset keskittymään paremmin.

Palautteen antamisesta ja saamisesta kasvattaja kertoi, ettei hän saa palautetta lasten vanhemmilta. Työkavereiltaan hän saa kuitenkin hyvin palautetta, etenkin silloin, kun he testaavat havainnointilomaketta omassa työyhteisössään. Sen avulla työkavereilta saa mietittyä palautetta. Kasvattajan mielestä tuntuu kivalta, kun saa jotain palautetta, oli se minkälaista tahansa. Vaikka sanatonta viestintää itsessään ei havainnoitaisi, kuuluu sanaton viestintä kaikkeen tekemiseen, ja sitä kautta hän on saanut palautetta siitä monissa tuokioissa. Kasvattaja totesi, että puheen merkitys viestinnässä on melko vähäistä, ja sanattoman viestinnän merkitys on suurempi. Hyvään viestintään kuuluu myös kuuntelemisen taito, joka on suureksi osaksi sanatonta viestintää.

Kasvattaja pitää sanattoman ja sanallisen viestinnän yhdenmukaisuutta tärkeänä, sillä lapset huomaavat eroavaisuuden helposti mistä syntyy suuri ristiriita lapsille. Lapset vaistoavat heti, jos kasvattaja ei ole tosissaan.

Esimerkkinä kasvattaja mainitsi tilanteen, jossa lapsi on tehnyt jotain kiellettyä ja aikuisen pitäisi olla vihainen lapselle, mutta tilanne on huvittava, ja huvittuneisuus näkyy sanattomasta viestinnästä. Tällöin lapsi ei ota tosissaan kasvattajaa.

Kasvattajan mielestä ”sanaton viestintä perustuu aitoudelle”, sillä harva ihminen pystyy muokkaamaan sanatonta viestintäänsä sanallisen viestin mukaiseksi.

Päiväkodissa sanattoman viestinnän aitous korostuu juuri lasten tarkkasilmäisyyden takia. On tärkeää, että lapset saavat oikeanlaisen viestin kasvattajilta. Siitä puhuimme paljon haastattelun yhteydessä.

Kasvattaja kertoi, että kun on kasvattajana esiopetusryhmässä, kasvattaja ei saa lässyttää lapsille. Kasvattajilla tulee olla tietty puhetyyli, niin kuin koulussa on. Pitää olla myös tilanteeseen sopiva äänen sävy eikä esiopetusryhmässä sylitellä lapsia niin paljon.

”Eihän koulussakaan niin tehdä!”

Ideaalisesta sanattoman viestinnän tilanteesta kasvattaja kertoi, että pienryhmät sopivat parhaiten. Nykyään pienryhmätoimintaa onkin painotettu päiväkodeissa. Lisäksi tunnelman tulisi olla rauhallinen ja intensiivinen. Havainnointitilanteista kasvattaja mainitsi myös, että jokainen tilanne on erilainen, ja onnistuminen riippuu päivästä. Päivä taas on monen tekijän summa, ja siihen vaikuttaa muun muassa aikuinen, lapsi, tilanne ja tilanteen suunnittelu.

Kasvattaja 2

Kasvattaja kertoi, että hän korostaa viestinnässään katsekontaktia, joka näkyy hänen mielestään niin sanallisessa kuin sanattomassa viestinnässä. Hän kertoi, että usein riittää, kun lasta katsoo, esimerkiksi vihaisesti tai hymyillen. Kasvattajan ryhmässä on paljon entuudestaan tuttuja lapsia hänen edellisestä ryhmästään, ja heihin riittää usein pelkkä katsekontaktin luominen. Kasvattaja kertoi, että tutuista lapsista hän näkee paljon paremmin, että onko viestintä mennyt perille. Uusien lapsien kohdalla tutustuminen vie aikaa. Hän sanoi, että monet lapset ovat arkoja, jolloin viestinnän perille meneminen on vaikeampaa.

Kasvattaja sanoi, että hän käyttää paljon käsiään mukana selittämisessä ja katse ja ilmeet ovat hänelle luonnollisia viestinnässä. Kasvattaja mainitsi lapsen tasolle menemisestä, että aina kun hän selittää lapselle jotain erityistä, hän menee kyykkyyyn lapsen tasolle. Näin hän tekee varsinkin ongelmatilanteissa, kun lapsi ei kuuntele kunnolla.

Kasvattaja kertoi, että hän tykkää pitää lapsia sylissä ja paijata heitä. Esiopetusryhmässä halaaminen ja paijaaminen vähenee koko ajan, sillä koulussa ei niin enää tehdä. Kasvattaja mainitsi, että joidenkin lasten kohdalla on vain parempi, ettei kasvattaja puutu ja kosketa liikaa. Siirtymätilanteista kasvattaja mainitsi, että pukeutumista/riisuuntumista hän vain seuraa eikä auta ellei lapsi tarvitse apua. Eihän koulussakaan opettajat auta lapsia!

Tässäkin haastattelussa juttelimme siitä, kuinka pienten lasten ryhmässä kosketuksella on eri merkitys, paljon suurempi.

Kasvattajan mielestä on silti esimerkiksi kirjaa lukiessa kiva, että lapset tulevat lähelle, hän ottaa mielellään lapset viereensä.

Pysähtyminen ja odottaminen on kasvattajalle vaikeampaa, sillä hän kertoi olevansa melkoinen hössöttäjä ja nopeatempoinen. Kasvattaja kertoikin, että hän joutuu aina kiinnittämään siihen huomiota. Hän haluaisi parantaa sitä ominaisuutta itsessään, ja se vaatisi harjoitusta. Lisäksi hän kertoi äänen käyttönsä olevan liiallista, hän on mielestään liian kovääninen. Hän totesikin, että lapset hiljenesivät paremmin, jos aikuinen puhuisi hiljempaa.

Omasta lapsiryhmästään kasvattaja kertoi, että se on "leikkivä eskariryhmä".

Tästä syystä kasvattajien ei tarvitse osallistua leikkeihin. Lapset osaavat leikkiä keskenään ja keksiä leikkejä. Hän kertoikin, että joskus hänellä on ollut ryhmiä, joissa lapset eivät ole osanneet leikkiä ilman aikuista. Sellaisessa ryhmässä aikuisen läsnäolo ja osallistuminen on tärkeämpää. Kasvattaja mainitsi myös, että kasvattajalla tulisi olla kyky lukea lasten leikkiä vapaan leikin aikana ja tunnistaa, missä vaiheessa ulos voidaan alkaa lähteä. Sekin on tärkeä osa sanattoman viestinnän onnistumista. Yksi ongelmallinen tilanne kasvattajan ryhmässä kuulosti olevan. Aamupalan jälkeen heidän ryhmässään on melko levotonta siirtymätilanteen takia. Ratkaisuksi sille mietimme jotain ohjelmaa lapsille, laululeikkejä tai mahdollisesti vain kasvattajan läsnäoloa ja keskustelua. Tällaiseen ratkaisuun ei ryhmässä ollut tarpeeksi aikuisia.

Kuten ensimmäinen kasvattaja, myös toinen kertoi, että esiopetusryhmässä sanallinen viestintä korostuu paljon enemmän kuin sanaton viestintä. Sanatonta viestintää yritetään jopa tarkoituksella sulkea pois ryhmän arkirutiineista, jotta lapset ymmärtäisivät paremmin sanallista viestintää. Kasvattajat panostavat enemmän käsitteisiin ja niiden selittämiseen. Haastattelun edetessä kasvattaja ehdotti mahdollista seuraavan tutkimuksen aihetta, joka voisi olla sanallisen viestinnän tutkiminen esiopetusryhmässä. Niin tärkeänä hän piti aihetta omassa ryhmässään. Kasvattajaa myös hieman harmitti puolestani, että päädyin havainnoimaan kahta esiopetusryhmää, ja ryhmän kasvattajat sattuiivat vielä olemaan samantyyllisiä. Kaksi aivan erilaista ryhmää ja kasvattajaa olisivat hänenkin mielestään olleet parempi vaihtoehto.

Kun puhuttiin kasvattajan kanssa lastentarhanopettajien sanattomasta viestinnästä yleisesti, hän kertoi arvostavansa tukiviittomien käyttäjiä.

Hänen mielestään tukiviittomat ovat "Nykypäivän haaste" ja "tämän päivän juttu".

Omassa ryhmässään hän mainitsi kuvien käyttämisen sanallisen viestinnän apuna esimerkiksi aamupiirissä. Kasvattajan mielestä ihanteellisessa ohjatussa tilanteessa ryhmäkoko painottuu. Isommassa ryhmässä sanaton viestintä ei ole hänen mielestään niin paljon esillä, käytössä on enemmän sanallista viestintää käskyjen muodossa. Kasvattaja piti oman ryhmänsä kahdeksan lapsen pienryhmiä hyvinä, sillä sellaisessa lapsiryhmässä kasvattaja pystyy ottamaan huomioon kaikki lapset. Ihanteellisessa tilanteessa tunnelma on hänen mielestään rauhallinen ja hyvä, eikä aikuiselle tule häiriöitä kesken tuokion, esimerkiksi puhelimen soiminen. Kasvattaja pitää hyvänä sitä, että esiopetustilanteessa on aina avustaja mukana, sillä siten apua tarvitsevat saavat henkilökohtaista apua.

Kasvattajan mielestä avustajan läsnäololla "Lasta pystyy ohjaamaan ihan eri tavalla".

Kasvattaja painotti myös sitä, että: "Viestintä ei ole kiinni ammattiryhmästä".

Hänen mielestään sanattoman viestinnän tulee kaikilla kasvattajilla olla yhtä hyvä, vaikka muut tehtävät ovatkin erilaisia eri ammattiryhmillä. Vielä enemmän hänen mielestään luonne ratkaisee sen, millainen sanaton viestijä kasvattaja on. Kaikki kasvattajat ovat erilaisia, jotkut tykkäävät koskettaa lapsia, toiset eivät ollenkaan. Toiset taas puhuvat enemmän kuin toiset.

Sanattomasta viestinnästä kasvattaja kertoi, että: "siinä pitää laittaa itsensä likoon ja uskaltaa. Ei voi olla hirveän ujo".

Sanattoman viestinnän suhteen pohdinta omasta sanattomasta viestinnästä oli kasvattajan mielestä tärkeää, sillä vaikka viestintä tulee luonnostaan, eivät kasvattajat välttämättä aina pysähdy miettimään omaa viestintäänsä. Kasvattajan mielestä sanattoman ja sanallisen viestinnän yhteneväisyys on tärkeää.

"Sanaton viestintä on tahatonta, siinä sä näytät oikeasti tunteet".

Lapset ovat hyviä lukemaan sanatonta viestintää. Palautteen saamisesta kasvattaja kertoi, että vanhemmilta saa palautetta vain arkisesti, esimerkiksi tunnelman kuvailemisen suhteen. Kasvattajat itse tekivät toisistaan havainnoiteja lomakkeen avulla. Kasvattaja kertoi mielenkiintoisesta havainnostaan, kuinka etukäteisilmoitus vaikuttaa omaan viestintään havainnointitilanteessa. Aitoa ja erilaista palautetta saa varmemmin, jos havainnoija ei kerro etukäteen, että havainnoi.

”Kaveri tulee kertomaan viikonloppukuulumisia, ei siinä lapsia niin paljon huomaa. Jos tietää, että havainnoidaan, keskittyy lapsiin eri tavalla”.

Kasvattajan näkemyksen mukaan todellisuus näkyy paremmin, jos ei kerrota etukäteen havainnoinnista. Yksi asia, mitä kasvattajat tekevät samalla kun lapset leikkivät keskenään, on tulevien tekemisten suunnittelu. Kun yhdessä tiimissä on kolme ihmistä, pitää heidän jakaa suunnitelmiaan keskenään päivän aikana. Tiimipalaveri kerran viikossa ei kasvattajan mukaan aina riitä. Esiopetusryhmä on itsenäisempi, ja kasvattajilla on aikaa tehdä muuta samalla kun vahtivat lapsia. Kasvattaja painotti, että aikuisen läsnäolo on tärkeintä. Läsnäolo on myös tärkeintä sanaton viestintää päiväkodeissa. Kasvattaja oli sitä mieltä, että lapset saattavat jopa mennä sekaisin leikeissään, jos aikuinen liittyy mukaan. Lapsia kuitenkin tarkkaillaan joka tilanteessa, vaikka aikuiset eivät leikikään heidän kanssaan.

9.2.2 Havainnointilomake

Kasvattaja 1

Kasvattaja kertoi, että hänen mielestään heidän laatimansa lomakkeen tukkimiehen kirjanpito oli huono idea, sillä se vei liikaa huomiota lomakkeeseen, ja pois itse tilanteesta. Hän oli itse miettinyt mahdollista janan käyttämistä tukkimiehen kirjanpidon korvaajana. Itse hanketta ja lomakkeen laatimista kasvattaja piti hyvänä juttuna sillä lomake auttoi tekemään kasvattajien viestinnästä tietoisemman. Kasvattajat pääsivät havainnoimaan toisiaan tietoisesti, ja saivat kirjoitettua ajatuksiaan ylös. Kasvattaja kertoi, miten vaikeaa on palata asiaan, jos ei enää myöhemmin muista tekemiään havaintoja.

Opiskelijan tekemästä lomakkeesta kasvattaja mainitsi, että se oli juuri sellainen, millaiseksi hän voisi sen kuvitella tulevaisuudessa. Lomake tuntui hänestä luontevammalta kuin alkupe räinäinen lomake. Janan käyttöä hän piti hyvänä ajatuksena, ja se selkiytti lomaketta huomattavasti. Ryhmän toiveista kasvattaja kertoi, että hänellä itsellään ei ollut toiveita. Se johtui siitä, että hän joutui tilanteeseen hieman yllättäen, ilman kunnollista valmistautumista. Hyötynä hän piti sitä, että opiskelijan tuleminen työyhteisöön on oman työn viemistä eteenpäin. Kasvattaja oli myös kiinnostunut kokeilemaan lomaketta omassa työssään, ja hän halusi, että uusi havainnointilomake esiteltäisiin koko talon palaverissa.

Tutkimuksesta oli hänen mielestään hyötyä myös hänen omalle ammatillisuudelleen sekä tulevalle toiminnan suunnittelulle.

Kasvattajalla ei ollut niin paljon sanottavaa lomakkeesta kuin omasta sanattomasta viestinnästä tai sanattomasta viestinnästä yleensä. Tämä taas voi johtua siitä, että hän ei ollut

tutustunut VKK-metro -hankkeeseen tai havainnointilomakkeeseen ennen havainnointien alkua, sillä hän oli siirtynyt kesän lopussa uutena ryhmään. Kasvattaja 1:llä oli kuitenkin enemmän sanottavaa lomakkeesta kuin kasvattaja 2:lla.

Kasvattaja 2

Kasvattaja piti hyvänä, että lomakkeen avulla näkee hyvin viestinnän määrän. Hänestä lomakkeessa voisi kuitenkin olla tarkempi kuvaus tilanteesta ja enemmän pohjatietoja, kuten esimerkiksi, että onko kyseessä esiopetusryhmä vai pienten ryhmä. Lisäksi lomakkeeseen voisi hänen mielestään merkata, että tietävätkö kasvattajat havainnoimisesta vai eivät. Se avaisi hänen mielestään paremmin havainnointitilannetta.

Kun kysyin kasvattajalta ryhmän toiveita tutkimuksen suhteen, hän mainitsi sen, että häntä kiinnostaa ulkopuolisen näkemys hänen omasta työstään. Sen avulla voidaan estää tilanne, jossa kasvattaja jumiutuu omaan työtapaansa ja työhönsä. Hän kertoi, että kaikki mahdollinen palaute on hyväksi, oli se sitten hyvää tai huonoa. Palautteen saaminen omasta työstä on tärkeää jokaiselle kasvatustyössä olevalle.

Lomakkeesta emme puhuneet paljoa, sillä sanattoman viestinnän pohdinta vei suurimman osan haastatteluajasta. Jos haastattelu aika olisi ollut pidempi kuin 45 minuuttia, olisi kasvattaja saattanut puhua enemmän lomakkeesta. Toisaalta hän ei vaikuttanut innostuneelta puhumaan siitä.

10 TULOSTEN POHDINTAA

Tutkimuksen alussa asetin työlleni kysymykset, joihin halusin löytää vastauksen tutkimukseni avulla. Tutkimuskysymyksiä oli kolme, ja ne liittyivät kasvattajien kokemuksiin omasta sanattomasta viestinnästään sekä heidän kokemuksiinsa kasvattajien hyvästä sanattomasta viestinnästä. Saamieni tutkimustulosten perusteella olen onnistunut löytämään vastauksia asettamieni kysymyksiin. Tulokset, jotka sain havainnointien ja haastattelujen perusteella, auttoivat selvittämään vastaukset kysymyksiin. Tutkimuskysymykset olivat tarkoituksella sellaiset, joiden selvittämiseen tarvittiin sekä havainnointimuistiinpanoja sekä haastattelutuloksia.

Haastateltuani kumpaakin kasvattajaa, sain kuulla heidän omia kokemuksiaan sanattomasta viestinnästä. Heidän kokemuksensa olivat samansuuntaisia kuin tekemäni havainnot, tunnistin kummallekin kasvattajalle ominaiset sanattoman viestinnän muodot, kuten katseet, ilmeet ja eleet. Haastattelutilanteissa havainnointimuistiinpanoista oli hyötyä, kun niitä vertailtiin kasvattajien omiin kokemuksiin sanattoman viestinnän tyylistä ja taidoista. On kuitenkin hyvä,

että havainnoijalla on omat näkemyksensä viestinnästä, sillä ilman niitä ei tilanteista välttämättä löytyisi kehitettävää tai huomioitavaa. Vaikka havainnoinneista oli suurta hyötyä haastattelusta saatujen tulosten kannalta, havainnoin kuitenkin vain kolme kertaa kumpaakin kasvattajaa, ja kaikki tilanteet olivat erilaisia. Siksi en voi varmuudella sanoa, että näkemykseni olisivat olleet täysin samat kuin kasvattajilla. Havainnointikertoja olisi pitänyt olla huomattavasti enemmän kuin yksi yhtä tilannetta kohden. Saamani materiaalin ja tulosten perusteella voisi sanoa, että tutkimuksessa mukana olleet kasvattajat ovat melko tietoisia omasta sanattomasta viestinnästään. Molemmat kasvattajat toivat esille joitain asioita viestinnästään, joita ei havainnointien aikana ilmennyt.

Toinen tutkimuskysymykseni liittyi sanattoman viestinnän kokemuksiin yleisesti, näitä pääsin havainnoimaan ryhmiin. Havainnointien perusteella pystyin huomaamaan niitä elementtejä, joita päiväkodin arjessa tapahtuvassa sanattomassa viestinnässä yleisesti esiintyy ja joita arvostetaan. Tällaisia elementtejä ovat muun muassa katse ja katsekontakti, tilannetta tukevat ilmeet ja varsinkin pienempien lasten ryhmissä kosketus. Kun haastattelin kasvattajia havainnointien jälkeen, sain täsmennystä näille sanattoman viestinnän elementeille. Tämänkin tutkimuskysymyksen kohdalla oli hyötyä havainnoinnin ja haastattelun yhdistämisestä, sillä haastattelussa tuli esille asioita, joita ei havainnoinnin kautta huomannut. Hyvänä esimerkkinä oli ajan käyttäminen, joka on osa sanatonta viestintää. Kumpikin kasvattajista oli sitä mieltä, että aika ja kiireettömyys ovat merkittäviä asioita arjessa tapahtuvan toiminnan kannalta. Silloin kasvattajat pystyvät käyttämään enemmän aikaa lasten kanssa, ja sanaton viestintä saa enemmän aikaa osakseen. Toinen asia, jonka kasvattajat ottivat esille, oli keskittyminen lapsiin. Varsinkin esiopetusryhmässä on yleisempää, että lapset toimivat ja leikkivät keskenään. Silloin kasvattajan rooliksi jää vain läsnäolo ja tukena oleminen tarvittaessa. Kasvattajat saattavat silloin keskustella keskenään, mutta eivät he kuitenkaan jätä lapsia huomiotta.

Kolmannen tutkimuskysymyksen suhteen sanattoman viestinnän osuus oli siinä, että saadun tiedon avulla sain ideoita havainnointilomakkeen kehittämiseen. Käytyäni tutustumassa ryhmien toimintaan ennen varsinaisia havainnointikertoja, huomasin lasten osuuden merkityksen sanattoman viestinnän sujumisessa. Ollessaan vuorovaikutuksessa lasten kanssa, on kasvattajan saatava yhteys lapsiin ja viesti perille asti. Lasten vastauksista huomaa, onko viestintä tehokasta ja mielekästä. Tähän taas vaikuttaa moni muu asia, kuten kasvattajan luonne ja viestintätapa. Etäisempi viestijä ei saa lapseen yhteyttä yhtä hyvin kuin sellainen, joka on läsnä ja osaa toimia tilanteen mukaan ja vaihdella omia viestimistöpojaan. Juuri tästä kertoi toinen kasvattajista, kuinka hän vaihtelee viestinnän tyyliänsä lasten kiinnostuksen mukaisesti tasaisesta moninaisemmaksi.

Pääjohtopäätöksiä tutkimustuloksissa olivat havainnot, joita tutkijana olin tehnyt sekä kasvattajien omat kokemukset heidän sanattomasta viestinnästään sekä sanattomasta viestinnästä yleensä. Kumpikin kasvattaja oli tietoinen omasta viestinnästään, ja he vaikuttivat olevan varmoja näkemyksistään. Heillä oli vankka tieto siitä, mitä hyvää ja pahaa heidän viestinnässään on. Molemmat totesivat olevansa hyviä katsekontakteissaan ja heille koskettaminen ja ilmeet ja eleet olivat olennaisia ja tärkeitä. Päiväkodissa on yleisestikin tärkeää, että kasvattajat koskettavat lapsia turvallisuuden tunteen takia. Molemmat olivat halailevia ihmisiä, mikä näkyi myös havainnointitilanteissa. Kummankin kasvattajan kokemukset sanattoman viestintänsä huonoista puolista olivat selviä heille mutta niitä ei vähäisten havainnointikertojen aikana huomannut. Yhtenä johtopäätöksenä oli, että jos olisi halunnut antaa kunnon palautetta kasvattajille sanattoman viestinnän hyvistä ja huonoista puolista, olisi pitänyt havainnoida useamman kerran. Esimerkiksi kolme kertaa kaikkia tilanteita, jolloin havainnointikertoja olisi kertynyt lähes kaksikymmentä. Tämä taas olisi vienyt huomattavasti enemmän aikaa, eikä tutkimus olisi valmistunut määräajassa.

Päivähoidon parissa työskenteleville kasvattajille vuorovaikutus on osa ammattia, sillä se vaikuttaa niin suuresti kaikkeen työskentelyyn, niin muiden aikuisten kuin lastenkin kanssa. Kun valmistuu johonkin tiettyyn ammattiin, voidaan edellyttää tietynlaisia taitoja ja ominaisuuksia. Sosiaalialalla nämä taidot ja ominaisuudet liittyvät suuresti vuorovaikutustaitoihin, sillä niitä tarvitaan ihmisten kanssa työskenneltäessä. Kasvatustyössä vuorovaikutustaitojen omaksuminen osana ammattitaitoa ei ole kovin vanha asia. Työyhteisössä työskenteleminen vaatii yhteistyötaitoja (Kiesiläinen 2004: 19.)

10.1 Havainnoinnit

Koska työni päällimmäisenä tarkoituksena oli testata päiväkodin laatimaa havainnointilomaketta, ajattelin kolmen havainnointikerran ryhmää kohden riittävän siihen tarkoitukseen. Sanattoman viestinnän arvioimisen suhteen kolme kertaa oli kuitenkin liian vähän. Kertoja olisi pitänyt olla kolme yhtä havainnointitilannetta kohden, eli yhteensä yhdeksän kertaa yhdessä ryhmässä. Havainnointilomakkeen testaamiseen koin kuitenkin, että kolme kertaa oli sopiva määrä. Kasvattajien samanlaisuuden takia olisi ollut mielekkäämpää, jos havainnoitavat kasvattajat ja ryhmät olisivat olleet erilaiset. Molemmat lapsiryhmät olivat myös samanlaisia, sillä lapset olivat kummassakin ryhmässä 5-6-vuotiaita. Toinen ryhmistä olisi voinut olla pienten ryhmä, jolloin samankaltaisuuksia ei olisi tullut niin paljon. Näin tutkimustuloksista olisi tullut mielenkiintoisempia, koska kummassakin ryhmässä olisi painottuneet sanattoman viestinnän eri elementit. Toisaalta ryhmien ja kasvattajien samankaltaisuus ei häittänyt, sillä oppi niistäkin jotain.

Havainnointien tuloksissa ei ilmennyt yllättäviä asioita. Kummallakin kasvattajalla oli hyvä katsekontakti lapsiin, ja ilmeet ja eleet olivat käytössä usein. Kumpikin kasvattaja kertoi myös, että katse, ilmeet ja eleet ovat heille luontaisia sanattoman viestinnän elementtejä. Tuloksissa oli muutenkin paljon samankaltaisuuksia, joita varmasti oli sen takia, että molemmat ryhmät ovat esiopetusryhmiä ja kasvattajat samanlaisia. Ryhmien samanlaisuudessa ei sinänsä ollut ihmettelemistä, mutta kasvattajien samankaltaisuudessa oli. Päivähoidon piirissä on kaikenlaisia työntekijöitä, eivätkä kaikki kasvattajat ole samanlaisia. Ryhmien samankaltaisuus oli selitettävissä sillä, että esiopetusryhmissä painotetaan tiettyjä asioita sanattomassa viestinnässä, eivätkä painotukset yleensä vaihtelee ryhmittäin. Esiopetusryhmän on tarkoitus totuttaa lapset kouluun siirtymiseen, jossa on aivan erilaista kuin päivähoitossa. Ryhmien tapoihin vaikuttavat kasvattajat, jotka taas voivat olla aivan erilaisia toisiinsa nähden. Tärkeintä on kuitenkin, että erilaiset kasvattajat saavat luotua yhtenevän kasvatusyhtälön ja tavat. Näihin kasvatustapoihin liittyvät sanattoman viestinnän elementit, varsinkin esiopetusryhmässä.

Vaikeaksi havainnoinnin teki se, että ryhmien lapset olivat niin itsenäisiä, eikä sanatonta viestintää käytetty paljon. Tuloksiin vaikutti myös se, minkä kumpikin kasvattaja totesi haastattelussa, eli sanaton ja sanallinen viestintä menivät havainnoijalla sekaisin havainnointien aikana. Sanatonta viestintää ei vanhempien lasten kanssa käytetä samassa määrin kuin pienempien lasten kanssa, silloin sanallinen viestintä korostuu. Esiopetusryhmä oli sen takia huono valinta havainnoitaviksi ryhmiksi, että havainnointimateriaalia ei tullut niin paljon, kuin toisista ryhmistä olisi tullut. Materiaalia tuli kuitenkin tarpeeksi tähän tutkimukseen, jonka pääasiallinen tavoite oli havainnointilomakkeen testaaminen ja paremmaksi kehittäminen.

10.2 Palautekeskustelut ja haastattelut

Koska havainnoin kahta hyvin samantyylistä ryhmää, ja kasvattajien kertomuksen mukaan samantyylistä kasvattajaa, olivat tulokset haastattelujenkin osalta hyvinkin samankaltaisia. Kumpikin kasvattaja oli hyvin tietoinen omasta sanattomasta viestinnästään, eikä eroavaisuuksia havaintojeni ja kasvattajien omien käsitysten välillä näyttänyt olevan. Muuten kuin niiden havaintojen osalta, joita en havainnointien aikana itse huomannut. Kasvattaja 2:lla oli pari asiaa, joita en havainnoinnin aikana huomannut, mutta hän otti asiat esille haastattelussa. Kasvattaja on mielestään kovaääninen ja nopeampainen luonteeltaan, jota en huomannut havainnoidessani. Asiat jäivät huomaamatta mutta asiaan saattoi vaikuttaa sekin, että kehitettävistä puolistaan tietoinen kasvattaja pyrki havainnointien aikana tietoisesti olemaan erilainen. Sitä on vaikea sanoa varmasti, sillä en tuntenut kasvattajaa.

Tuulikki Venninen (2007) on tehnyt tutkimuksen päiväkodin työntekijöiden palautteen antamisesta ja saamisesta, ja kuinka tärkeää se on ammatillisen kehittymisen kannalta. Palautetta

antamalla henkilökunta muodostaa yhteisen kehiksen työilleen, jotta kaikki toimisivat yhdentekaisesti. Ennen palautteen antamista työyhteisö on toiminut jollain tietyllä tavalla, ja palautteen jälkeen työyhteisö toimii entistä paremmin. (Venninen 2007: 34.) Palautteen antaminen oli tärkeää tutkimuksessa olleille kasvattajille, sillä heistä huomasi, että he halusivat tulla paremmiksi viestijöiksi. Kuitenkin molemmat ymmärsivät sen, että havainnointikertoja oli liian vähän kunnollisen palautteen antamiseksi. Palautetta he saivat sanattoman viestintänsä hyvistä puolista, jotka he tiesivät jo ennestäänkin. Palautteenannosta tuli heidän mielikuviaan vahvistava kokemus, joka on sekin hyvä asia.

Venninen (2007) otti tutkimuksessaan esille myös tunteet, joita palautteen annossa nykyisin ilmenee. Tunteet ovat mukana niin oppimisessa kuin työyhteisön kehittämisessä, eikä niitä sovi unohtaa. Kulttuurinen viitekehys on merkittävässä osassa, kun puhutaan tunteista ja niiden kokemisesta. Samoin kuin ammattiroolit. Kasvattajalla on työssään oikeus ilmaista tunteensa tiettyyn rajaan asti. Myös työpaikan sisäinen kulttuuri vaikuttaa siihen, miten tunteita on lupa näyttää ja mihin asti. (Venninen 2007: 38.) Vaikka toisaalta luulisi, että sosiaalialalle ja päiväkoteihin hakevat tietynlaiset ihmiset, joilla on tietynlainen luonne ja tapa viestiä, ovat työntekijät silti yksilöitä ja erilaisia. Työyhteisön tehtävänä onkin työntekijöiden luonteiden ja työtapojen yhteensovittaminen niin, että lapset saisivat parhaan mahdollisen kasvattajaverkoston ympärilleen.

Toinen haastateltavista kasvattajista mainitsi, että viestintään vaikuttaa suuresti ihmisen oma luonne ja persoonallisuus. Pitää muistaa, että ammatillisuus merkitsee monia eri asioita eri ihmisille. Kiesiläinen (2004) mainitsee monenlaisia paljon käytettyjä sanontoja kuvailemaan ihmisten kanssa työskentelevien ammattilaisten ominaisuuksia. "Olla ihminen ihmiselle", "olla aito oma itsensä", "näyttää tunteensa" ja "saada olla vain ihminen". (Kiesiläinen 2004: 20-21.) Edellä mainitut sanonnat kuvaavat hyvin päiväkodissa työskenteleviä ammattilaisia. Päiväkodissa työskennellessään työntekijän voi olla vaikeaa erotella omia tunteitaan työyhteisön määrittelemistä tavoista. Toinen kasvattajista kertoi esimerkin siitä, kuinka lapsi on tehnyt väärin, mutta kasvattajan on ollut vaikeaa pidätellä nauruaan vaikka tilanne on vaatinut jämäkkyyttä ja vakavuutta.

11 LUOTETTAVUUDEN JA ETIIKAN POHDINTAA

11.1 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksia on monenlaisia, kuten kartoituksia, tietojen keräämistä ja luokittelua, tilastotietojen esityksiä sekä haastatteluaineistojen kuvauksia. Tiedettä ja tutkimusta pidetään varsin monimutkaisina toimintoina, ja tieteellisenä pidetyille tutkimukselle on monia erilaisia kriteere-

reitä. Tällaisia tieteellisiä imperatiiveja ovat universalismi, yhteisöllisyys, puolueettomuus sekä järjestelmällisen epäilyn periaate, joka asettaa saadun tutkimustiedon suuren yleisön kritiikin arvioitavaksi. (Hirsjärvi ym. 2005: 23-24.) Omalla tavallaan luotettavuuteen liittyi myös se, että tehty tutkimus on kirjoitettu luettavalla ja ymmärrettävällä tavalla. Se merkitsee sitä, että teksti on helposti ymmärrettävää ja kiinnostavaa. Tekstissä tulee olla johdonmukainen jäsentely ja kaikki kokonaisuudet kuuluvat selvästi johonkin osioon. (Hirsjärvi ym. 2005: 263.)

Tehdessäni tutkimusta, olen pohtinut edellä mainittuja asioita, ja ottanut ne huomioon työn edetessä. Uskon tutkimustulosten pätevän monessa muussakin päiväkodissa, sillä tulokset olivat samanlaiset, mitä olen kirjallisuuden kautta tietooni saanut. Toki on erilaisuuksia päiväkotien kesken monessakin asiassa, joita päiväkodin arjessa on. Silti saamani tutkimustulokset vahvistavat niitä sanattoman viestinnän piirteitä, joita jokaisessa päiväkodissa tulisi olla. Lapsen hyvinvoinnin kannalta on merkittävää, että sanaton viestintä on hyvää. Olen tutkimusta tehdessäni ottanut selvää asioista, jotka voivat vaikuttaa niin tuloksiin kuin tutkimuksen ulkomuotoon ja luotettavuuteen sekä eettisyyteen. Ne tiedostaessani olen pyrkinyt minimoimaan mahdolliset haitalliset tekijät. Tai ainakin tiedostamaan kyseiset tekijät, jotta voisin ottaa ne huomioon pohtiessani tutkimuksen oikeanlaista tekemistä ja sääntöjä.

Tutkimuksessani ei ollut tarkoitus luoda uutta teorian tietoa. Tarkoituksena oli testata jo olemassa olevaa, vanhaa lomaketta ja antaa palautetta päiväkodin henkilökunnalle. Siinä samassa muotoutui uudenlainen lomake, jota tutkimuspäiväkoti voi hyödyntää omassa työssään tulevaisuudessa. Sitä kautta tutkimuksesta saatiin käytännön hyötyä eikä teorian tietoa. Teorian tiedon pohjalta tuli tietoa siitä, millaista on sanaton viestintä kahden ihmisen välillä. Saadut tutkimustulokset vahvistivat teorian tietoa, sillä viestintä oli samanlaista kuin teorian tiedon avulla selvitin sen olevan. Päiväkodissa tapahtuva viestintä on tietynlaista, ainakin sen luullaan olevan. Tutkimuksen kautta ei tullut yllättävää tietoa, jota en olisi etukäteen osannut odottaa. Tätä kautta vanha teorian tieto toi tutkimukseen oman osuutensa, jota käytettiin lomakkeen laatimisessa.

Laadullisessa tutkimuksessa on usein vaikeaa saada toistettavuuden kriteeriä täytettyä. Varsinkin sellaisessa, missä toimitaan päiväkodissa. Tilanteiden muuttuminen ja päivien erilaisuus vaikuttaa siihen, että tutkimusta ei voi sellaisenaan toistaa, varsinkaan tutkimustulosten kohdalla. Tutkimuksessa olleet kaksi kasvattajaa olivat samanlaisia, ja juuri sellaisia, joiden sanaton viestintä sopii hyvin päiväkotiin. Uudessa tutkimuksessa havainnoitavat kasvattajat ja ryhmät olisivat melko varmasti erilaisia, ja se vaikuttaisi tutkimustuloksiin. Teorialtaan sanaton viestintä on kuitenkin aina samanlaista, siksi teorian tieto olisi samanlaista. Myös kasvattajien kokemus hyvästä sanattomasta viestinnästä olisi uudessa tutkimuksessa samantyylinen, niin voisi olettaa.

Kvalitatiivisen tutkimuksen piirissä sekä reliabelius että validius ovat olleet eri tavoin tulkittavissa. Tämä johtuu siitä, että kumpikin termi kuuluu enemmän kvantitatiiviseen tutkimukseen, eikä niitä ole soveliasta käyttää kvalitatiivisen tutkimuksen piirissä. Luotettavuus ja pätevyys kuuluvat kuitenkin myös laadulliseen tutkimukseen, ja ne pitäisikin pystyä toteamaan kaikissa tutkimuksissa. Tärkeimpiä asioita laadullisessa tutkimuksessa on se, miten henkilöt, paikat ja tapahtumat kuvataan siinä. Validius taas tarkoittaa sitä, että kuvaus ja siihen liitettävien selitysten tulkinnat sopivat yhteen. Onko selitys luotettava? (Hirsjärvi ym. 2005: 216-217.)

Tutkimustulokset ovat saavuttaneet luotettavuutensa, kun tutkimuskohde ja tulkittu aineisto ovat niin sanotusti yhteensopivia, eivätkä teorianmuodostukseen ole vaikuttaneet epäolennaiset tai satunnaiset tekijät. Tutkimuksen toteuttamista ja tutkimuksen luotettavuutta ei voi pitää kahtena erillisenä tapahtumana. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteerinä ovat tutkijan eettisyys ja hänen rehellisyytensä, sillä arvioinnin kohteena ovat tutkijan tekemät teot, valinnat ja ratkaisut. Siten tutkijan tulisi jokaisen valintansa kohdalla miettiä tutkimuksensa luotettavuutta. Luotettavuutta arvioidaan koko tutkimuksen tekemisen ajan kaiken suhteen, kuten teorian, analyysitavan, tutkimusaineiston ryhmittelyn, luokittelun, tutkimisen, tulkinnan ja johtopäätösten. Tutkijan tulee pystyä perustelemaan päätöksensä ja arvioimaan ne. (Vilkkä 2006: 158.)

Olen ottanut huomioon seikat, jotka ovat saattaneet vaikuttaa tutkimustuloksiin. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi kasvattajien tietoisuus havainnoinnista tai havainnointipäivä. Kasvattajien aktiivisuuteen ja lasten kanssa toimimiseen vaikuttavat päivittäin monet eri asiat. Kasvattajan oma vireystila ja jopa yksityiselämän asiat vaikuttavat siihen, miten kasvattaja on läsnä lasten kanssa. Kuten kasvattajat haastattelussa kertoivat, testatessaan havainnointilomaketta oman työryhmän parissa oli sillä vaikutusta, tietävätkö havainnoitavat havainnointitilanteesta vai eivät. Totuudenmukaisempaa materiaalia olisi saatu, jos kasvattajille ei olisi kerrottu havainnoimisesta. Otin tietoisesti riskin siitä, että havainnointitilanne on voinut vaikuttaa kasvattajiin. En kuitenkaan halunnut riskeerata etiikan toteutumista, sillä se on vielä tärkeämpi asia.

Koko tutkimusprosessin ajan olen ollut rehellinen niin itselleni kuin myös työyhteisön jäsenille ja opinnäytetyön ohjaavalle opettajalle. Kaikissa erillisissä tilanteissa olen harkinnut vaihtoehtoja ennen valintoja, kuten tutkimusmetodeissa kävin läpi muitakin vaihtoehtoja, kuitenkin havainnointiin ja haastatteluun päätyen. Tutkimusaineiston ryhmittely tapahtui havainnointitilanteiden ja haastattelulomakkeen osioiden mukaisesti, ja se oli loogisin ja luotettavin valinta. Tulkintojen tekeminen tapahtui teorian tietoa, omaa maailmankuvaa ja kasvattajien nä-

kemyksiä kunnioittaen ja käyttäen, kaikki kolme vaikuttavaa tekijää tiedostin tulkintoja tehdessäni.

Luotettavuuteen liittyy myös tulosten toistettavuus. Täytyy muistaa, että käytäntö ja teoreettinen toistettavuus ovat kaksi eri asiaa. Voi olla esimerkiksi niin, että tutkimus on tehty hyvällä ja kunnollisella tavalla, mutta kirjoitusosa on huonompi, eikä se vastaa tutkimuksen tasoa. Tutkimus ja kirjoittaminen eivät koskaan vastaa täysin toisiaan, siksi on melkein mahdollonta toistaa sama tutkimus täydellisesti. Tutkijoiden erilaiset teoreettiset perehtyneisyydet ja esitiedot estävät sen, että tutkijoilla olisi aina samat tiedot. (Vilka 2006: 159.) Luotettavuuteen liittyy myös puolueettomuusnäkökulma. Tätä pohtiessa tulee ottaa huomioon tutkijan roolin merkitys tutkittavan yhteisön jäsenenä, tutkijan yhteiskunnallinen asema, sukupuoli, ikä, arvot ja uskomukset ja omat uskonnolliset tai poliittiset asenteet. Tutkijan arvot vaikuttavat tutkimuksen aikana tehtyihin valintoihin. (Vilka 2006: 160.)

11.2 Tutkimusetiikka

Tieteen eettisten kysymysten ongelmallisuuteen liittyy monta asiaa. Yksi tällainen on tieteen ja yhteiskunnan tiivis kietoutuminen toisiinsa. Tiede on ollut tärkeässä osassa modernin yhteiskunnan synnyssä, ja tämän ansiosta tutkimustoiminta on saanut suurta tunnustusta yhteiskunnan silmissä. Hyvinvointiyhteiskunnan rakenteiden järkkyyessä on alettu kyseenalaistaa hyöty, jonka tiede on sille tuonut. Tieteen ja tekniikan välinen liitto on tuonut mukanaan uudenlaisia ongelmia. Lisäksi nyky maailman ongelmat, muun muassa sodat, rikollisuus, ympäristökysymykset sekä globaali eriarvoisuus ovat aloittaneet keskustelun siitä, mikä on tieteen vastuu näissä ongelmissa. (Hirsjärvi ym. 2005: 23.)

Nykyisin kysellään, että miltä osin tieteelliset tutkimukset ovat vastuussa nyky maailman ongelmista. Tutkimuksissa pyritään siihen, että niissä tehdään tietoisia ja eettisesti perusteltuja ratkaisuja monissa eri tilanteissa. Tällaisia tilanteita ovat tutkimusaiheen valinta, tutkimuskohteena olevien henkilöiden kohtelu ja epärehellisyyden välttäminen kaikissa vaiheissa. (Hirsjärvi ym. 2005: 25-28.)

Tutkimuksen kuluessa on useita kohtia, joissa tutkimusetiikka vaikuttaa tekemiseen. Tutkimusetiikka kietoutuu koko tutkimuksen tekemisen ympärille, ideointivaiheesta tutkimuksen valmistumiseen ja tutkimustulosten tiedottamiseen. Tärkeää on käydä tutkimuseettistä keskustelua itsensä kanssa pitkin tutkimusta. (Vilka 2005: 29.) Tutkimuksen etiikkaa pohtiessani, tuli mieleen ensimmäisenä tutkimusaineiston keräys, ja siihen liittyvä eettinen toiminta. Tutkimusmenetelmänä oli havainnointi, ja siihen liittyy paljon eettisesti mietittäviä asioita, kuten aineiston käyttäminen oikealla tavalla ja ihmisten arkisen elämän havainnoiminen, päiväkotia on arkinen paikka niin lapsille kuin kasvattajillekin.

Havainnoitsijana tutkijalla on arvokas ja tärkeä rooli, koska ihmisten havainnointi on aina jollain tavalla arveluttavaa. Pidän havainnoidessani mielessä, että mitään tietoja tai havaintoja ei saa kertoa kenellekään ulkopuoliselle. Havainnoinnit kuuluvat tutkijan lisäksi kasvattajille sekä opinnäytetyöhön, josta tulee julkinen. Silti on eri asia, jos tutkija puhuu asiasta ulkopuoliselle. Tutkimus on aina hyväksytty raportti, jossa ei ole salattua tietoa. Tutkimusta tehdessäni koski salassapitovelvollisuus päiväkodissa tapahtuvia asioita, ja tilanne on sama tutkimuksen jälkeenkin. Kaikki, mitä päiväkodissa työskentelyn aikana tapahtui, on salassa pidettävää. En kertonut päiväkodin asioista kenellekään ulkopuolisille, koska ne olivat opinnäytetyöhön kuuluvia. Päiväkodissa kohtaa nykyaikana arkaluontoisiakin ongelmia ja asioita, jotka kuuluvat vain asianosaisille.

Olen myös saanut harjoittelujeni aikana tutustua tarkemmin ammattieettisiin kysymyksiin ja niiden käsittelemiseen. Tekemäni työn aikana sain tutustua kaikenlaisiin lapsiin ja ihmisiin, ja heitä kaikkia tulee tiettenkin kohdella tasavertaisina yksilöinä ja kaikkien pitäisi saada tulla kuulluksi. Havainnoin myös jollain tasolla lapsia havainnointitilanteissa, ja silloin oli tärkeää muistaa yksilöllisyys. Vaikka en lapsia kunnolla havainnoinutkaan. Työn suunnitteluvaiheessa ajattelin, että havainnoisin sanattoman viestinnän lisäksi myös sitä, onko kasvattajilla aikaa kuunnella lapsia. En nähnyt sellaista ongelmaa näissä lapsiryhmissä. Tiedän kuitenkin, että nykyaikana on aina vain kiireempää ja kasvattajat eivät aina ehdi olemaan lasten kanssa. Se on eettisesti arveluttavaa, ja olen tyytyväinen, etten kohdannut sellaista ongelmaa tutkimusryhmissä.

Pidin tärkeänä sitä, että toimin eettisesti oikein havainnoidessani tutkimusryhmäni kasvattajia ja lapsia. Siksi pyysin lasten vanhemmilta luvan havainnointiin. Eettisyyttä oli mielestäni myös se, että kerroin kasvattajille omista havainnoistani ja näkemyksistäni. Siten he saivat tietää, mitä olen heistä havainnut. Tulevana päiväkodin kasvattajana pidän eettisyyttä tärkeänä kriteerinä niin tutkimusmenetelmässä kuin itsessäni.

Havainnoidessaan tutkijan on tiedostettava ja ymmärrettävä vaikuttavansa tutkimuskohteensa elämään. Lisäksi hänen on tiedostettava se, millaisia seurauksia tutkimuskohteelle on tutkimuksen tekemisellä sekä valmiilla tutkimuksella ja tutkimustuloksilla. Hyvään tieteelliseen tapaan kuuluu se, ettei havainnoida ilman lupaa, ja lupa kysyttiin lasten vanhemmilta. Ryhmän kasvattajat jo muutenkin tiesivät, että havainnoin heitä. Havainnoinnissa päätavoitteena on, että havaittavat olisivat mahdollisimman luontevia, ja tämä toteutuu sillä, että tutkija kertoo kaikille itsestään kuka on. Toinen tärkeä tavoite on tutkimuseettisyys ja tutkimuksen laillinen asianmukaisuus. (Vilkkä 2006: 57.)

Tutkittaville kannattaa kertoa mahdollisimman pian havainnoinnin alussa havainnoinnin syy ja kohde. Kaikkea ei tarvitse kertoa, kunhan jotain kertoo luottamuksen ja luonnollisuuden säävuttämiseksi. (Vilka 2006: 57.)

Havainnoijan kannattaa ennen havainnointia tutustua ainakin henkilötietolakiin, julkisuuslakiin ja tutkimusetiikkaan epäeettisten toimien välttämiseksi (Vilka 2006: 58).

Yksi tärkeä seikka havainnoinnissa ja muissakin tutkimusmenetelmissä ja aineiston käsittelyssä oli tietosuojan noudattaminen. Arkaluontoisia asioita ei saanut levitellä eteenpäin. Kaikki materiaalit, mitä keräsin tutkimuksen puitteissa, hävitin tutkimuksen päätyttyä. Niin ne eivät päätyneet vahingossakaan ulkopuolisille.

12 POHDINTAA AMMATILISESTA KASVUSTA

Päiväkodissa työskenteleminen tarkoittaa usein sitä, että ammattina on kasvattaminen. Työntekijöillä on kasvatusvastuu lapsista, jotka luottavat ympärillä oleviin aikuisiin. Kasvattajilla on nykyään yhä enemmän vastuuta opettaa lapsille monenlaisia taitoja, kuten kengännauhan solmiminen tai vastuullisuus. Heillä on melkein yhtä tärkeä rooli lasten elämässä kuin vanhemmilla. (Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen 1998: 97.) Ammatti on erittäin raskas ja vastuullinen mutta samalla paljon antava ja palkitseva. Nykyaikana yksi suurimmista kriittisistä osapuolista ovat vanhemmat. He ilmaisevat enemmän näkemyksiään lastensa hoitajille, mikä saattaa saada kasvattajat vieläkin tietoisemmiksi omista tavoistaan ja mahdollisista epäkohdista. Joskus vanhempien kritiikki saattaa olla turhaa, sillä vanhemmat eivät näe koko päivän tapahtumia. Pettyneiden ja vihaisten vanhempien moitteet voivat ottaa koville, sillä ihmisiä kasvattajatkin vain ovat. Vaikeiden tilanteiden kestämisestä huolimatta lasten kanssa työskentely ja heistä huolehtiminen voi olla hyvinkin antoisaa ja voimia antavaa.

Omien tavoitteiden täyttymisen suhteen voi sanoa, että tutkimus oli onnistunut. Sain kerättyä tietoa vuorovaikutuksesta, sanattomasta viestinnästä, havainnoimisesta ja haastattelemisesta niin kirjallisuudesta kuin käytännön työstäkin. Tämän tiedon avulla pääsen tulevaisuuden työssäni kehittämään itseäni hyväksi viestijäksi ja sitä kautta paremmaksi kasvattajaksi. Työyhteisöä koen kehittäneeni lomakkeen kehittämisen avulla. Toivon, että uudesta lomakkeesta on heille hyötyä tulevaisuuden ammatillisen kehittymisen kannalta. Sanattomaan viestintään en kehittämisehdotuksia päässyt esittelemään, mutta lomakkeen kehittäminen oli omalta osaltaan työyhteisön kehittämistä.

Tutkimus tehtiin työyhteisössä, jonka työntekijöillä oli halua kehittyä sanattoman viestinnän ammattilaisina. Päiväkodeissa työskentelevien kasvattajien tulee osata viestiä lasten kanssa

ja lapsille monenlaisissa tilanteissa, ja oman ammattimaisuutensa kehittämisen pitäisi olla jokapäiväistä. Siksi koin saavani hyvän tutkimusaiheen. Tulevana päivähoidon työntekijänä on tarpeellista olla hyvä viestijä, ja sitä silmällä pitäen tutkimus on antanut tukea ja tietoisuutta asioista, jotka ovat tärkeitä päiväkodin arjessa. Päiväkodissa työskenteleminen vaatii kasvatustajalta kykyä havainnoida ja tarkkailla ympäristöä. Vain näiden taitojen avulla voidaan taata lapselle turvallisuuden tunne hänen päivähoidossaan ollessaan. Lapsi tarvitsee lähelleen turvallisen aikuisen, jonka puoleen kääntyä, oli lapsi sitten 2- tai 6-vuotias.

Havainnoimalla arkielämää päiväkodissa sain käsityksen siitä, millaista tarkkailemisen taitoa päiväkodissa vaaditaan. Tulevien varhaiskasvatuksen ammattilaisten olisi hyvä oppia lapsihavainnoinnin perusteita jo opiskeluaikanaan, sillä kyseessä on hyvin tärkeä taito. Vaikka havainnoijana kehitytäänkin työskentelemisen mukana, on silti hyvä osata perusasiat lapsihavainnoinnista. Opiskelun aikana olisi muutenkin hyvä päästä enemmän käytännön työhön mukaan. Harjoittelujen lomassa voisi olla jaksoja, joiden aikana käytäisiin tutustumassa päiväkodin työyhteisöön ja toimintatapoihin. Tutustumisen ohella voisi olla erilaisia tuokioiden vetämiä ja lasten kanssa toimimista. Tällaista mahdollisuutta ei itselläni opiskeluaikana ollut, ja se olisi ollut tarpeellista ja hyödyllistä.

Yksi päivähoidon ajankohtaisista ja suurista asioista on muun muassa se, että pätevistä lastentarhanopettajista on suuri pula. Päiväkodin henkilöstö on puutteellista niin määrällisesti kuin laadullisestikin. Kasvattajat eivät tiedä tarpeeksi lasten kehityksestä ja oppimisesta, eivätkä lapset saa tarpeeksi tarvitsemaansa yksilöllistä huomiota. Lisäksi lapsiryhmien ohjaus kärsii puutteellisesta päivähoiton henkilökunnasta. (Lastentarhanopettajanliitto 2009.) Lastentarhanopettajanliitto on aikaisemmin uutisoinut internet-sivuillaan, että lastentarhanopettajista on pulaa. Pysyvään työsuhteeseen on haastavaa löytää kelpoisuusehdot täyttävää työntekijää. Pahempi tilanne on erityislastentarhanopettajien kohdalla. (Lastentarhanopettajanliitto 2007.) Kun päteviä kasvattajia on liian vähän, ja he ovat puutteellisesti koulutuneita, eivät lapset saa sitä parasta hoitoa, jota he tarvitsevat ja ansaitsevat. Liian vähäisen kasvatustajien määrän takia kärsii myös sanattoman viestinnän laatu, koska hoitohenkilöstöllä ei ole aikaa siihen paneutua tarpeeksi. Sanattoman viestinnän mahdollistamat tilanteet vähenevät, kun ei ole aikaa yksilöllisiin tilanteisiin lasten kanssa.

Paras apu työyhteisölle olisi ollut se, että voisin antaa kasvattajille palautetta heidän viestinnästään ja kehittämisneuvoja viestinnän suhteen. Tutkimuksen edetessä huomasin kuitenkin, etten löytänyt kehitettävää heidän toiminnoissaan, vain hyvän sanattoman viestinnän piirteitä. Siinä mielessä tutkimuksen hyöty työyhteisölle ei toteutunut alkuperäisessä mielessä. Toisen haastattelun aikana ja sen jälkeen huomasin, että autoin työyhteisöä eri tavalla kuin olin alun perin ajatellut. Olin laatinut itselleni sopivamman havainnointilomakkeen, jota myös

toinen tutkimukseen osallistunut kasvattaja oli halukas kokeilemaan ja viemään eteenpäin koko päiväkodin käyttöön.

Päivähoidon maailmassa on hyvä mennä eteenpäin ja keksiä uusia toimintatapoja ja opiskella uutta tietoa. On tärkeää, että kasvattajat eivät jämähdä paikalleen omien arvojensa, tapojensa ja tietotaitonsa suhteen. Lasten kannalta on mielekästä ja opettavaista, kun kasvattajat haalivat ja imevät ympäristöstään uusia tuulia lapsiryhmään. Vanhat, perinteiset leikit ovat hyviä ja muistorikkaita, mutta uudistuminen, leikkien ja laulujenkin suhteen, pitää päiväkotimaailman tuoreena ja uudenaikaisena. VKK-metro toi tutkimuspäiväkotiin uutta sillä, että he saivat laatia omanlaisensa havainnointilomakkeen oman ammatillisuutensa edistämiseksi. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen työyhteisöllä on uudistettu versio lomakkeesta, jota he saavat halutessaan käyttää. Näin tuotettu teoria ja tieto oli enemmän käytäntöön vaikuttavaa ja se menee suoraan päiväkodin käyttöön.

Havainnointitilanteissa tuli esille tiettyjä sanattomaan viestintään liittyviä ominaisuuksia, joita työyhteisössäkin toimivat kasvattajat pitivät merkittävänä ja tärkeinä. Tällaisia olivat katsekontakti ja katse, ilmeet ja eleet sekä lasten tasolle meneminen. Näitä asioita tuli mietittyä ennen havainnointien alkamista, sillä edellä mainitut ruumiinkielen ilmaisut ovat tärkeitä jokapäiväisessä kanssakäymisessä kaikissa tilanteissa. Päiväkodissa korostuu kaikkein eniten kosketuksen vaikutus ja sen tuomat mahdollisuudet. Uskon, että sanaton viestintä ja sen elementit ovat suurimmalta osaltaan samanlaisia päiväkodista riippumatta. Sanaton viestintä on siksikin tärkeä asia kaikissa päiväkodeissa, että sitä on olemassa riippumatta siitä, millainen päiväkotiyhteisö on kyseessä. Sanaton viestintä on universaali ilmiö, eikä sitä voi vähätellä missään varhaiskasvatuksen yhteisössä.

Jokaisessa päiväkodissa on erilaisia ihmisiä työskentelemässä, ja se vaikuttaa sanattoman viestinnän elementteihin. Toiset kasvattajat ovat luonnostaan parempia sanattomassa viestinnässä, ja heille se on luontevampaa. Toiset taas korostavat sanallista viestintää. Kasvattajien yksilöllisyys on myös universaali käsite, sillä ihmiset ovat kaikkialla erilaisia. On kuitenkin olemassa tiettyjä elementtejä, jotka ovat hyväksi varhaiskasvatuksen puolella. Lasten kanssa työskenteleminen vaatii tiettyjä ominaisuuksia, jotka eivät aikuisten kanssa ole niin tärkeitä. Varhaiskasvatuksen ammattilaisen tulisi ennen työhönsä astumista tietää, millainen sanaton viestintä olisi lasten kannalta hyvää ja hyvän sanattoman viestinnän elementit pitäisi omaksua viimeistään työnsä aikana. Vaikka kaikki kasvattajat ovatkin yksilöitä ja omanlaisia viestijöitä, ammatillisen kehittymisen kannalta on tärkeää tiedostaa viestintänsä mahdolliset kompastuskivet, ja yrittää kehittää niitä. Juuri sitä tämä opinnäytetyö pyrki tekemään tutkimuspäiväkodin ryhmille.

Tutkimuksessa aikaisemmin mainitussa opinnäytetyössä Alami (2001) tutki hieromisen käyttämistä yhtenä päiväkodin sanattoman viestinnän vaikuttimena. Koskettamista ei turhaan korosteta sosiaali- ja terveysalalla, sillä se on yksi suurimmista sanattoman viestinnän keinoista, jota ihminen tarvitsee syntymästä kuolemaan asti. Meidän Perhe -lehdessä ollut artikkeli kertoo siitä, miten uhmaiässä olevan lapsen saa rauhoitettua kosketuksen avulla. Kun lapselle sanoo jotain positiivista ja samalla koskettaa häntä, saa se lapsen rauhoittumaan. Rungas koskettaminen edesauttaa lapsen myönteisen kiintymisen kehittymistä, ja parantaa luovuutta ja luottamusta muihin ihmisiin. Kosketuksen avulla aikuinen luo vahvemman vuorovaikutussuhteen lapseen, oli aikuinen sitten vanhempi tai päivähoiton kasvattaja. (Meidän Perhe 2009.)

Tällainen tutkimus olisi hyvä suorittaa monissa muissakin päiväkodeissa, tai ainakin joku sellainen toiminto, joka saa kasvattajat pohtimaan viestintäänsä. Sitä kautta he kehittyvät viestijöinä tehden päiväkodistaan paremman paikan, jossa sekä lapsilla että kasvattajilla on hyvä olla. Varhaiskasvatus kehittyy eteenpäin, kun päiväkoteihin otetaan mukaan kasvattajien keskinäinen havainnointi. Havainnointia voi kokeilla monella eri tavalla, esimerkiksi niin, että havainnoimisesta kerrotaan etukäteen ja toisella kerralla siitä ei kerrota. Näin saatujen tulosten vertaileminen auttaa päiväkodin kasvattajia kehittymään työssään. VKK-metro-hankkeen tarkoituksena olikin, että dokumentointi ja arviointi tulisi osaksi varhaiskasvatuksen arkipäivää. Siksi monen muun päiväkodin tulisi ottaa mallia näistä 21:stä tutkimuspäiväkodistä, jotka ovat kehittäneet toimintaansa lisäämällä dokumentointia ja arviointia jokapäiväiseen työhönsä.

Toki se vie aikaa muilta päiväkodin toiminnoilta, mutta se tuo kuitenkin paljon uutta sinne. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset tulevat tietoisemmaksi itsestään ja heistä voi sitä kautta tulla varmempia ja onnellisempia työntekijöitä. Työssä jaksaminen lisääntyy, kun kasvattajat saavat luvan kanssa puhua toisilleen ammatillisesta kehittymisestään. Onhan se erittäin tärkeää, että he voivat hyvin ammatissaan, sillä silloin myös lapset voivat hyvin.

Tutkimusta suorittaessani olen lukenut kirjallisuutta niin sanattomasta viestinnästä kuin palautteen antamisestakin. Kaikki teoriatieto, mitä olen lukenut, on hyödyksi tulevaisuudessa. Työelämään astuessani pystyn vertailemaan teoriaa ja käytäntöä toisiinsa esimerkiksi vuorovaikutuksen suhteen. Vuorovaikutuksesta löytyy paljon kirjallisuutta, mutta se ei ikinä korvaa käytännöstä tulevaa kokemusta. Opinnäytetyön tekeminen tähtää opiskelijan tulevaisuuteen ja työelämään astumiseen. Tutkimuksen tehneenä voisi sanoa astuvansa opiskelun jälkeiseen elämään yhtä kokemusta rikkaampana ja itseänsä ja omia tapojaan paremmin tiedostavana. Tietojen ja taitojen tiedostaminen on tärkeää päiväkotimaailmassa, sillä kasvattaja saattaa toimia arveluttavallakin tavalla tiedostamatta kaikkea, mitä tekee lasten kanssa ollessaan.

Omien tapojensa tiedostamisen lisäksi merkittävää on myös vertaispalautteen saaminen työkavereilta ja sen hyödyntäminen omassa työssään. Tutkimuksen aikana tuli monta kertaa esille, että tutkimustulokset olisivat olleet erilaisia, jos havainnoitavat ryhmät olisivat olleet pienten lasten ryhmiä ja kasvattajat hoitaneet pienempiä lapsia. Sanattoman viestinnän painotus olisi ollut enemmän kosketuksessa ja läheisyys olisi ollut tärkeämpää pienemmille. Siinä olisikin hyvä ehdotus seuraavaksi tutkimusaiheeksi. Havainnointilomakkeeksi kävisi sama lomake, jonka tämä tutkimus on tuottanut.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Alami, A. 2001. Kosketus ja hieronta päiväkodissa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Helsinki2001/AlamiAnisa2001.pdf (Viitattu 30.9.2009).
- Brotherus, A. 2004. Esiopetuksen toimintakulttuuri lapsen näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimus.
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kay/sovel/vk/brotherus/> (Viitattu 22.9.2009).
- Brotherus, A, Hytönen, J & Krokfors, L. 1999. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. Juva: WSOY-kirjapainoyksikkö. 1. painos.
- Grönfors, M. 2007. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R. (toim.) 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 151-167. 2. korjattu ja uudistettu painos.
- Ekström, L , Leppämäki, P & Vilén, M. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Juva: WS Bookwell Oy. 1. painos.
- Eskola, J & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 7. painos.
- Eskola, J & Vastamäki J. 2007. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R. (toim.) 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 25-43. 2. korjattu ja uudistettu painos.
- Hirsjärvi, S , Remes, P & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 11. painos.
- Holkeri-Rinkinen, L. 2009. Aikuinen ja lapsi vuorovaikutusta rakentamassa- diskurssianalyttinen tutkimus päiväkodin arjessa. Tampereen yliopisto. Akateeminen väitöskirja.
<http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-7692-1.pdf> (Viitattu 30.9.2009).
- Kalliala, M. 2008. Kato mua. Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa. Helsinki: Yliopistopaino. Opinnäytetyö.
- Karlsson, E & Monthén, O. 2006. Sanaton leikki esiopetusikäisten lasten päiväkotiryhmässä. Espoo: Laurea-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Kauppila, R. 2005. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. Opetus 2000. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Kemppinen, P & Rouvinen-Kemppinen, K. 1998. Vuorovaikutuksen aarrearkku. Vinkkejä kasvattajille. Helsinki: Hakapaino Oy. 1. painos.
- Keskinen, S & Parkkinen, T. 2005. Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21. Turku: Turun kaupungin painatuspalvelukeskus.
- Keskinen, S & Virtanen, N. 1999. Päiväkotitiötyyhteisönä. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Tampere: Tammer-paino Oy.

- Kiesiläinen, L. 2004. Vuorovaikutusvastuu. Ammatillaiset vuorovaikutustaidot kasvatusyhteisössä. Tallinna: Kirjapaino Pakett. 2. painos.
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito- työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: WS Bookwell Oy.
- Lummelahti, L. 1995. Lapsikeskeinen esiopetus. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Määttänen, K & Somervuori, S. 2009. Lapsihavainnointi päiväkodin varhaiskasvatuksen työmenetelmänä. Opinnäytetyö. Espoo: Laurea-ammattikorkeakoulu.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-200905132724> (Viitattu 30.9.2009).
- Oförsagd-Gasi, E & Salminen, M. 2008. Tuus nyt syliin sieltä vaan. Varhainen vuorovaikutus päiväkotiympäristössä sekä lapsen sopeutuminen päiväkotiin. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Quilliam, S. 1994. Lapsesi sanaton kieli. Käytännön opas vanhemmille. Helsinki: Tammi.
- Strandell, H. 1995. Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tampere: Tammer-paino Oy.
- Venninen, T. 2002. Palaute - päiväkodin työntekijän ammatillisen kasvun kompassi. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Pro Gradu-tutkielma.
<http://www.fibuco.fi/koulutus/progra1.html> (Viitattu 11.9.2009).
- Venninen, T. 2007. "Olen enemmän alkanut pohtimaan ja sanomaan ääneen mitä ajattelen" - ammatillinen kehittyminen ja yhteisöllinen palaute päiväkodin työtiimeissä. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 282.
<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/6070/olenenem.pdf?sequence=1> (Viitattu 30.9.2009).
- Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski: Gummerus kirjapaino Oy.
- Vilka, H. 2005, Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Julkaisemattomat lähteet
- Kanniainen, K. 2009. Havainnoinnin muistiinpanot 10.-18.9. Vantaa.
- Lastentarhanopettajien haastattelut. 25.9.2009. Vantaa.
- Internet
- Kielijelppi- jelpiä akateemiseen viestintään [www-tiedosto]
<http://www.kielijelppi.fi/mita-on-puheviestinta/vuorovaikutus-puhumista-ja-kuuntelemista>
 (Viitattu 31.8.2009).
- Kielijelppi- jelpiä akateemiseen viestintään [www-tiedosto]
<http://www.kielijelppi.fi/mita-on-puheviestinta/nonverbaalinen-viestinta>
 (Viitattu 31.8.2009).
- Kielijelppi- jelpiä akateemiseen viestintään [www-tiedosto]
<http://www.kielijelppi.fi/mita-on-puheviestinta/verbaalinen-viestinta> (Viitattu 31.8.2009).

Lastentarhanopettajanliitto. 2009. Suomessa liian vähän päteviä lastentarhanopettajia.
http://www.lastentarha.fi/portal/page?_pageid=535,437287&_dad=portal&_schema=PORTAL
(Viitattu 26.10.2009)

Meidän perhe- sivusto. 2009. Apua uhmaikään kosketuksesta.
http://www.perhe.fi/artikkeli/taapero/689/apua_uhmaikaan_kosketuksesta (Viitattu 2.11.2009)

Opetushallitus. 2000. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000.
<http://www02.oph.fi/ops/esiopetus/esiops.pdf> (Viitattu 25.10.2009).

Opinnäytetöiden ohjaamisympäristö [www-tiedosto]
http://ethenet.joensuu.fi/opiskelija/tutkimusetiikka_opiskelija.html (Viitattu 20.4.2009).

Pääkaupunkiseudun sosiaalian osaamiskeskus [www-tiedosto]
<http://www.socca.fi/vkk-metro/index.html> (Viitattu 20.4.2009).

Pääkaupunkiseudun sosiaalian osaamiskeskus [www-tiedosto]
<http://www.socca.fi/vkk-metro/tausta.html> (Viitattu 20.4.2009).

Pääkaupunkiseudun sosiaalian osaamiskeskus [www-tiedosto]
<http://www.socca.fi/vkk-metro/tavoitteet.html> (Viitattu 20.4.2009).

Pääkaupunkiseudun sosiaalian osaamiskeskus [www-tiedosto]
<http://www.socca.fi/vkk-metro/tutkimuspäiväkodit.html> (Viitattu 20.4.2009).

Pääkaupunkiseudun sosiaalian osaamiskeskus [www-tiedosto]
<http://www.socca.fi/moniku/tausta.html> (Viitattu 20.4.2009).

Talentia [www-tiedosto]
http://www.talentia.fi/files/1649_Etiikkaopas2005.pdf (Viitattu 17.4.2009).

Vantaan kaupunki [www-tiedosto]
http://www.vantaa.fi/i_perusdokumentti.asp?path=1;220;2417;4831;5328;29501 (Viitattu 20.4.2009).

LIITTEET

Liite 1 Tutkimuslupa	72
Liite 2 Havainnoinnin lupalappu vanhemmille	73
Liite 3 Haastattelulomake	74
Liite 4 Työyhteisön laatima havainnointilomake	76
Liite 5 Opiskelijan laatima havainnointilomake	78

VANTAAN KAUPUNKI
VANDA STAD

VIRANHALTIJAN PÄÄTÖS

32 /2009

1 (3)

29.6.2009

Dno KPK 3224/2009/092

Sivistystoimi

Vs. varhaiskasvatuksen johtaja Leena-Mari Tornivaara

Tutkimusluvan myöntäminen/ "Lapsen ja aikuisen välinen sanaton viestintä esiopetusryhmässä"

Tikkurilan Laurea- ammattikorkeakoulun opiskelija Katja Kannainen hakee tutkimuslupaa opinnäytetyön tekemistä varten. Opinnäytetyön aiheena on " Lapsen ja aikuisen sanaton viestintä esiopetusryhmässä".

Tutkimus kuuluu osana VKK-metro hanketta, jonka tarkoitus on luoda varhaiskasvatusverkosto pääkaupunkiseudun kuntien välille.

Opinnäytetyön tarkoituksena on testata päiväkodin henkilökunnan kehittämää lomaketta ja antaa siihen tutkijan omia parannusehdotuksia työn lopussa. Tutkimuksen tarkoitus on edellä mainitun lisäksi sanattomaan viestintään tutustuminen sekä työyhteisön kehittäminen.

Tutkimusaineisto kerätään havainnoinnin sekä haastattelujen avulla. Havainnointikertojen jälkeen tutkijan on tarkoitus pitää ryhmille palautekeskustelu, jossa kerrotaan heille tutkijan näkemyksiä viestinnästä ja lomakkeesta.

Tutkijalle ei luovuteta salassa pidettäviä asiakirjoja ja tutkija on lain mukaan salassapitovelvollinen tutkimuksessa tietoon saamiensa yksilöä ja perhettä koskevien asioiden suhteen sekä hänen tulee huolehtia siitä, että yksittäistä henkilöä tai perhettä ei tutkimuksessa voida yksilöidä. Tutkimuksessa kerättyä tietoa saa käyttää vain tutkimustarkoituksiin. Mikäli tutkimus kohdistuu lapsiin, edellytetään huoltajien suostumista tutkimukseen osallistumiseen.

Päätös:

Päätän,

1) myöntää tutkimusluvan Katja Kanniaisen opinnäytetyölle "Lapsen ja aikuisen sanaton viestintä esiopetusryhmässä" ja

2) että tutkijan tulee toimittaa yksi kappale tutkimuksesta sivistystoimeen osoitteeseen: kirjaamo.sivistystoimi@vantaa.fi

Täytäntöönpano: - Katja Kannainen
 - opetuslautakunta

Päiväys Vantaa 29.6.2009

Allekirjoitus *Leena-Mari Tornivaara*

Nimen selvennys Leena-Mari Tornivaara

Virka-asema Vs. varhaiskasvatuksen johtaja

Syystervehdys vanhemmat!

Olen neljännen vuoden sosionomiopiskelija Laurea- ammattikorkeakoulusta. Teen syksyn aikana lastenne päiväkodissa opinnäytetyötä, jonka aiheena on sanaton vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä esiopetusryhmässä. Opinnäytetyöni kuuluu VKK -metro -hankkeeseen, joka on pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämishanke (www.socca.fi/vkk-metro). Päiväkoti kuuluu hankkeen tutkimusverkostoon.

Opinnäytetyötäni varten havainnoin elo-syyskuun aikana lapsesi ryhmän kasvattajien sanonta vuorovaikutusta lasten kanssa. Teen tekemiäni havaintojen avulla lopullisen opinnäytetyö raporttini, jonka käyttöoikeus on Laurea- ammattikorkeakoululla, Vantaan kaupungin sivistystoimella ja VKK -metro -hankkeella. Päiväkodin tai muiden henkilöiden nimiä en opinnäytetyössäni mainitse. Valmiin opinnäytetyöni toimitan sovitusti päiväkotiin henkilökunnan ja vanhempien luettavaksi. Työni aikana noudatan sosiaalialan ammattieettisiä ja tutkimuseettisiä periaatteita sekä vaitiolovelvollisuutta.

Jos jokin asia projektista jäi mietityttämään tai epäselväksi, lisätietoja saatte minulta henkilökohtaisesti

Katja Kannainen, puh. 040-5866857, s-posti: katja.kannainen@laurea.fi

Yhteistyöterveisin,
Katja Kannainen

Lupalappu

Lapsen nimi: _____

Lapseni saa osallistua havainnointitilanteisiin, joissa havainnoin ryhmän kasvattajien sanonta viestintää

kyllä ____ ei ____

Paikka ja aika

Allekirjoitus

Kasvattajan haastattelu/palautekeskustelu

25.9.2009

1. Kokemukset kasvattajan omasta sanattomasta viestinnästä

- Tietoisuus omasta viestinnästä, millainen on viestijänä?
- Katsekontakti, lapsen tasolle meneminen, kosketus pysähtyminen/odottaminen, lasta/tilannetta tukeva ilme
- Ohjattu tilanne, vapaa leikki ja siirtymätilanne
- Edellä mainittujen asioiden lisäksi kokemuksia joistain muista tilanteista ja sanattoman viestinnän muodoista

2. Käsitteitä hyvästä sanattomasta viestinnästä

- Katsekontakti, lapsen tasolle meneminen, kosketus pysähtyminen/odottaminen, lasta/tilannetta tukeva ilme
- Ohjattu tilanne, vapaa leikki ja siirtymätilanne
- Edellä mainittujen asioiden lisäksi kokemuksia joistain muista tilanteista ja sanattoman viestinnän muodoista

3. Lastentarhanopettajan sanaton viestintä

- Mitä vaaditaan kasvattajalta?
- Lasten vastaaminen
- Palautteet työkavereilta, vanhemmilta?
- Sanattoman ja sanallisen viestinnän yhteneväisyys?

-
-
4. Sanattoman viestinnän havainnointilomake (päiväkodin luoma)
- Tyytyväisyys
 - Kehitettävää lomakkeessa?

-
-
-
-
-
-
-
5. Opiskelijan apu lomakkeen kehittämiseksi
- Toiveita?
 - Hyötyä opinnäytetyön tekemisestä? Millaista?
 - Näkemys opiskelijan muokkaamasta uudesta havainnointilomakkeesta?
-
-
-
-
-
-
-

Vantaan kaupunki/~~Uusikaupunki~~-päivähoitoyksikkö**SANATTOMIEN VIESTIEN HAVAINNOINTILOMAKE**

Toiminta: _____ Pituus min. _____

Toimijat: kasvattajia: _____ lapsia: _____ Lapsiryhmän nimi: _____

Havainnoija: _____ Pvä: _____ / _____ 20 _____

(I) KASVATTAJAN TOIMINTA	
VIESTI	HAVAINNOT (tukkimiehen kirjanpito ////)
KATSEKONTAKTI	
LAPSEN TASOLLE MENEMINEN	
KOSKETTAMINEN	
PYSÄHTYMINEN ODOTTAMINEN	
HYMY	
ILME: LASTA/ TILAN- NETTA TUKEVA	

(II) HAVAINNOT LAPSISTA	(x janalle)	
TYTYVÄISYYS (lapsilla hyvä olo, ovat luottavaisia, hyväntuulisia)	Tyytyväinen -----	Tyytymätön -----
SITOUTUNEISUUS (lapset keskittyvät tekemiseen/ lapset kysyvät ja keskustelevat aiheeseen liittyen/ pyytävät tarvittaessa apua tehtäviin, ovat motivoituneita)	Sitoutunutta -----	Ei-sitoutunutta -----
(III) HAVAINNOT TILANTEESTA		
RAUHALLISUUS (ei paljon häsläämistä, ei ylimääräistä melua)	Rauhallinen -----	Levoton -----
MYÖNTEINEN ILMAPIIRI (kannustava, lämmin, tukeva, läsnäoleva)	Myönteinen -----	Kielteinen -----

TIIMIARVIOINTI

ONNISTUMISET:

Kasvattajan toiminta

Lasten toiminta

Tilanne

KEHITTÄMISKOHTEET:

Kasvattajan toiminta

Käytännöt, järjestelyt, muut toimintatavat yms.

Miten jatkamme tästä eteenpäin? Sopimukset, kokeilut, seuranta

SANATTOMIEN VIESTIEN HAVAINNOINTILOMAKE

Toiminta: _____ Pituus min. _____
 Toimijat: kasvattajia: _____ lapsia: _____ Lapsiryhmän nimi: _____
 Havainnoija: _____ Päiväys: _____ / _____ 20____

Kasvattajan toiminta:

1) Katsekontakti	paljon	vähän
	-----	
2) Lapsen tasolle meneminen	paljon	vähän
	-----	
3) Koskettaminen	paljon	vähän
	-----	
4) Pysähtyminen/odottaminen	paljon	vähän
	-----	
5) Lasta/tilannetta tukeva ilme	paljon	vähän
	-----	
6) Lasten vastaaminen	hyvin	huonosti

Havainnot lapsista

Tyytyväisyys	tyytyväinen	tyytymätön
(hyvä olo, luottavaisuus, hyväntuulisuus)	-----	
Sitoutuneisuus	sitoutunutta	ei-sitoutunutta
(keskittyminen tekemiseen, uteliaisuus, avun pyyntö tarvittaessa, motivoituneisuus)	-----	

Havainnointitilanne

Rauhallisuus	rauhallinen	levoton
(ei paljon hämminkiä, ei ylimääräistä melua)	-----	
Myönteinen ilmapiiri	myönteinen	kielteinen
(kannustavuus, lämpöisyys, tukevuus ja läsnäolo)	-----	

TIIMIARVIOINTI

ONNISTUMISET:

Kasvattajan toiminta

Lasten toiminta

Tilanne

KEHITTÄMISKOHTEET:

Kasvattajan toiminta

Käytännöt, järjestelyt, muut toimintatavat yms.

Miten jatkamme tästä eteenpäin? Sopimukset, kokeilut, seuranta